

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

SEYYİD KUTUB'UN İSLAM HUKUKUYLA İLGİLİ
GÖRÜŞLERİNİN ANALİZ ve DEĞERLENDİRMESİ

Hazırlayan
Ramazan ARSLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan KORKUT

BİNGÖL-2021

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

SEYYİD KUTUB'UN İSLAM HUKUKUYLA İLGİLİ
GÖRÜŞLERİNİN ANALİZ ve DEĞERLENDİRMESİ

Hazırlayan
Ramazan ARSLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan KORKUT

BİNGÖL-2021

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	III
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	- 1 -
A. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	- 1 -
B. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları.....	- 2 -

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYYİD KUTUBUN HAYATI

1.1. Dönemin Siyasi Şartları.....	- 3 -
1.2. Dönemin Kültürel ve Ekonomik Özellikleri.....	- 10 -
1.3. Seyyid Kutub'un Çocukluk Dönemi.....	- 12 -
1.4. Seyyid Kutub'un Gençlik Dönemi.....	- 15 -
1.5. Seyyid Kutub'un İslami Düşünceye Yönelmesi.....	- 16 -
1.6. Seyyid Kutub'un Müslüman Kardeşler Cemaatine Katılması.....	- 19 -
1.7. Seyyid Kutub'un İslami Mücadele Dönemi ve İdam Edilmesi.....	- 21 -
1.8. Seyyid Kutub ve 1952 Hür Subaylar Devrimi.....	- 24 -
1.9. Seyyid Kutub'un İlmi Kişiliği.....	- 26 -
1.10. Eserleri.....	- 29 -
1.10.1. İslami Alanda Yazdığı Eserler.....	- 29 -
1.10.2. Diğer Alanda Yazdığı Eserleri.....	- 37 -

İKİNCİ BÖLÜM

SEYYİD KUTUB'UN İSLAM HUKUK DÜŞÜNCESİ

2.1. İslam Hukukunun Tarihi Olarak Geçirdiği Evreler.....	- 39 -
---	---------------

2.2.İslam Hukukunun Toplumda Tekrar Canlandırılması.....	- 46 -
2.3. Sosyolojik Açıdan İslam Hukukunun Uygulanabilirlik Problemi	- 50 -
2.4.İslam Hukukunun İlahi ve Külli Kaidelere Dayanması	- 60 -
2.5.İslam Hukukunda Temel ve Sabit Hükümler	- 64 -
2.6.İslam Hukuku ve Diğer Hukuklar	- 67 -
2.7. İslam Hukukunun İnsan Fıtratına ve Kâinat Kanunlarına Uyumu.....	- 72 -
2.8.İslam Hukukunda Rabbaniyet	- 74 -
2.9.İslam Hukukunun Hikmet ve Bilime Dayandırmanın Sınırı.....	- 76 -

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYYİD KUTUB'UN İBÂDET, MUÂMELÂT VE UKUBÂT

YAKLAŞIMI ALANINDAKİ

3.1. Seyyid Kutub'un İbadetler Alanındaki Düşünceleri	- 80 -
3.1.1. Namaz ve Zekâta Dair Bazı Analizleri	- 81 -
3.1.2. Abdest ve Teyemmüme Dair Bazı Düşünceleri.....	- 87 -
3.1.3. Hayvanları Kesme Hükümlerine Dair Düşünceleri	- 90 -
3.1.4. Yemin Hükümlerine Dair Düşünceleri	- 95 -
3.2. Muamelat Alanındaki Bazı Düşünceleri	- 99 -
3.2.1. Kadının Şahitliği Konusundaki Yaklaşımı	- 99 -
3.2.2. Alışveriş Konusundaki Yaklaşımı	- 101 -
3.3. Ukubât Alanındaki Fikhî Yaklaşımına Dair Bazı Örnekler	- 103 -
3.3.1. Hirabe Cezası.....	- 103 -
3.3.2. Hırsızlık Cezası.....	- 106 -
SONUÇ	- 113 -
KAYNAKÇA	- 117 -

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “*Seyyid Kutub’un İslam Hukukuyla İlgili Görüşlerinin Analiz ve Değerlendirmesi*” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda, doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

19 /06 / 2021

İmza

Ramazan ARSLAN

ÖNSÖZ

Tarihte fikirleriyle ve mücadeleleriyle insanları etkileyen birçok şahsiyet yetişmiştir. Bunlardan biride Mısır'da yaşamış olan Seyyid Kutup'tur. Seyyid Kutup sadece Mısır'da değil aynı zamanda İslam âlemini ve batı dünyasını da etkilemiş önemli bir düşünce adamıdır.

Vefatının üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen, uğruna mücadele verdiği İslami düşünceler hâlâ tazeliğini korumakta, gün geçtikçe onun hakkında araştırmalar yapılmakta ve çok yönlü taraflarından biri gün yüzüne çıkmaktadır.

Seyyid Kutub, küçük yaşlardan beri çevresinde yaşanan zulüm ve haksızlığı görmüş, bu nedenle toplumda herkesin ihtiyaç duyduğu sosyal adalet düşüncesini savunmuştur. Sosyal adaletin temel prensiplerinin Kuran-ı Kerim'de olduğu gerçeğinden hareketle, bu ilahi kitap hakkında yıllar boyunca yaptığı ilmi çalışmalar sayesinde İslam hukuk düşüncesi alanında önemli tezler ortaya koymuştur. İslam hukuk düşüncesini mezhep, usul, ibadet, muâmelât ve ukûbât düzlemlerinde sosyolojik bir perspektifle analiz etmiştir. Ayrıca bu analiz, İslam hukuku ile toplum arasında organik bir bağın varlığı nedeniyle önem arz etmektedir.

Seyyid Kutub'a göre kâinatın hükümranlığı Allah'a ait olduğu gibi insanların sosyal hayatlarını tanzim eden kanun ve nizamların hükümranlığı da Allah'a aittir. Bu konuda yeryüzündeki toplumları cahiliye toplumu ve İslam toplumu diye ikiye ayırır. Kutub'a göre cahiliye toplumu hâkimiyetin Allah'a dayanmadığı, kanun, nizam ve değer yargılarının beşeri düşünceye dayandığı bir toplum şeklidir. İslam toplumu ise hâkimiyetin Allah'a dayandığı kanun, nizam ve tüm değer yargılarının ilahi kaynaktan alındığı bir toplumdur. Böyle bir toplum, ilahi hükümlerin hayat bulduğu ve yaşandığı toplumdur.

Seyyid Kutub, İslam hukuk düşüncesini bu ayırım çerçevesinde temellendirmiştir. Buna göre Kutub, İslam toplumunun oluşması, İslam hukukunun toplumda hayat bulması ve gelişip yaşaması için önemli tezler ortaya koymuştur. Çalışmamızın amacı Seyyid Kutub'un İslam hukuk düşüncesi alanındaki tezlerini ele almak, onun İslam tarihi boyunca oluşan İslam hukuk geleneğine bakışı ve bu konudaki analizlerini ortaya koymaya çalışmaktır. Buna ilaveten Seyyid Kutub'un

İslam hukukunun ibadet, muamelat ve ceza hukukun'a dair sosyolojik analizlerini bazı örnekler vererek değerlendirmeye çalışmaktır.

Çalışmamızın birinci bölümünde Seyyid Kutub'un hayatı, eserleri, yaşadığı dönemin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi durumu ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Kutub'a göre İslam hukukunun toplumda uygulanabilirliği ve İslam hukuk düşüncesine dair analizlerine yer verilmiş; üçüncü bölümde ise Seyyid Kutub'un ibadet, muamelât, ukubât alanlarına dair İslam hukukunun bazı hükümlerinin nasıl analiz ettiğini, bu analiz sonucu tercih ve yorumlarını yansıtmaya çalışılmıştır.

Bu amaçla çalışmanın başından sonuna kadar maddi, manevi yardım ve desteklerini esirgemeyen başta tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ramazan KORKUT hocaya, eleştiri ve katkılarıyla tezin olgunlaşmasına yardımcı olan Dr. Öğr. Üyesi Sadrettin BUĞDA ve Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez yazma sürecinde bana yardımcı olan kızım Hacer'e de teşekkür ederim.

19.06.2021
Ramazan ARSLAN

ÖZET

Araştırmamız Seyyid Kutub'un İslam hukuku alanındaki sosyolojik tespitlerinin analiz ve değerlendirmesini hedeflemektedir. Bu kapsamda araştırmamız Kutub'un İslam hukuku alanındaki tezlerini ele almakta; ibadet, muâmelât ve ukubât alanındaki bazı örneklemelerden hareketle fıkhi perspektifini, fakihlerin yaklaşımıyla mukayese etmektedir. İslam hukukunu sosyolojik bir perspektifle değerlendiren Kutub, İslam hukukunun tarihi olarak geçirdiği evreler, temel özellikleri, sosyolojik açıdan uygulanabilirliği ve diğer hukuklarla mukayesesi konusunda önemli tezler ortaya koymuştur. Kutub'a göre İslam hukukunun toplumda hayat bulması ve gelişip yaşaması ancak rabbani bir yöntemle mümkündür. Çünkü Mekke ve Medine dönemi, vahyin önderliğinde bu rabbani metodun tecelli ettiği en güzel örnektir. Bunun için ilk önce iman konusunun anlatılması ve inanan bir toplumun oluşturulması şarttır. Doğal olarak bu toplum, inandıklarını fiili hayatta yaşamaya başlayınca İslami hükümler ortaya çıkar. Bu araştırmamızda Seyyid Kutub'un İslam hukuku alanındaki tezlerini analiz ederek değerlendirmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde Kutub'un hayatı, eserleri ve yaşadığı dönemin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi durumunu ele alınmış, ikinci bölümde ise İslam hukukunun toplumda uygulanabilirliği ve İslam hukuk düşüncesi ve buna dair analizlerini değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise ibadet, muâmelât ve ukubât alanına dair İslam hukukunun bazı hükümlerini nasıl analiz ettiğini ele alarak konuyla ilgili tercih ve yorumlarına yer vermeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, İslam Toplumu, Cahiliye Toplumu, Analiz, Değerlendirme.

ABSTRACT

Our research aims to analyze and evaluate Seyyid Kutub's sociological findings in the field of Islamic Law. In this context, our research deals with Kutub's theses in the field of Islamic Law; It compares the perspective of jurisprudence with the approach of jurists based on some examples in the fields of worship, treatment and ukubat. Kutub, who evaluated Islamic Law from a sociological perspective, put forward important theses about the historical stages of Islamic Law, its basic features, its sociological applicability and its comparison with other laws. According to Kutub, it is only possible for Islamic law to come to life and develop and live in society with a rabbinic method. Because the period of Mecca and Medina is the best example of this divine method manifested under the leadership of revelation. For this, first of all, it is necessary to explain the subject of faith and to create a believing society. Naturally, when this society begins to live what it believes in actual life, Islamic rulings emerge. In our research, we tried to analyze and evaluate Sayyid Kutub's theses in the field of Islamic Law. In the first part, we discussed Kutub's life, works and the social, cultural, economic and political situation of the period in which he lived. In the second part, we evaluated the applicability of Islamic law in society and the thought of Islamic law and its analysis. In the third part, we tried to give place to his preferences and comments on the subject by discussing how he analyzed some provisions of Islamic law regarding worship, transaction and ukubat.

Keywords: Islamic Law, Islamic Society, Society of Ignorance, Analysis, Evaluation.

KISALTMALAR

a.s	: Aleyhisselam
b.	: İbn, bin
Bkz.	: Bakınız
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
H.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ö.	: Ölümü, Ölüm Tarihi
r.a	: Radiyallahuanh anh
rh.a.	: Allah ona rahmet eylesin
s.a.v	: salallahu aleyhi vesellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
v.dğr.	: ve diğerleri
vb.	: ve benzeri

GİRİŞ

Seyyid Kutub, 20. yüzyılda Kur'ân'ın gölgesinde bir hayat yaşamaya çalışan, inandığı Kur'ân'i hakikatleri söylemekten çekinmeyen ve bu uğurda hayatını feda eden önemli şahsiyetlerden biridir. Onun hareketli yaşantısı, kitapları, makaleleri, konuşmaları ve yüce dinin hükümleri uğruna verdiği mücadele ile insanlar üzerinde büyük etki uyandırmıştır. En sonda birçok işkence ve zulme maruz kaldıktan sonra, inandığı İslam davası uğruna idam edilmesi, bu etkiyi daha da artırmış ve dünya Müslümanları nezdinde örnek alınacak bir şahsiyet haline getirmiştir.¹

A. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Seyyid Kutub, sosyolog ve tefsirci kimliği ile ön plana çıkmasına rağmen, onun fıkıh alanındaki düşünceleri yeterince aydınlatılmamıştır. Hâlbuki o bir tefsirci ve sosyolog olmanın yanı sıra İslam hukukuna dair önemli tezleri bulunan ilmi bir şahsiyettir. Bizi ilgilendiren husus ise Seyyid Kutub gibi çağdaş bir İslam âliminin İslam hukuk anlayışı ve bu alandaki analizlerini ortaya koymaktır. Aynı zamanda bu konuyu ele alırken Seyyid Kutub'un mezhepler hakkındaki görüşleri üzerinde durulmuş, buna ek olarak ehl-i sünnet ve'l-cemâat çizgisinde duruşu, fıkıh âlimlerine yönelik düşüncesi ve insanları tekfir edip etmediği gibi konulara da değinilmiştir.

Bilindiği üzere İslam hukuku, toplumsal ilişkileri düzenleyen önemli bir ilim dalıdır. Ancak toplumsal ilişkiler sürekli bir değişim halindedir. Dolayısıyla insanlar arasındaki ilişkiler değişmekte, farklı durum ve imkânlar ortaya çıkmakta, çözüm bekleyen yeni sorunlar meydana gelmektedir. Bütün bu sorunlar, hükümleri sabit olan İslam hukuku ile çözmeye çalışmak ve yeni oluşacak sorunlara cevap vermek çok zor görülebilir. Ancak Kutub'a göre bu değişmez hükümler külli prensipler ve genel kaideler şeklinde gelmiştir. Bu külli ve genel kaideler Allah'ın sonsuz ilminden neşet ettiği için teferruatta meydana gelen sorunlar, bu temel olan sabit şeri hükümlerin çerçevesinin dışına çıkmazlar. Dolayısıyla Kutub'a göre İslam hukukçuları, bu temel kaidelerin dışına çıkmamak şartıyla her devirde ortaya çıkan yeni sorunları çözülebilecekleri esnek bir alanının var olduğunu; bu sabit şeri hükümlerden teferruata dair hükümlerin çıkarılması için İslami yaşayan bir toplumun

¹ Hasan Kamil Yılmaz, *Seyyid Kutub Hayatı, Fikirleri, Eserleri* (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1980), 16.

da var olması gerektiğine önemle vurgu yapar. Zira Kutub'a göre İslam hukukunun toplumdan ayrılmaz sosyolojik bir bağı vardır.² Bu amaçla Seyyid Kutub'un İslam hukukunun genel yapısı ve toplumla iç içe oluşunun sosyolojik analizi önem arz etmektedir. Bu konuda yaptığımız araştırmada Seyyid Kutub'un görüşlerine yönelik yüksek lisans alanında farklı çalışmaların yapıldığını ancak fikhi görüşlerinin analizine dair bir çalışmanın olmadığı gördük. Bu nedenle yapacağımız çalışmanın bu alandaki eksikliğin giderilmesine katkı sunacağını umut etmekteyiz.

B. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Seyyid Kutub'un İslam hukukuna dair görüşlerini analiz yapacağımız bu tez, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Seyyid Kutub'un yaşadığı dönemin özellikleri, hayatı ve eserleri ele alınmıştır. İkinci bölümde ise tezin ana konusunu teşkil eden Seyyid Kutub'a ait fikhi görüşlerinin analizi ve değerlendirmesi yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise seyyid Kutub'un ibadet, muamelât ve ukubât dair fikhi hükümleri ihtiva eden ayetlere yaklaşımı, konuya dair analizleri ve mezhepler arasında görüş tercihleri ele alınmıştır.

Seyyid Kutub'un İslam hukukuna bakışı ve buna dair görüşlerini ortaya koymak için en önemli eseri olan *Fî Zılâli'l-Kur'ân* tefsiri ile diğer kitaplarını esas almakla birlikte, Seyyid Kutub hakkında yazılmış Türkçe-Arapça müstakil kitaplardan istifade edilmiştir. Yine bu alanda yazılmış yüksek lisans, doktora tezleri, makaleler ve çeşitli dergilerde yazılmış yazılar da kaynak olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca ikinci ve üçüncü bölümde fikhi hükümlerin analiz ve yorumuna gerek duyulan yerlerde ahkâm tefsirleri ve temel fikhi eserlerden azami derecede istifade edilmiştir.

² Bk. Seyyid Kutub, *İslam Toplumuna Doğru* (İstanbul: Beka Yayınları, 2017), 8.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYYİD KUTUB'UN HAYATI

İslam hukukuna dair tezlerini objektif bir değerlendirmeye tabi tutmak için öncelikle Seyyid Kutub'un yaşadığı dönemin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal şartlarını anlatmak gerekir. Çünkü her şahsiyetin az çok düşünce yapısını etkileyen yaşadığı dönemin şartlarıdır. Bu nedenle âlim, sosyolog ve tefsirci olan Seyyid Kutub'un hayatını anlatmadan önce, dönemin genel şartlarını ele almak uygun olacaktır. Zira bir müellifin düşüncelerini doğru analiz etmek için o düşüncenin içinde şekillendiği şartlar önem arz etmektedir. Bir düşünce en iyi şekilde ancak mensubu olduğu şartlar muvacehesinde anlaşılabilir.

1.1. Dönemin Siyasi Şartları

Günümüzde farklı devletler olarak varlığını sürdüren Orta Doğu devletleri I. Dünya Savaşına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde yer alıyorlardı. Bu anlamda Kuzey Afrika'nın en büyük ülkesi olan Mısır da Osmanlı toprakları arasında bulunuyordu.

Osmanlı Devletinin 19. yüzyılda giderek eski gücünü kaybetmesi üzerine stratejik konumu ve zengin petrol rezervi olan Mısır'a İngiltere ve Fransa göz dikmeye başladılar.³ Bunun üzerine Osmanlı Devleti oraya Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı atadı. Mehmet Ali Paşa'nın modernleşme yolunda yaptığı reformlar, uzun süreden beri yaşanan bazı sorunların çözülmesine önemli katkı sağladı.⁴ Ancak Kavalı Mehmet Ali Paşa'nın belli bir süre sonra, siyasi olarak kendi başına buyruk hareket etmesi nedeniyle karışıklıklar yeniden artmaya başladı. En sonunda Mısır, önce Fransızların daha sonrada uzun yıllar İngiltere'nin mandası altında girdi.⁵ Şüphesiz Mısırın önce Fransız daha sonra İngiltere'nin sömürgesi altına girmesi ve uzun süre sömürge olarak kalması, ehliyetsiz olan kral ve hidivlerin⁶ dar düşünceye dayalı beceriksiz yönetimlerinin payı büyüktür.

³ Muhammet Şerif Aydın, *Arap Baharı ve Mısır'da Yansımalar* (Atılım Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi, 2014), 6.

⁴ Tayyar Ari, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu; Siyaset, Savaş ve Diplomasi* (Bursa: MKM Yayıncılık, 2017), 188-189.

⁵ Muhammed Behçet, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Mısır Siyasi Tarihi Üzerinden Arap Bahar'ının İncelenmesi" *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21/303 (2019), 304.

⁶ Hidiv: Mısır Valisi Mehmet Ali Paşanın (ö.1849) soyundan gelen valilere verilen bir unvandır ve bu unvan 1914 yılına kadar kullanılmıştır.

Fransa ve İngiltere, uzun süre Mısır'ın önemli gelir kaynaklarını sömürdükleri gibi içteki yönetimi de kendilerine bağımlı hale getirmek için, devletin işleyişi ile ilgili önemli işlere karışıyorlardı. Bu müdahaleler sonucunda özellikle 19. yüzyılın son çeyreğinde sömürgeciliğe karşı *Mısır Milliyetçiliği Hareketi* doğrultusunda önemli olaylar meydana geldi.⁷ Sömürgecilerin Mısır'ın içişlerine varacak kadar karışmasına tepki olarak eşitlik, adalet, bağımsızlık isteyen Mısır halkı, bazı liderlerin öncülüğünde mevcut yöneticilere karşı halk hareketlerine başladılar.⁸ Bunlardan ilki Hidiv Tevfik (ö.1892) döneminde 1881 tarihinde meydana gelen ve İngilizlerin müdahalesiyle başarısızlıkla sonuçlanan Ahmet Urâbi (ö.1914) ayaklanmasıdır.⁹

İngilizlerin müdahalesiyle halk hareketi başarısız olunca, daha önce Fransız sömürgesinde olan Mısır, İngilizlerin sömürgesi haline geldi. Bunun üzerine İngilizler parlamenter sisteme son verdiler. Mısır ordusu, İngiliz subaylarının gözetiminde yeniden oluşturuldu. Böylece Mısır siyasi, ekonomi ve kültürel yönden İngiltere'nin etkisi altına girdi.¹⁰

Hidiv Tevfik'in yerine geçen Abbas Hilmi (ö.1914) ve Mustafa Kemal (ö.1914) başkanlığında *el-Hizbu'l-vatanî* partisini kuruldu. Bu parti emperyalistlere karşı halka bir nebze olsun birlik ve dayanışma ruhunu meydana getirdi. I. Dünya Savaşı'na kadar, bu partinin ismi değişse bile yine halka aynı ruhu vermeye devam etti. Nihayetinde İngilizler, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Mısır'ın Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkisini kesmek için Kavalalı Mehmet Ali Paşa soyundan gelen hidivlere son vererek, Abbas'ın yerine Hüseyin Kâmili (ö.1927) getirdiler. Bu durum, halk arasında ve siyasi çevrelerce büyük tepkilere neden oldu.¹¹

Ancak 1917 yılında Kral Fuad (ö.1936) başa geçince, *el-Vefd* partisinin başkanı olan Sa'd Zağlûl (ö.1927) Mısır'ın bağımsızlığı için mücadele başlattı. Ancak İngilizler tarafından Malta'ya sürgün edildi. Bunun üzerine Mısır halkı 1919'da ayaklandı. Bu durum karşısında İngilizler, Sa'd Zağlûl'u ve arkadaşlarını serbest bıraktılar. Bu dönem de Mısır, bir monarşi yapı içinde olan Kral Faruk ile halkın

⁷ Aydın, *Arap Baharı ve Mısır'da Yansımaları*, 6.

⁸ Zeynep A. Suda Güler, *Arap Milliyetçiliği: Mısır ve Nasırcılık Tahrir Meydanında Korkuyu Yenmek* (İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2011), 24.

⁹ İbrahim Sarıms, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub* (İstanbul: Fecr Yayınları, 2018), 20.

¹⁰ Sarıms, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 18.

¹¹ Sarıms, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 18.

büyük desteğini alan *el Vefd* Partisi ve İngilizler arasında büyük bir güç savaşı yaşanmaya başladı.¹² Halkın desteğini alan *el Vefd* partisinin girişimleri sonucu kapatılan parlamenter tekrar açıldı. Seçimler sonucu bu parti iktidar oldu. Tüm bunlara rağmen el altında İngilizler ülkeyi yönetmeye devam edince, bu durum, halkta büyük tepkilere neden oldu. Bu tepkilerin önünü almak için İngilizler hem hükümeti hem de parlamentoyu dağıttılar.¹³

Tüm bu açık müdahaleler karşısında siyasi partiler ve diğer cemiyetler emperyalizme karşı birlik olmaya karar verdiler. Bu cemiyetlerin içinde ilerde Seyyid Kutub'un da yer aldığı Müslüman Kardeşler Teşkilatı da vardı. Birleşen siyasi partiler ve cemiyetler, İngilizlerle bir dizi görüşmeler yaptılar, ancak İngilizlerin özellikle Süveyş Kanalı üzerindeki emellerinden vazgeçmemesi üzerine 1930-1935 yılları arasında büyük öğrenci hareketleri meydana geldi. İngilizler, bu öğrenci hareketlerinden dolayı görüşmelere yanaşmak zorunda kaldılar.¹⁴

İngilizler 1936 yılında Mustafa en-Nahhâs Paşa'yı iktidara getirdiler. Bu durum, halkı biraz umutlandırdı. Ancak İngilizler bağımsızlık adına yapılan anlaşmada ülke aleyhine birçok madde koymuştu. Bu maddelerin en önemlisi Süveyş Kanalı bölgesinde on binden fazla asker ve hava gücü bulundurmaktı. Bununla birlikte ülke yönetimine devamlı müdahalede bulunmaları nedeniyle halk, emperyalizme karşı tekrar açık bir tavır almaya başladı. Aynı zamanda 1939 yılında Hasan el-Benan'a da hapisten çıktı. Onun hapisten çıkması ve halkı sömürgecilere karşı uyarıya başlaması nedeniyle halkta önemli bir bilinçlenme meydana geldi.¹⁵

Mısır II. Dünya Savaşı'na katılmadı. Ancak yine bu savaştan en çok etkilenen ülkelerden biri oldu. Ülkede Kral Faruk'un başa geçmesi ve Mısır'ın bağımsız olduğunu ilan etmesi çok fazla bir şey değiştirmemişti. İngilizlerin ülke içindeki etkinliği bir şekilde devam ediyordu.¹⁶ Bundan beslenen aşırı milliyetçi hareketler ve dini Cemaatler gibi farklı gurupların olduğu bir ortam meydana gelmişti. İngilizlerin

¹² Aydın, *Arap Baharı ve Mısır'da Yansımaları*, 13.

¹³ Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 19.

¹⁴ Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 19.

¹⁵ Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 19.

¹⁶ Kenan Arıbaş, *Küresel Çağda Siyasi Coğrafya* (Konya: Çizgi Kitapevi, 2007), 289-290.

ülke ekonomisine verdiği tahribatlar, sosyal ortamın gergin hali, oluşan sorunlar, ülkeyi daha da zora sokuyordu.¹⁷

1948 yılında Müslümanlar ile Yahudiler arasında Filistin Savaşı meydana geldi. Müslüman Kardeşler Teşkilatı bu savaşa fiilen katılarak büyük başarılar gösterdiler. Bu başarı nedeniyle Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın halkla olan bağları önemli ölçüde arttı. Özellikle Kutub, ümmetin üç önemli düşmanının: *Haçlılar, Siyonistler ve Komünistler* olduğunu söylüyordu. İşte bu savaş, ümmetin üç düşmanını adeta su yüzüne çıkarmış haliydi.¹⁸

1949 yılı Şubat ayında Hasan el-Benna'nın meçhul kişilerce şehit edilmesi üzerine Kral Faruk İngilizlerle işbirliği yaparak ülkede sıkıyönetim ilan etti. Bu durum halkta bir infiale neden oldu. Bütün halk emperyalizme karşı cephe aldı. Öyle ki ülke adeta bir barut fıçısına döndü.¹⁹

Seyyid Kutub'un da içinde bulunduğu Müslüman Kardeşler Teşkilatı, emperyalizmden kurtulmak ve İslami hükümlerin yaşanır bir ortam oluşturmak düşüncesiyle, Cemal Abdülnasır'ın Arap milliyetçiliğine dayanan *Hür Subaylar* hareketine destek verdiler.²⁰ İngilizlere bağımlı hale gelmiş krallık yönetimine son verdiler. Ancak Cemal Abdülnasır başa geçince Müslüman Kardeşler Teşkilatı'na verdiği sözleri tutmadı. Çünkü Müslüman Kardeşler, başa gelince hükümetten İslami esaslara göre yasaların düzenlemesini istemişlerdi. Müslüman Kardeşlere verilen bu sözler tutulmayınca yeni kurulan Cemal Abdülnasır hükümeti ile araları bozuldu.²¹ Nihayetinde hükümet 1952 yılında Cemal'e karşı bir suikast düzenlenmesini bahane ederek başta Seyyid Kutub olmak üzere Müslüman Kardeşler Teşkilatı'na mensup üyelerin çoğunu tutukladılar.²²

Mısır da yaşanan bu sorunlar toplumda kültürel, ekonomik ve siyasi olarak yeni sorunların oluşmasına zemin hazırladı. Özellikle bu dönemde sömürgecilerin etkisi her tarafı sarmıştı. Batının maddiyat temeline dayalı ahlakı, toplumda yayılıyordu. Bundan dolayı Mısır halkı gün gittikçe kendi tarihinden, kültüründen ve

¹⁷ Meral Kuzgun, "Arap Birliği Sağlama Sürecinde Bir Dönüm Noktası: Albay Cemal Abdülnasır Dönemi", *Orta Doğu Araştırmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Düünden Bugüne Uluslararası Orta Doğu Sempozyumu* (2015), 291.

¹⁸ Ömer Çaha ve Bicen Şahin, *Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İdeolojiler* (Ankara: Orion Yayın Evi, 2013), 158.

¹⁹ Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 20.

²⁰ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (İstanbul: Alkım Yayları, 2007), 487-488.

²¹ Cihangir B. Aksakal, "Seyyid Kutub ve Müslüman Kardeşler" *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, Sayı, 3 (2015), 69.

²² Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 20.

öz değerlerinden uzaklaşıyordu. Bu alanda toplum ıslahata muhtaç bir durumdaydı. Ancak toplumu ıslahata çağırarak gerçek âlimler susturulmuş, ortalıkta olan âlimler ise yöneticilere yaranmak ve onlara meşruluk kazandırmak için çalışıyorlardı.²³

Ayrıca II. Dünya Savaşı'ndan sonra Orta Doğu'da özellikle Mısır'da komünizm ve sosyalizm hızla yayılıyordu. Bu durum, Amerika ve Batı dostlarını rahatsız ediyordu. Bunun için Amerika sömürüye karşı gelmeyen, ancak komünizm ve sosyalizme karşı duran Amerikancı bir İslam anlayışını canlandırmaya çalışıyordu. Bu konuda üniversite ve diğer kuruluşlara her türlü desteği veren Amerika; Mısır Üniversitesi Şeriat Fakültesi hocaları ile Ezher Üniversitesi hocalarından oluşan bir komisyon kurarak sözde zekât konusuna dayalı İslam'da sosyal dayanışma konusunu topluma anlatmaya başladılar. Amaç komünizm ve sosyalizmin sosyal hayat ile ilgili düşüncelerini önlemeye çalışmak ve Amerika'nın çıkarlarına hizmet etmektir. Bu durum öyle bir hale geldi ki İslam'ı bilen bilmeyen birçok kişi İslam'dan bahsetmeye başladı. Özellikle İslam'ı bilen hocaların önemli bir kısmı menfaatlerine uygun olduğu için bu anlayışla İslam'ı anlatmakla meşgul oldular. Diğer bir kısım hocalar ise İslam'ın ahlak, ibadet, muamelâta dair fihhi sorunlarla zaman harcıyorlardı.²⁴

Kutub böyle bir dönemde yaşadığı için toplumu uyarma ve aydınlatma konusunda samimi bir şekilde gayret göstermiştir. Onun gayreti somut olarak toplumda yaşanan sorunları çözmek, hayatın içinde olmak, zulüm ve haksızlığa karşı Kur'an-i çözümler sumaktır.

İslami hükümlerin toplumsal hayatta yaşanmadığı, cahili sistemin hâkim olduğu bir yerde, insanlık için çok acil ve asli meseleler dururken teferruata dair fikhî konularıyla uğraşmak, bütün ilmi ve akademik çabayı bu konulara sarf etmek Kutub'a göre enerjiyi gereksiz bir yere harcamaktır.²⁵ Çünkü Bu konuda en öncelikli ve esaslı iş, ferdi ve toplumsal hayatta İslami yaşayan öncü bir neslin ihya edilmesi, İslam toplumuna giden yolun oluşturulmasına yönelik yapılan çalışmalardır. Zira İslam hukukunun teferruata dair fikhî hükümler ancak İslam, fiilî hayatta yaşayan toplumun harekât ve yaşantısı sonucu ortaya çıkar.²⁶

²³ Kutub Seyyid, *İslami Etütler* (İstanbul: Beka Yayınları, 2017), 128.

²⁴ Kutub Seyyid, *İslami Etütler*, 130.

²⁵ Kürşat Atalar, *Çağdaş Müslüman Düşünce/Sembol Şahsiyetler* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2015), 51.

²⁶ Seyyid Kutub, *Yoldaki İşaretler* (İstanbul: Dünya Yayınları, 1986), 17.

İşte İngilizlerin etkisi altında azınlık bir sınıfın iktidarda olduğu, adaletin olmadığı, sınıfsal farkların çok belirginleştiği ve herkesin kendi geleceğinden endişeli olduğu adeta *Toplumsal buhran* diyeceğimiz bir dönem de yaşayan Seyyid Kutub ve diğer önemli şahsiyetler, bu dönemin siyasi, ekonomik ve kültürel yapısının izlerini taşımaları doğaldır. Onların fikri hayatlarını değerlendirirken bu ortamı göz önünde bulundurarak değerlendirmek, en sağlıklı yaklaşım olacaktır.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Seyyid Kutub'un yaşadığı dönemde Rusya'da sosyalist bir düzenin varlığı ve bu düzenin Arap ve diğer İslam ülkeleri üzerinde önemli bir etkisinin olduğu bilinmektedir. Seyyid Kutub, İslam'a yönelmeden önce daha çok edebiyatla ilgilenmiş olmakla birlikte iktisadi alanda o gününün en yaygın modası haline gelmiş sosyalizmi mahdut bilgilere dayanarak savunduğu, bazı kaynaklar da rastlamak mümkündür.²⁷ Bilindiği üzere Seyyid Kutub'un hayatı farklı dönemlerden geçmiştir. Bu farklı dönemler, onun düşünce dünyasında bazı değişimlere neden olmuştur. Özellikle 1925 ile 1940'lı yıllarında dini yönden bir fetret dönemi yaşamıştır.²⁸ Kendisi bunu şöyle dile getirir:

“Bu satırların yazarı, yaşadığı kırk sene boyunca başka vadilerde gezip dolaşmış sonra da düşünce dünyasının gerçek dinamiklerine dönmüş bir kişidir.”²⁹

Bu değişimi, kitaplarını okuyanlar da görecektir. Çünkü edebiyat ile meşgul olduğu dönemde batıdan tercüme edilmiş edebiyat, felsefe ve o günün Arap âleminde yaygın olan komünizm, sosyalizm ve kapitalizm gibi sistemleri de incelemiştir. Ancak İslam'a yönelmeden önce sosyalizmi bilinçli bir şekilde savunmadığı, edebiyat ile uğraştığı dönemdeki bazı yanlış anlaşılmalardan ortaya çıkan iddialardır. Onun için gerçek olan şudur ki gerek İslami mücadeleye başlamadan önce gerekse İslami mücadele sonrası bu düşünceleri savunmamıştır.³⁰ Kardeşi Muhammed Kutub, bu iddialar hakkında özet olarak şöyle diyor: Seyyid Kutub'un edebiyata merak sardığı dönemde sosyalizmi savunduğu şeklindeki söylentiler doğru değildir. Bu söylentiler şundan kaynaklanıyor, bir ara Seyyid Kutub, *el-Fikru'l-cedid* adlı dergide yazı yazıyordu. Komünistlerin ve sosyalistlerin çıkardığı dergi ise *el-Fecru'l-cedîd* adını taşımaktaydı, iki derginin isim benzerliği nedeniyle bu

²⁷ Seyyid Kutub, *Fi Zilâli'l -Kur'ân* (İstanbul: Hikmet Yayınları,1991), 1/10.

²⁸ Muhammed Berekat, *Seyyid Kutub* (İstanbul: Risale Yayınları, 1987), 20-25.

²⁹ Kutub, *Fi Zilâli'l -Kur'ân*, 1/11.

³⁰ Nebiye Şeyma Güner, *Seyyid Kutub'ta Cahiliye Kavramı ve Moderniz Eleştirisi* (Uludağ Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi, 2015), 36-37.

söylentiler yayılmıştır.³¹ Hatta Arap ülkelerinde sosyalizmin yayılması ve Mustafa Sibaî'nin *İslam Sosyalizm* kitabını yazması üzerine, buna karşı Kutub, *İslam'da Sosyal Adalet* kitabını ve kapitalizme karşı da *İslam Kapitalizm Çatışması* kitabını yazmıştır.³² Onun için Kutub'un hayatını araştıranların çoğuna göre İslam'a yönelmeden önce bilinçli bir şekilde sosyalizmi savunmadığı gibi İslam'a yöneldikten sonra ise İslam dışı sistemlerin tümüne karşı durmuş ve var gücüyle fikri alanda onlarla mücadele etmiştir. Kitaplarını okuyanlar bu durumu açık bir şekilde görebilirler. Zaten Kutub, bu konuda hayatının iki dönemden ibaret olduğunu, eski hayatının cahiliye hayatı olduğunu açık bir şekilde dile getirmiştir.³³ Yine bu tezin ikinci bölümünün altıncı maddesinde beşeri hakların İnsan mahsulü olduklarını bundan dolayı mahdut ve sınırlı olduklarını, eski yeni İslam'dan önce ya da sonra oluşmuş hakların bazı cüzi konularda İslam hukukuna benzemiş olsalar bile İslam hukukuyla asla aynı olamayacağını detaylı bir şekilde dile getirmiştir.³⁴

Ancak şunu da belirtelim ki Seyyid Kutub, gerek *İslam'da Sosyal Adalet* kitabında gerekse *İslam Kapitalizm Çatışması* kitabında İslam'ın temel kaynaklarına dayanarak gerek sosyalizmi gerekse kapitalizmin insanlığın başına büyük felaketler getirdiğini anlatmış, maddiyat üzerine kurulu bu sistemlerin insanlığı manevi boşluğa sürüklediğini ve iflasın eşiğine geldiğini her fırsatta dile getirmiştir.³⁵

Yasin Aktay, *Soğuk Savaş Yıllarında Arap İslamcılığında Sol ve Sosyalist Bağlamı* eserinde Seyyid Kutub'un *Fî Zilâli'l-Kur'ân'da* Marx'a hiç atıf yapılmadığını, ancak 9 yerde sosyalizme atıf yapıldığını söyler.³⁶ Ancak Kutub, sosyalizme atıf yaptığı yerlerde din karşıtı boyutunu ele almış, materyalist oluşu ve insan fitratına çelişen yönüyle şiddetle eleştirmiştir. Yine on bir yerde komünizmden bahsedilmiş, gerek ekonomik modeli, gerekse enternasyonal söylemleriyle, insanlığa verecek hiçbir şeyi olmadığını dile getirerek en küçük bir sempatiye dahi yer vermemiştir. Kaldı ki Seyyid Kutub'un kitapları dikkatlice incelendiğinde her fırsatta İslam'ın ezeli hükümlerinin ilahi kaynaklı olması ile kâmil, eksiksiz olduğunu ve

³¹ Muhammed Kutub, *İslam Düşüncesinde Sanat* (İstanbul: Fikir Yayınları, 1979), 510.

³² Muhammed Berekat, *Seyyid Kutub*, 25-30.

³³ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 1/10.

³⁴ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 79

³⁵ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 102.

³⁶ Aydın Aktay, "Seyyid Kutub'u ve İslamcılığını Soldan Okumak" *Tezkire* sayı, 49 (2014), 167.

beşeri sistemlerin hükümlerine ihtiyaç duymayacak bir mükemmellikte olduğunu dile getirdiği görülmektedir.³⁷

1.2. Dönemin Kültürel ve Ekonomik Özellikleri

19. yüzyılda İslam dünyasında emperyalistlerin sömürü sonucunda halkın genelinde fakirlik meydana gelmiş bu durum, bezginliğe, didişmeye birlik beraberliğin yok olmasına neden olmuştur. Her ne kadar Mehmet Ali Paşa dönemi biraz durum iyi olsa da ondan sonra gelen hidivlerin kötü yönetimi ülkeyi borç yükü altına sokmuş ve böylece ülkenin ekonomisi İngilizlerin kontrolüne girmiştir.³⁸ Mısır halkı, bu kötü gidişat nedeniyle iki sınıfa ayrılmıştır.³⁹ Bunlar; serveti ve iktidarı elinden bulunduran zengin bir azınlık ile fakir ve sefalet içinde zor geçinen geniş halk kitleleriydi.⁴⁰

Ekonomik sıkıntılar ve meydana gelen savaşlar da toplumda gerginliklere sosyal pataklamalara neden oluyordu. Bu gidişat günden güne daha da kötü bir hâle dönüyordu.⁴¹

Ancak Mısır'da yaşanan siyasi ve ekonomik tüm bu olumsuzluklara rağmen, yüzyılımızın başından itibaren şiir, edebiyat ve düşünce alanında önemli gelişmeler de meydana gelmiştir. Bu gelişmeleri sağlayan etkenlerin başında, Ezher Üniversitesinin ıslah edilmesi, toplumdaki rolünün artırılması, Mısır aydınlarının batıda öğrenim görmeleri, yabancı devletlerin ülkede okul açılmalarına izin verilmesi ve dünya kültürlerinden önemli kitapların tercüme yapılmasını saymak mümkündür.⁴² Bu dönemde, Cemalettin Afgâni İslam ümmetinin siyasi birliğinin hilafet yoluyla mümkün olacağını söylüyordu. Aynı dönemde Muhammed Abduh ile birlikte Fransa da 13 Mart 1884 yılında çıkardıkları *el-Urvetu'l-vuska* Türkçede de

³⁷ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 102.

³⁸ Salih Tuğ, *İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri* (İstanbul: MEB Yayınları, 1969), 315.

³⁹ Yılmaz, *Seyyid Kutub Hayatı, Fikirleri, Eserleri*, 168.

⁴⁰ Yılmaz, *Seyyid Kutub Hayatı, Fikirleri, Eserleri*, 16.

⁴¹ Yılmaz, *Seyyid Kutub Hayatı, Fikirleri, Eserleri*, 20.

⁴² Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 21.

sağlam kulp anlamına gelen⁴³ dergi ile düşüncelerini İslam ülkelerine duyurmaya çalışmışlardır.⁴⁴

Afganî'den etkilenen Muhammed Abduh (ö.1905) hem din ve hem de düşünce alanında çağın gereklerine uygun Mısır'da ıslahat çalışmalarına başlamış, taklitçilik hastalığından kurtulmak için Kur'ân-ı Kerîm'i bilimsel olarak çağın sorunlarına çözüm üretecek yeni bir yaklaşımla tefsir etmeye çalışmıştır.⁴⁵ Ancak Muhammed Abduh, bilime olan aşırı hayranlığı nedeniyle akla gereğinden fazla değer vererek, bazı konularda vahyi tevil etme yoluna gitmiştir. Seyyid Kutub, bu aşırı akla önem vermesini ve akli vahyin önüne alarak yaptığı tevillerin yanlış olduğunu söyleyerek eleştirmiştir.⁴⁶

Ayrıca ehl-i sünnetin aklî damarını canlandırmaya gayret eden Muhammed Abduh'a göre ümmetin taassup ve geri kalmışlıktan kurtulmasının yolu İslam'ın ana kaynakları olan Kur'ân ve sahih sünnete dönmek olduğunu söylemiş, bu anlamda Mısır'daki üniversiteden başlamak üzere eğitim ve öğretim alanında İslam'ın temel kaynaklarını referans alınmasını gerektiğini dile getirmiştir. Nakil ile birlikte akla önem verirken, Maturîdî Akaidinin Ezher Üniversitesinde ders olarak okumasını sağlamış, öte yandan Şia ile Sünni anlayışın temel kaynaklarda birleştiğini göstermek için Şia ulehasının çok önem verdiği *Nehcu'l-belâğa* kitabını tahkik ederek neşrini sağlamıştır.⁴⁷

Seyyid Kutub'un yaşadığı dönemde Mısır'ın sosyal ve kültürel hayatını önemli ölçüde etkileyen edebiyatçı ve düşünürler de yetişmiştir. Örneğin Mustafa Lutfi el-Menfulûtî, Hafız İbrahim, Ahmet Şevki, Mahmut Azmi, Abbas Mahmud el-Akkad, Taha Hüseyin, Ahmet Emin, Ahmet Lütfi es-Seyyid, Nacib Mahfuz, Tevfik el-Hâkim ve Ahmet Hasan ez-Zeyyati toplumun düşünce dünyasını ileri bir noktaya taşımak için hizmet etmiştir.⁴⁸

⁴³ Bekar Serdar, *İslami Mücadelede Öncü Şahsiyetler, "Cemaleddin Afgani"*, (İstanbul: Ekin Yayınları, 2016), 94-120.

⁴⁴ Necan Dünder, *1950'den Günümüze (2012) Kadar İslam Düşüncesinde Türkçeye Çevrilen Eserlerin Bibliyografya Denemesi* (Süleyman Demirel Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi, 2017), 14.

⁴⁵ Dünder, *1950'den Günümüze (2012) Kadar İslam Düşüncesinde Türkçeye Çevrilen Eserlerin Bibliyografya Denemesi*,56.

⁴⁶ Seyyid Kutub, *İslam Düşüncesi* (İstanbul: Beka yayınları, 2018), 29.

⁴⁷ Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 21.

⁴⁸ Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 23.

Genç kalemlerden olmasına rağmen Seyyid Kutub'un sosyal sorunlara duyarsız kalmadığını ve dönemin önde gelen edebiyatçılarından Abbas Mahmud el-Akkad'ın yanında ve Mustafa Sadık er-Rafî'ye karşısında yer alarak, makalelerini onların yazdığı dergide yayınlıyordu. Kutub'un akli ön planda tutan Mustafa Sadık er-Rafî'ye karşı, kalp ekolü olan Abbas Mahmud el-Akkad'ın yanında yer almasının dini nedenlere dayanmıyordu. Daha çok Mahmud el-Akkad'ın edebi üslup ve yönteminden ileri geliyordu.⁴⁹ Zaten ileride anlatılacağı üzere Seyyid Kutub, akla önem vermekle birlikte, temel olarak vahyi esas almış, akıldan çok nâkilin esas olduğunu, İslami hükümlerin bu ölçüye göre anlaşılması gerektiğini savunmuştur.

Seyyid Kutub'un hayatını yazanlar onun farklı kişiliği, hayatın farklı dönemlerinde birçok alanda eserler yazması ve mücadelede bulunması nedeniyle farklı bölümlere ayırarak incelemişlerdir. Kimileri onun hayatını iki bölümde ele alırken kimileri ise bu bölümleri üç, dört, beş, altı, hatta yedi ve üzerine çıkararak inceleyenler olmuştur. Ama Seyyid Kutub ise genel olarak hayatını cahiliye ve İslam dönemi diye iki bölümden ibaret olduğunu söyler. Dolayısıyla merhumun bu sözünü esas alarak hayatı anlatılmıştır.⁵⁰

1.3. Seyyid Kutub'un Çocukluk Dönemi

Seyyid Kutub, yukarıda anlattığımız gibi hem Mısır için hem de İslam âlemi için adeta *Siyasi ve Sosyal buhran* diyebileceğimiz⁵¹ 20. yüzyılın başlarına denk gelen 9 Ekim 1906'da dindar bir ailenin çocuğu olarak, Mısır'ın Asyût vilâyetine bağlı Mûşâ köyünde dünyaya gelmiştir.⁵² Sosyal ilişkiler yönünde gayet gelişmiş olan bu köy halkı, çoğunluğu Müslümanlardan oluşuyordu. Ancak bu köyde kiliseleri olan Hristiyan bir azınlık da yaşıyordu.⁵³

Seyyid Kutub'un altıncı atası el-Fakir Abdullah, hac için Hindistan'dan Mekke'ye gelmiş, oradan da Mısır'a geçmiş, Mûşâ köyüne yerleşmiş, orada evlenmiş ve köyde yaşayan hatırı sayılır biri olmuştur.⁵⁴ Tam ismi Seyyid b. Kutub b. İbrâhîm

⁴⁹ Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 24.

⁵⁰ İbrahim el-Buleyhi, *Seyyid Kutub ve turasuhu'l-fikri ve'l-edebi* (Kahire: Matabiu'r-Riyad, 1978), 29.

⁵¹ Fatmanur Altun, *Çağa İz Bırakan Önderler Seyyid Kutub* (İstanbul: İlke yayınları, 2005), 31.

⁵² Hilal Görgün, "Seyyid Kutub", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, Yayınları 1988), 64.

⁵³ Abdulkadir Turan, "Anlaşılmama, Yanlış Anlaşılma ve Kasıtlı Yanlış Yorumlanma Karşısında Seyyid Kutub", *Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi* (2019), 4.

⁵⁴ Salih Abdülfettah el-Hâlidî, *Seyyid Kutub* (Dımışk: Dâru'l-kalem, 2000), 49.

b. Hüseyin eş-Şâzelî'dir.⁵⁵ Kutub'un annesi dinine bağlı muttaki bir kadın olduğu gibi babası da dürüst, ahlaklı dinini yaşamaya çalışan, cesur ve kerem sahibi bir zattı. Aynı zamanda babası İbrahim Hüseyin 1908 yılında İngiliz ve diğer sömürgecilere karşı kurulmuş olan *Hizbü'l-Vatanî* partisinin aktif bir üyesi idi. Bu parti, meşrutiyet fikrini savunan, İngiliz istilasına karşı duran; milli kalkınma ve sanayi politikasını canlandırmak için çalışıyordu.⁵⁶

Kutub'un ailesi Mısırda ehl-i hadise en yakın olan Şazelî Tarikatı'na mensup olduklarından evlerinde aşure dâhil değişik İslami etkinlikler icra edilir ve zaman zaman da evliya menkıbeleri okutulurdu.⁵⁷ Ancak Kutub'un bu tarikatla ilişkili olup olmadığı bilinmemektedir.

Bu aileyi oluşturan anne ile baba, çocuklarını dini yönden yetiştirmek için elinden geleni yapıyorlardı. Seyyid Kutub, babasının bu hassasiyetini, İslami yönelişte ilk eseri olan *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri* adlı eserinde şöyle dile getirir:

“Babam her yemekten sonra ellerini açarak dua eder, biz de hep birlikte âmin derdik. O, yüksek sesle Fatihâ'yı okurken biz de bilmediğimiz halde mırıldanarak, söylediklerini tekrarlamaya çalışırdık. En çok dikkat ettiği şey bizim ruhumuza ahiret duygusunu yerleştirmektir...”⁵⁸

Seyyid Kutub'un babasına atfen nakledilen bu bilgi, son derece önemlidir. Çünkü bu kâinatta hiçbir şey tesadüfi değildir. Babası tarafından Seyyid'in berrak ve taze olan küçük beynine Fatihâ gibi Kur'an'ın özeti hükmünde olan surenin okunması, ahirete olan inancı o küçük yaşta ruhuna verilmiş olduğunu gösterir. Bu aile eğitimi, uygun bir zamanda ve uygun miktarda verildiği zaman ilerde bunun etkisi ortaya çıkacaktır. Bunun en güzel örneğini merhum Seyyid Kutub'un hayatında görmek mümkündür. Bu terbiye ile yetişen Seyyid Kutub; hayatında ne yapmışsa, mutlaka onun ölçme ve değerlendirmesinin olacağına bu dünyada hesabı verilmeyen hesapların, ahirette sorulacağına inanmış, Kur'an-ı Kerîm ile Hz. Peygamber(s.a.v)'in sünnetini rehber edinmiş ve bu kaynaklardan aldığı doğrular uğruna hayatı boyunca mücadele etmiştir. Onun için Kur'an-ı Kerîm'in hükümleri uğruna verdiği bu kutsal mücadelede, doğru bildiği hiçbir şeyden pişmanlık

⁵⁵ Ümmühan Yeşil, *Seyyid Kutub'un Siyasi Düşüncesinin Teolojik Temelleri* (İstanbul Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi, 2019), 4.

⁵⁶ Hâlidî, *Seyyid Kutub*, 49-53.

⁵⁷ Hâlidî, *Seyyid Kutub*, 49-53.

⁵⁸ Seyyid Kutub, *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 2011), 9.

duymamış, bu uğurda gördüğü sıkıntılar onun ruh dünyasını olgunlaştırmış, keskin bir basiret kazandırmıştır.⁵⁹ Bunun en güzel delili, kendisi hakkında idam kararı verildiği zaman tebessüm ederek şöyle demesidir:

“İnanın yönetici tabakanın ölümümü arzuladığını önceden biliyordum. Bir defa daha ilan ediyorum pişman değilim. Ne bu hükümden dolayı üzuldüm ne de bir an olsun pişmanlık duydum. İdeallerim ve kutsal hedefim uğruna idam edileceğim için mesrur ve bahtiyarım. Kuşkusuz tarih yakın bir zamanda devlet ile aramızdaki hükmü verecek ve hangimizin hak hangimizin batıl yol üzere olduğunu gözler önüne serecektir”⁶⁰

Yine Seyyid Kutub, anne babasına son derece bağlı olduğu için, *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri* adlı ilk eserini babasına atfen yazdı. Aynı zamanda 1940 yılında vefat eden annesine de ikinci eseri olan *Kur'an'da Edebî Tasvir*⁶¹ adlı eserini ithaf etmiştir. Özellikle annesinin Ramazana ayı boyunca dini ibadetlerine verdiği önemi ve Kur'ân-ı Kerîm'i hem okuması ve okutması anısını şöyle dile getirmiştir:

“Ramazan ayında evimizde Kur'ân-ı Kerîm'i okuyan hafızları perde arkasından ne güzel dinlerdin. Ben o sıralarda çocuktum, yanında oynar gürültü ederdim de ciddi bir işaret, keskin bir kaş çatışla bana engel olurdun. Bende susar seninle birlikte tilavete kulak vermek zorunda kalırdım. Dinledikçe anlayamazsam da ruhum onun derin musikisinden kana kana içerdi.”⁶²

Seyyid Kutub, bu dindar ailede ilk olarak altı yaşında iken köyde açılan ana sınıfına kaydedilmiş; aynı yıl Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenmiştir. Sekiz yaşına gelince kuranı ezberlemeye başlamış on yaşında Kuran hafızı olmuştur.⁶³ Böylece saf zihnine ilahi kelamı nakşeden Seyyid Kutub, her ne kadar hayatın değişik safhalarında farklı yönlere yönelse de en sonunda yine Kur'ân-ı Kerîm üzerinde zihni karar kılmış, Kur'ân'ın insanlığı selamete çıkaracak yegâne yol olduğunu bütün ruhuyla anlamış ve hayatı boyunca bu ilahi kitabın hakikatleri uğruna mücadele etmiştir.⁶⁴

İlkokulu bitiren Seyyid, henüz on yaşında olduğundan zamanı boş geçmesin diye son sınıfı ikinci defa okudu. Yaşlılarıyla iyi bir çocukluk dönemini geçiren

⁵⁹ Altun, *Çağa İz Bırakan Önderler Seyyid Kutub*, 89.

⁶⁰ Münir Muhammed Gadban, *Müslüman Kardeşler, Seyyid Kutub ve Gelecek* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2016), 141.

⁶¹ Seyyid Kutub, *Kur'an'da Edebi Tasvir* (İstanbul: Arslan Yayınları, 1997), 25.

⁶² Kutub, *Kur'an'da Edebi Tasvirler*, 5.

⁶³ Turan, “Anlaşılmama, Yanlış Anlaşılma ve Kasıtlı Yanlış Yorumlanma Karşısında Seyyid Kutub”, 5.

⁶⁴ Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 55.

küçük Seyyid, okumaya ve araştırmaya çok hevesli, keskin bir zekâ ve hareketli oluşuyla dikkati çeken biriydi. Zaman zaman köylerine gelen ve kitap satan Salih amcadan kitap alır, o kitapları büyük bir aşkla okurdu. Bu nedenle çevresinde umutla bakılan, istikbalde memlekete önemli hizmetler yapacağı gözüyle bakılıyordu.⁶⁵ Kutub'un okuma hevesi sadece bu dönemiyle sınırlı kalmaz hayatının sonuna kadar devam eder.

İlk eğitimini tamamladığı zaman 13 yaşlarındaydı. Eğitimini devam etmek üzere Kahire'de bulunan dayısı Ahmet Hüseyin Osman'ın yanına gönderildi. Ezher Üniversite'nin ortaöğrenimine kayıt yaptı. Babası daha sonra kardeşi olan Muhammed'i de buraya kaydetmiştir. Seyyid Kutub, liseyi okurken babası vefat etmiş, dayısının yardımıyla annesini ve kız kardeşleri olan Hamide, Emine ve erkek kardeşi Muhammed'i Mısır'a temelli olarak getirmiştir. Daha sonra hem erkek kardeşini hem de iki kız kardeşi de eğitime vermiştir.⁶⁶

1.4. Seyyid Kutub'un Gençlik Dönemi

1926 yılında öğretmen okulundan mezun olduktan sonra, ilkokul öğretmeni olarak atandı. İki sene öğretmenlik yaptıktan sonra görevi bıraktı. Bu arada Kahire üniversitesine bağlı olan Külliyyetu Dâru'l-Ulûm hazırlık sınıfına girdi. İki yıl hazırlıktan sonra Daru'l-Ulûm'a kaydoldu. Aynı yıl *el-Ehrâm* gazetesinde yazmaya başladı. Bir sene sonra lisede iken, *Topluma Karşı Şairin Görevi* isimli çalışmasını geliştirerek kitap haline getirdi ve yayınladı. Bu dönemde ünlü edebiyatçılarla tanıştı. Bu edebiyatçıların başında Abbas Mahmut el-Akkad geliyordu. Bir süre Akkad ve Taha Hüseyin'in tarafında yer alarak, Sadık er-Rafiî'nin edebi tutumunu eleştiren yazılar yazdı. Rafiî'nin temsil ettiği ekol *Akıl Ekolü*, Akkad'ın temsil ettiği ekol ise *Kalb Ekolü* idi.⁶⁷ Daha çok Abbas Mahmut el-Akkad'ın görüşlerinden etkilenerek, öğrenci hareketlerine aktif bir şekilde katıldı. Edebi eserler, makaleler yazmaya başladı. Zaman zaman de şiir yazıyordu. Ancak şâir olarak tanınmak istemediği için şiirlerinin çoğunu neşretmiyordu.⁶⁸ Edebiyat ve şiirlerinde daha çok halkçı ve sosyal

⁶⁵ Altun, *Çağa İz Bırakan Önderler Seyyid Kutub*, 31.

⁶⁶ Altun, *Çağa İz Bırakan Önderler Seyyid Kutub*, 30.

⁶⁷ Yılmaz, *Seyyid Kutub Hayatı, Fikirleri, Eserleri*, 65.

⁶⁸ Dündar, *1950'den Günümüze (2012) Kadar İslam Düşüncesinde Türkçeye Çevrilen Eserlerin Bibliyografya Denemesi*, 66.

sorunları dile getiren eserler yazmıştır. Kendini edebiyata verdiği bu dönemi, daha sonra kendisi *Cahiliye Devri* olarak nitelendirmiştir.⁶⁹

Yine bu öğrencilik döneminde İngiliz edebiyatıyla yakından ilgilendi ve bu konuda tercüme edilmiş eserleri büyük bir hevesle okudu. Dar'ul-ulûm fakültesinde; Tarih, Coğrafya, Arap Edebiyatı, İngilizce, Sosyoloji, Pedagoji, Riyazet, Fizik, Felsefe ve dini ilimler okudu. 1933 yılında fakülteyi birincilikle bitirdi. Eğitim pedagojik bölümünden sertifikasının olması ve *Topluma Karşı Şairin Görevi* adlı bir çalışmasıyla son sınıfta fakültenin tümünde takdir toplaması nedeniyle, mezun olduğu yılda, Eğitim Bakanlığı tarafından aynı fakültede edebiyat hocası olarak tayin edildi. Böylece Kutup 1933-1939 yılları arasında yaklaşık olarak 6 sene Eğitim Bakanlığına bağlı olarak öğretmenlik yaptı. Öğrenci iken girdiği *Vefd* Partisi'nden ancak 1942'de ayrıldı.⁷⁰

1.5. Seyyid Kutub'un İslami Düşünceye Yönelmesi

1939 ile 1940 yılları Seyyid Kutub için bir dönüm noktasıdır. Zihinsel bir değişim yaşayan Kutub; önceki hayatını *Eski Seyyid*, sonraki hayatına ise *Yeni Seyyid* olarak sürdürür.⁷¹ Çünkü bu zihinsel değişim sonrasında edebiyatla sosyal sorunları dile getirirken Kur'ân-ı Kerîm'in üstün edebi i'câzıyla tanışır. Bundan sonra Kur'ân mektebinde yoğrularak Kur'ân merkezli araştırmalar yapar. Bu araştırmalar sonucunda 1945 yılında Kur'ân-ı Kerîm'in edebî yönüne vurgu yapan *Kur'ânda Kıyamet Sahneleri* adlı kitabını yayınlar. Bu kitap hem edebiyatla ilgilenenler arasında hem de ahirete inanan Müslümanlar arasında büyük bir yankı uyandırır.⁷²

1946'da, İslami düşünceye yönelişini daha görünür hale geldiği düşünülen *el-Mevkîfu'l Arabî* isimli dergide İslam düşüncesiyle ilgili bazı makaleler yazar. İçtimai hayatla ilgili sorunları dile getirir ve bu sorunların ancak Kur'ân-ı Kerîm ile çözülebileceğine değinir. Aynı yılda *Tıflun mine'l-karye*, *el-Medînetü'l-meshûre* ve *Kutub ve şahsiyat* isimli üç ayrı kitabı da yayımlanır.⁷³ Daha sonra 1947 yılında Kuranda *Edebi Tasvir* adlı ikinci kitabını yayınlar. Bu kitabı için şöyle demiştir:

⁶⁹ Aksakal, "Seyyid Kutub ve Müslüman Kardeşler", 68.

⁷⁰ Altun, *Çağa İz Bırakan Önderler Seyyid Kutub*, 55.

⁷¹ Ufkumuz.com. "Şehadetinin 45. Yılında: "Seyyid Kutub" (Erişim Tarihi, 06 Ağustos 2020).

⁷² Güner, *Seyyid Kutub'ta Cahiliye Kavramı ve Modernizm Eleştirisi*, 16.

⁷³ M. Kürşat Atalar, "Seyyid Kutub'un Çağdaş Müslüman Düşünceye Katkısı" *Çağdaş İslam Düşüncesi*, Sayı, 8 (Ağustos 2016), 168.

“Bu araştırma için çalışmalarımı bitirdiğimde nefsimde Kuran’ın yeniden doğduğunu müşahede ettiğimi gördüm.”⁷⁴

Onun için Seyyid Kutub’un hayatını yazanlar, 1939 ile 1947 yılları arası, *Kur’ân-ı Kerîmi Keşfetme*, dönemi olarak adlandırırlar.

Seyyid Kutub’un II. Dünya Savaşı’ndan sonra, edebi konulara ilgi ve alakası devam etmekle birlikte, bu alanla ilgili çalışmalarında önemli ölçüde azalmalar yaşandığı bir gerçektir. Nisan 1947’de finansmanı Hristiyan Yusuf Şehadet’in sağladığı aylık *el-‘Alemü’l-‘Arabî* dergisini çıkarmaya başladı. Bu dergiyi kısa bir süre sonra bırakarak *Dârü’l-Kütübi’l-‘Arabî* ve *İhvân-ı Müslim*’in mensubu Muhammed Hilmî el-Minyâvî’nin finanse ettiği haftalık *el-Fikrî’l-cedîd* dergisini yayınlamaya başladı.⁷⁵

Seyyid Kutub, 1945 yılından itibaren bütün parti ve cemaatlere karşı önemli bir hayal kırıklığı yaşamış, bu tarihten itibaren hükümete ve Saray’a karşı daha da sertleşmiş, hükümete ve Saray’a destek veren tüm parti ve cemaatleri şiddetli bir şekilde eleştirmiştir.⁷⁶ Bu durumu, bir yazısında şöyle dile getiriyordu:

“Onlar sultana ya da gücü olan hâkime boyun eğdikleri de saygınlık kazandıklarını sanırlar, hâlbuki bu onların zillete düşmelerinin peşinen ödenmiş vergisidir.”⁷⁷

Seyyid Kutub, içinde yaşadığı toplumun sorunlarına karşı oldukça duyarlıydı. Fakir bir aileden gelmesi, küçüklüğünden beri Mısır halkının fakirlik ve sefalet içindeki durumu görenek büyümüşü. Bundan dolayı iktidarı elinde bulunduran kraliyet ailesini, partilerin illeri gelenlerini, askeri paşaları, harp zenginlerini ve yandaşlarını sert bir şekilde eleştiriyordu. Ülkenin sorunlarını halka duyurmaya çalışıyordu. Bu durum fazla devam etmedi. Çünkü Kutub’un *el-Fikrî’l-cedîd* dergisinde siyasi ve içtimaî konulara ağırlık vermesi nedeniyle, siyasi çevrelerin rahatsızlığına sebep oldu. Kraliyet ailesi bu durumdan oldukça rahatsız oldu. Kral Faruk Seyyid Kutub’un yazılarını neşrettiği yeni fikir dergisini kapattı.⁷⁸ Çünkü Seyyid Kutub, sömürgecilerden yana çalışan kraliyet ailesi ve yandaşları yüksek sesle eleştiriyordu. Toplumda meydana gelen bu sorunların kaynağı olarak

⁷⁴ Kutub, *Kuranda Edebi Tasvir*, 25.

⁷⁵ Dündar, *1950’den Günümüze (2012) Kadar İslam Düşüncesinde Türkçeye Çevrilen Eserlerin Bibliyografya Denemesi*, 66.

⁷⁶ Altun, *Çağa İz Bırakan Önderler Seyyid Kutub*, 39.

⁷⁷ Zehra B. Güney, “Hasan el-Benna ve Seyyid Kutub’da Siyasi İslam Düşüncesi” *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi* Sayı, 6 (2018), 294.

⁷⁸ Altun, *Çağa İz Bırakan Önderler Seyyid Kutub*, 39.

İngilizlerin himayesinde olan hükümeti gösteriyordu. Bundan dolayı Mısır hükümeti onu tutuklamak istiyorlardı. Ancak hükümet tüm çabalara rağmen Kutub'un tutuklanmasına sebep bir dayanak bulamıyordu. Kısacası kraliyet sarayı ve hükümet Seyyid Kutub'dan çok rahatsız olduğu halde o zamanın başbakanı Mahmut Fehmi el-Nakraşi'nin Kutub'tan rahatsız olmadığı hatta ona karşı özel bir sevgi ve alakası olduğu da biliniyordu.⁷⁹

Saray ve hükümet Kutub'a karşı olumsuz hisler içinde oldukları gibi Milli Eğitim de çalışanlar da ondan rahatsızlık duyuyorlardı. Çünkü Seyyid Kutub, etrafında gördüğü olumsuzluklara karşı ses çıkarmayan, her şeye boyun eğen, emirleri yerine getiren, sadece işini düşünen bir memur gibi değildi. Aksine Milli Eğitimde işlerin düzenli hale gelmesini isteyen, olumsuz sorunların giderilmesi için çalışan; birçok plan ve proje sunan biri olması nedeniyle bakanlık yetkileriyle zaman zaman tartışan biriydi.⁸⁰ Bundan dolayı hükümet ve saray, kalıcı olarak Kutub'tan kurtulmak istiyordu. Bunun tek çıkar yolu, görevli olarak ABD'ye göndermekti. Saray ve hükümet planına göre Kutub'un Amerika'ya gitmesi, oranın gelişmiş hayat standartlarını görmesi durumunda batıya karşı olan düşüncelerinin olumlu hale geleceğini ve hükümetin batı yanlısı politikalarına karşı muhalefeti terk edeceğini düşünüyorlardı.⁸¹ Bu amaçla önce sarayın baskısıyla hükümet tarafından Kutub'un yazılarını neşrettiği *el-Fikrî'l-cedîd* dergisi kapatıldı. Sonra Seyyid Kutub, kısa bir süre sonra eğitim ve araştırma yapmak üzere Mısır Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderildi. 3 Kasım 1948'de bir gemi ile Mısır'dan ayrılarak ABD'ye doğru yola çıktı.⁸² Kutub, bu yolculuğunda *Varlık Musikisi* adıyla *el-Şihab* dergisinde yayınlanan yazısında duygularını şöyle anlatıyordu:

“Ben Amerika'ya diğer gönderilenler gibi yeme, içme ve uyumaya mı gidiyorum? Yoksa değişik özelliklerle bu gruptan mutlaka ayrılmalı mıyım? Haram, lezzet, tat ve şehvet gibi araçlarla donatılarak nimetlere gark olmuş şu lüks hayatta, İslam ahlakına sarılmaktan başka bir yol mu var?”⁸³

Gemi ile yolculuğa çıktığı esnada içinden geçen duygularını anlatan bu sözler, Kutub'un basit dünya zevkleri uğruna yaşayan biri olmadığı; yüce duygular ve

⁷⁹ Altun, *Çağa İz Bırakan Önderler Seyyid Kutub*, 40.

⁸⁰ Altun, *Çağa İz Bırakan Önderler Seyyid Kutub*, 40.

⁸¹ Aksakal, “Seyyid Kutub ve Müslüman Kardeşler”, 68.

⁸² Altun, *Çağa İz Bırakan Önderler Seyyid Kutub*, 41.

⁸³ Altun, *Çağa İz Bırakan Önderler Seyyid Kutub*, 41.

değerler uğruna mücadele eden, azimli, kararlı, bir ruh dünyasına sahip olduğu görülüyor. Bu nedenle Amerika'nın maddiyat üzerine kurulu hayatı, onu değiştirmemiş; tam tersine manevi hayatını daha da güçlü hale getirmiştir.⁸⁴

İlk olarak, New York'a giden Kutub, Amerika ve Batı zihniyetinin yaşam tarzını yakından gördü. New York ve Colorado'da eğitim alanında araştırmalarda bulundu. Amerika'nın bazı eyaletlerini gezdi ve bazı Üniversitelerde derslere katıldı. Son olarak Mısır'a dönüşünde İngiltere'ye İsviçre'ye ve İtalya'ya uğradı. Görüşlerinin değişeceği umuduyla Amerika'ya gönderilen Kutub; Amerika ve diğer batı ülkelerinde gördüğü maneviyattan yoksun yaşam tarzının boş bir yığından ibaret olduğunu, *Emrika elleti raeytuha*, isimli kitabında yazmıştır.⁸⁵ Ancak bu kitap, 1954 yılında Müslüman Kardeşler Teşkilatı'na yönelik Mısır hükümetinin şiddetli baskısı nedeniyle az bir kısmı dışında tamamen yakıldı.⁸⁶

1.6. Seyyid Kutub'un Müslüman Kardeşler Cemaatine Katılması

Seyyid Kutub, Müslüman Kardeşler Teşkilatı'na sempati duyuyordu. Ancak bir organik bağı yoktu. 1949 yılında Amerika'da bir hastanede tedavi görürken, Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın lideri Hasan el Benna Mısırda şehit oldu. Hasan el Benna'nın ölüm haberine çok sevinen Amerikalıları görünce çok şaşırıldı. Basın ve yayın araçlarında, Orta Doğu'da Batı ve Amerika için en tehlikeli kişinin öldürüldüğünü yazıyordu. Bu duruma çok üzülen Seyyid Kutub; Hasan el Benna'nın kurduğu Müslüm Kardeşler Teşkilatı'na katılmaya karar verdi.⁸⁷

Amerika seyahati Seyyid Kutub'un zihinsel dönüşümünde çok önemli katkılar sağladı. Zira Kutub, hayatının çoğunu İngiltere'nin kontrolü altında olan Mısır'da geçirmişti. Gerek edebiyatla geçirdiği gençlik yıllarında, gerekse 1939 yılından itibaren zihinsel bir dönüşümle İslam'a yöneldiği dönemde bir Müslüman olarak düşmanının çok az yönünü tanıyabilmişti. Ancak ABD'ye yaptığı bu ziyaret, hem batılılar'ın maddiyatçı temele dayalı ve uluslararası emperyalizm yoluyla fakir ülkeleri sömüren kapitalist düzeni yakından görme fırsatını buldu. Aslında Mısır'da

⁸⁴ Dündar, *1950'den Günümüze (2012) Kadar İslam Düşüncesinde Türkçeye Çevrilen Eserlerin Bibliyografya Denemesi*, 67.

⁸⁵ Altun, *Çağa İz Bırakan Önderler Seyyid Kutub*, 44.

⁸⁶ Burhan Atsız, *Modern Dönemde Kur'an'a Yaklaşımlar Bağlamında Edebi Tefsir Metodu ve Emin El-Huli* (Atatürk Üniversitesi: Doktora Tezi, 2008), 48.

⁸⁷ Atsız, *Modern Dönemde Kur'an'a Yaklaşımlar Bağlamında Edebi Tefsir Metodu ve Emin El-Huli*, 48.

gördüğü İngilizlerin çıkara dayalı, adaletsiz ve saldırgan sömürü düzeni; kapsamlı uluslararası sömürü düzeninin somutlaşmış bir yönünü yansıtıyordu. Asıl düşman, tamamen maddeye dayalı materyalist, bireyci ve kapitalist bir batıydı. Bu batı, Müslümanlara karşı tek vücut olarak düşmanlık ediyordu.⁸⁸

Amerika’da bulunduğu sıralarda manevi yönünden çok sıkıntı çektiğini arkadaşı Tefik Hâkim’e yazdığı bir mektupta şöyle dile getirmiştir:

“Amerika’nın ihtiyaç için her şeyi depo ettiği bir anda Amerikalıların bir eksigi vardı. Kendilerinde hiçbir kıymet ifade etmeyen bir şey, maneviyat(!)”⁸⁹

Seyyid Kutub’un iki sene kaldığı Amerika ziyareti, onun düşünce hayatını çok etkilemiş, dine olan yönelimini daha da kuvvetlendirmiştir. Bu sebeple henüz Amerika’da iken *İslam’da Sosyal Adalet* eserini yayınlamıştır. Bu kitapla 1939 yılından beri yöneldiği ve hakkında derin araştırmalar yaptığı yüce İslam dininin hayatın tüm yönlerini idare eden en mükemmel ilahi bir sistem olduğunu dile getirmiştir.⁹⁰ Başta sosyalizm, komünizm, kapitalizm ve diğer tüm beşeri sistemlerle İslam’ı karşılaştırmış İslam’ın karşısında bunların bir zerre dahi olamayacağını dile getirmiş ve bundan sonraki hayatı İslam’ı savunmakla geçirmiştir.⁹¹

Onun için Amerika’dan Mısır’a döndükten sonra, maneviyattan yoksun Batı toplumlarının değer yargılarını anlatan yazılar kaleme almıştır. Özellikle bu yazılarında maddi alanda bunca ilerlemelere rağmen, amerikalıların maneviyattan yoksun, zevk sefaya düşkün, çılgınca tüketen, israfçı, şefkat ve merhamet duyguları körelmiş, bireyci, kapitalist bir zihniyete sahip olduklarını dile getirmiş; bu bağlamda dinlerini de sadece riya ve gösterişe dayalı bazı ibadet törenlerine dönüştürdüklerini anlatmıştır.⁹²

Diğer taraftan Mısır krallarının Allah’ın yeryüzündeki gölgeleri oldukları şeklindeki bozuk inancı temsil eden Kral Faruk ve yandaşlarını şiddetli bir şekilde eleştiriye tabii tutmuştur. Krala yandaşlık yapan bütün gazete ve dergilerin krala

⁸⁸ Salah Abdulfettah El-Halidi, *Seyyid Kutub Gözüyle Amerika* (İstanbul: Hikmet yayınları, 1987), 58.

⁸⁹ Halidi, *Seyyid Kutub Gözüyle Amerika*, 58.

⁹⁰ Kevser Taşçıyev, *Ebu’l-A’lâ el-Mevdûdî ve Seyyid Kutub’a Göre Siyasal İçerikli Ayetlerin Tefsiri* (Marmara Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi, 2010), 47.

⁹¹ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 102.

⁹² Altun, *Çağa İz Bırakan Önderler Seyyid Kutub*, 51.

yararmak için çalıştıklarını dile getirmiştir. Mısır halkının fakirlik ve yoksulluk içinde yaşadıklarını, sosyal adaletin olmadığını yüksek bir dille haykırıştır.⁹³

Seyyid Kutub, Amerika'dan 22 Ekim 1950 yılında döndü. Gerek Amerika'da yaşadıkları gerekse iyice belirginleşen İslami yönelimi ve ülkesinin çok kötü bir gidişat içinde olması nedeniyle Müslüman Kardeşler Teşkilatı ile temasa geçmesine neden oldu. Çünkü Kutub, bu teşkilatın İslam toplumunu yeniden kurulması ve İslam'ın her alanda yaşaması için çalıştığına kanaat getirmişti.⁹⁴

Amerika dönüşünde, resmi olarak üzerine almış olduğu Milli Eğitim Bakanlığı danışmanlığından istifa etti. *Risale ve el-Liva el-Cedid* dergileriyle beraber, Müslüman Kardeşler'in yayın organı olan *ed-Dava*'da yazmaya başladı.⁹⁵

1952 yılında, Müslüman Kardeşler' in önde gelenleriyle kurduğu yakın ilişkiler nedeniyle, cemiyetin önemli üyelerinden biri oldu ve eş zamanlı olarak Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın *Propaganda ve Yayın* bölümünün başına getirildi.⁹⁶

Aynı zamanda Müslüman Kardeşler'in *el-Muslimiün* dergisinin editörü Sait Ramazan, Kutub'a dergide aylık olarak makale yazmasını teklif etmiştir. Toplumsal sorunları Kur'an merkezli dile getirmek isteyen Kutub, bu teklifi kabul etmiş, makale yazdığı köşeye *Fî Zilâli'l-Kur'an* ismini vermiş ve kuranın ezeli hükümlerinden çözümler ortaya koymuştur. Böylece ilk defa *Fî Zilâli'l-Kur'an* tefsirini buradan yazmaya başlamış oldu.⁹⁷

1.7. Seyyid Kutub'un İslami Mücadele Dönemi ve İdam Edilmesi

Bu dönemde mevcut hükümet ile Müslüman Kardeşler arasında olumlu bir ortam oluşmuştu. Bu sayede Müslüman Kardeşler' in halkın nazarında değeri her gün daha da artarak güçleniyordu. Ancak Müslüman Kardeşler için bu dönem uzun sürmedi. Çünkü Müslüman Kardeşler' in halk nezdinde güçlenmesine karşılık, ordu içinde gizli bir yapılanma meydana çıkıyordu. Bu yapılanmanın başında Cemal Abdülnasır yer alıyordu. Abdülnasır birçok subay gibi İngiliz varlığından rahatsız, ülkenin iyi yönetilmediğini ve bu durumu düzeltmek için krallık rejiminin değişmesi

⁹³ Güney, "Hasan El-Benna ve Seyyid Kutub'da Siyasi İslam Düşüncesi," 293.

⁹⁴ Yasemin İpekçi Korkmaz, *Seyyid Kutub'un Fî Zilâli'l-Kur'an Adlı Tefsirinde Ehli Kitaba Yönelik Teolojik Eleştiriler* (Uludağ Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi, 2019), 5.

⁹⁵ Tağiyev, *Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî ve Seyyid Kutub'a Göre Siyasal İçerikli Ayetlerin Tefsiri*, 48.

⁹⁶ Tağiyev, *Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî ve Seyyid Kutub'a Göre Siyasal İçerikli Ayetlerin Tefsiri*, 48.

⁹⁷ Atsız, *Modern Dönemde Kur'an'a Yaklaşımlar Bağlamında Edebi Tefsir Metodu ve Emin el-Huli*, 50.

gerektiğini söylüyordu. Bu sebeple 1939 yılında aynı düşüncede olan subaylarla, *Hür Subaylar Hareketini* kurdu.⁹⁸

Mısır'da sömürgecilerin yönlendirmesi ile hükümete yön veren kraliyet ailesi, Müslüman halklara karşı her türlü zulüm ve haksızlığı yapmaktaydı. Nihayet Mısır halkı 26 Ocak 1952 yılında krallık rejimine ve onu destekleyen İngiliz varlığına karşı büyük çaplı gösteriler düzenlendi. *Hür Subaylar Hareketi* bunu fırsat bilip yönetime el koydular. Seyyid Kutub ve Müslüman Kardeşler, İslami hükümlerin toplumda yaşanır hale gelmesi için birtakım vaatler karşılığında Abdülnasır'ın başında olduğu *Hür Subaylar hareketine* destek verdiler. Ancak devrimden sonra verilen sözler tutulmadığı için Müslüman Kardeşler Teşkilatı ile hükümetin arası bozuldu. Abdülnasır, Müslüman Kardeşler' in halk nezdinde ki popülarlığını yok etmek için teşkilatın merkezini kapatıp *Hey'etü't-tahrîr'e* katılmalarını isteyince, Müslüman Kardeşler ile yeni kurulan hükümet arasında tüm ipler koptu. Bunun üzerine yeni kurulan hükümet Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nı tasfiye etmek için kapattı. Teşkilatı'n önde gelenleriyle birlikte Seyyid Kutub da tutuklandı.⁹⁹ Ancak ülke çapında gösteriler olunca, Seyyid Kutub ve teşkilatın diğer illeri gelenleri serbest bırakıldılar. Kapatılmış bulunan *el-İhvanü'l-Müslimîn* adlı haftalık gazete Seyyid Kutub yönetiminde Mayıs 1954 yılından itibaren tekrar yayına başladı. Ancak hükümetin bu haftalık gazeteyi sansür uygulaması nedeniyle Seyyid Kutub, 5 Ağustos 1954'te gazetenin neşrine son vermek zorunda kaldı. Olaylar bununla kalmadı. 26 Ekim 1954 yılında Cemal Abdülnasır'a karşı yapılan başarısız suikast girişiminden sonra, Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın bunda parmağı olduğu gerekçesiyle, teşkilatın yöneticileriyle birlikte Seyyid Kutub'u da tutuklandı. Mahkeme sonunda on beş yıl hapse mahkûm oldu. Bu arada hapisyanede daha önce *el-Muslimün* dergisinde başlamış olduğu *Fî Zılâli'l-Kur'ân* adlı tefsirini yazmaya devam etti.¹⁰⁰ Hapishane şartlarının kötü olması ve ağır işkencelere maruz kalması nedeniyle sağlığı bozuldu. Hem mide hem de bağırsak kanamasını geçirdi. Uzun süre suyu kesildiği için temizliği yeterince yapamıyordu. Bunun için gün gittikçe sağlığı

⁹⁸ Altun, *Çağa İz Bırakan Önderler Seyyid Kutub*, 55.

⁹⁹ Fırat Yılmaz, *İslamcı Devletlerde Siyasi Partilerin Hukuki Rejimi* (Dicle Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi, 2019), 26-27.

¹⁰⁰ Atsız, *Modern Dönemde Kur'an'a Yaklaşımlar Bağlamında Edebi Tefsir Metodu ve Emin El-Huli*, 50.

bozuluyordu.¹⁰¹ Buna rağmen on yıllık cezasını çektikten sonra Irak devlet başkanı Abdüsselam Arif'in aracılık etmesiyle Mayıs 1964'te tahliye edildi.¹⁰²

Kutub, tahliye edildikten sonra, Irak devlet başkanı Abdüsselam onu kendi ülkesine davet etti. Ancak Kutub, bu teklifi kabul etmeyerek kendi ülkesinde kalacağını söyledi. Aradan sekiz ay geçtikten sonra kardeşi Muhammed, kız kardeşleri Emine, Hamide ve Müslüman Kardeşler Teşkilatı'na mensup binlerce kişi tekrar tutuklandılar. Bu defaki suçlama Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın silahlı bir ayaklanma içinde oldukları iddiasıydı. Seyyid Kutub'a iki suçlama yöneltiliyordu: bunlardan biri terör faaliyeti içinde bulunmak, ikincisi ise İslam hukukuna dayalı yeni bir düzen kurmak için insanları isyana teşvik etmektir. Ancak bu iki suçlamaya dair geçerli bir kanıt bulmadıkları halde, Kutub'un daha önce cezaevinde iken yazdığı *Yoldaki İşaretler* kitabını davanın her safhasında delil gösterilerek, mevcut düzenin İslami düzen olmadığını ve insanları bu düzeni değiştirmeye teşvik ettiği iddia edildi. Hâlbuki Kutub'un ikinci kez tutuklanmasının asıl amacı bu kitap değildi. Mısır'ın eski devlet başkanlarından Enver Sedat'ın da söylediği gibi hükümet bu suçlamaları dayandıracak tek bir delil bulmamıştır.¹⁰³ Ancak bütün bunlara rağmen, Abdunhasır'ın Rusya'ya yaptığı bir ziyaret sonrası, tutuklamaların başlaması, Seyyid Kutub'a ve arkadaşlarına idam kararının verilmesi, dış güçlerin bunda önemli rol oynadığı göstermektedir.¹⁰⁴

Nihayetinde önceden kararı verilmiş, daha sonra insanlar görsün diye bir mahkemede yargılanan Kutub ve arkadaşları, idama mahkûm edildiler. Ancak son bir defa Nasır'dan af dilemesi ve yazdıklarından pişman olduğunu beyan etmesi halinde idam kararının kaldırılacağını kendisine bildirilince şu tarihi cevabı verdi:

“Niçin merhamet dileyeyim ki, eğer hakkaniyete uygun olarak hapsedilmiş isem, ben hakkın hükmüne razıyım. Yok, eğer haksız yere tutuklanmış isem, batıldan merhamet dileyebilecek kadar alçalmam.”¹⁰⁵ Diye cevap verdi. Nihayet 29.08.1966 tarihinde idam edildi.

¹⁰¹ Şeyda Büşra Atalan, *İslamcılıkta Kırılma Noktaları: Hasan el-Benna ve Seyyid Kutub* (Hitit Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi, 2018), 91.

¹⁰² Atsız, *Modern Dönemde Kur'an'a Yaklaşımlar Bağlamında Edebi Tefsir Metodu ve Emin El-Huli*, 48-49.

¹⁰³ Gadban, *Müslüman Kardeşler, Seyyid Kutub ve Gelecek*, 27.

¹⁰⁴ Gadban, *Müslüman Kardeşler, Seyyid Kutub ve Gelecek*, 28.

¹⁰⁵ Atsız, *Modern Dönemde Kur'an'a Yaklaşımlar Bağlamında Edebi Tefsir Metodu ve Emin el-Huli*, 49.

1.8. Seyyid Kutub ve 1952 Hür Subaylar Devrimi

Seyyid Kutub'un her düşünür gibi fikri evrelerinin olduğu ve bu evrelerden geçerek İslami mücadeleyi verdiği bilinmektedir. Bu mücadeleyi bir insan olarak vermesi, yaşadığı yüzyılın siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarına ait girift sorunları nedeniyle hata yaptığı olmuştur. Zira her insanın doğruları da hataları da vardır. Hatadan korunan ancak peygamberlerdir, hatasız olan yalnız vahiydir.¹⁰⁶ Kutub, uzun bir araştırma sonucu Müslüman Kardeşler Teşkilatı'na her alanda İslam'ı anlatma, ıslah ve ihya etme konusunda en iyi olduğuna kanaat getirince 1952 yılında fiilen onların safına katıldı.¹⁰⁷

Müslüman Kardeşler Teşkilatı'na temel metodu eğitim yoluyla kurumları ıslah etmek ve bununla birlikte İslam'ın yeniden toplumda yaşanır bir hale gelmesini sağlamaktı. Seyyid Kutub, Müslüman Kardeşler Teşkilatı'na katılmadan önce de yazılar yazarak konferanslar vererek Müslüman Kardeşler'e yakın bir metot ile İslam'ı anlatıyordu. Bu yakınlık, Seyyid Kutub'u Müslüman Kardeşlerle birlikte mücadele etmede etkili olduğu söylenebilir. Ancak daha işin başındayken Müslüman Kardeşler Teşkilatı, yukarıda anlatıldığı üzere 1952 hür subayların gerçekleştirdiği devrime destek verdiler. Seyyid Kutub şiddetten uzak, kan dökülmeden ve yumuşak bir geçiş şeklinde olması şartı ile siyaset kurumunun ıslah edilmesi, Müslümanlara karşı yapılan baskı ve zulmün ortadan kaldırılması; ülkenin yeniden İslam'a dönmesi amacı ile devrimi desteklemiştir.¹⁰⁸

Ancak yukarıda anlatıldığı üzere devrimle iş başına gelen hükümet verdiği sözleri tutmadığı gibi Müslüman Kardeşler' in faaliyetlerini yasaklamış ve Seyyid Kutub, dâhil taraftarlarından çoğu tutuklanmıştır. Halkın bu duruma tepki göstermesi üzerine Seyyid Kutub ve önde gelen İhvan yöneticileri serbest bırakılmıştır. Ancak zulüm, baskı ve haksızlıklar artarak devam etmiştir. Bu süreci bizzat yaşayan Seyyid Kutub, devrime destek vermenin yanlış olduğunu, yaşanan tüm olumsuzlukları tahlil ettikten sonra yeni İslami hareket fikhî açısından üç neticeye vermiştir.¹⁰⁹ Bunlar:

¹⁰⁶ Gadban, *Müslüman Kardeşler, Seyyid Kutub ve Gelecek*, 58.

¹⁰⁷ Seyyid Kutub, *Beni Niçin İdam Ettiler* (İstanbul: Nehir Yayınları, 1992), 12.

¹⁰⁸ Kutub, *Beni Niçin İdam Ettiler*, 75.

¹⁰⁹ Gadban, *Müslüman Kardeşler, Seyyid Kutub ve Gelecek*, 120.

Birinci netice: Bugün mevcut olan İslami harekete karşı toplumun tavrı Mekke dönemine benzemektedir.¹¹⁰

İkinci Netice: Bu gün İslam'a karşı savaşılan çeşitli örgütler, yerel organlar, onlara destek veren uluslararası sömürgeci düşmanlardan haçlı ve siyonist kamplar bulunmaktadır. Böyle bir durum, aynı şekilde Mekke dönemi içinde söz konusuydu.¹¹¹

Üçüncü netice: Bugün halk dinden ve İslami hükümlerden uzaklaşmanın temelinde iman yönünden cahil ve bilgisizlik içinde olduğunu anlamış oldu.¹¹² Onun için Kutub, bu durumu şöyle dile getiriyordu:

“Bundan dolayı bütün İslami hareketlerin işe temelden başlamaları gerekir. İslami akidenin işaret ettiği anlamı akıllarda ve kalplerde ihya etmek daveti kabul eden kimseyi bu şekilde eğitmektir. Bu sahih kavramlarla sahih bir İslam için eğitimidir. Bu temel kural toplum tarafından kabul edilmeden yönetimi ele geçirme yoluyla İslam nizamını tepeden dayatma girişiminde bulunulmamalıdır. Zira toplum temel kuralı kabul edip özümser, hakikatini bilirse İslam nizamını kabul eder ve onunla yönetilmek ister.”¹¹³

Bu sözlerinden anlaşıldığı üzere Seyyid Kutub, İslam toplumunun oluşması ve bu toplumda İslam hukukunun uygulanabilmesi için devrim yoluyla güç kullanarak yönetimi değiştirmeye çalışmak İslami hareket metoduna uygun değildir.¹¹⁴ Çünkü tezin ikinci bölümünde bu konuya değinildiği üzere her şeyden evvel iman konusunda fertlerin yetişmeleri ile kalplerin, zihinlerin İslam'a dönüşmesi sonucunda toplumun çoğunluğunda İslam fikhini yaşamaya hazır hale gelmesi gerekir. Zira Kutub, yaşadığı tecrübelerden sonra dinin temel kaynaklarına daha fazla yönelmesine neden olmuş, bu alanda yaptığı araştırmalar neticesinde dinin temel kaynaklarından ortaya çıkan İslam hukukunun rabbani olduğunu, Onun toplumda ihya edilmesi ve yaşanmasında ancak bu rabbani metotla mümkün olduğuna inanmıştır.¹¹⁵ Aksi takdirde cahili sistemin içine girerek mücadele etmek sistemin bir

¹¹⁰ Gadban, *Müslüman Kardeşler, Seyyid Kutub ve Gelecek*, 120.

¹¹¹ Gadban, *Müslüman Kardeşler, Seyyid Kutub ve Gelecek*, 120.

¹¹² Gadban, *Müslüman Kardeşler, Seyyid Kutub ve Gelecek*, 120.

¹¹³ Kutub, *Niçin Beni İdam Ettiler*, 121.

¹¹⁴ Gadban, *Müslüman Kardeşler, Seyyid Kutub ve Gelecek*, 28.

¹¹⁵ Seyyid Kutub, *Yoldaki İşaretler* (İstanbul: Dünya Yayınları, 1986), 17-18.

parçası olacağını dile getirmiştir. Onun için 1952 yılında *Hür Subaylar* devrimine fikri anlamda destek olmasından dolayı pişmanlığını dile getirmiştir.¹¹⁶

1.9.Seyyid Kutub’un İlmi Kişiliği

Seyyid Kutub, çok okuyan ve araştıran biriydi. Bu konuda şöyle diyor:

“Bu satırların sahibi, ömrünün kırk senesini okumakla geçiren bir insandır.”¹¹⁷

Kutub, İlmi birikimini bu okuma ve araştırmalarla elde etmiş bir İslam âlimidir. Daha köyde iken kitap okumaya başlayan Kutub, bu okuma sevdasını günde on saat, hem okumayarak hem de yazarak hayatın sonuna kadar devam etmiştir.¹¹⁸

Doğduğu köyde İlkokulu okuyan ve Kur’an-ı Kerimi ezberleyen Kutub, daha sonra Mısır’a giderek Ortaokulu ve Liseyi Ezher Üniversitesi’nde tamamladı. Yükseköğretimini ise geleneksel ve modern eğitim metodunu birlikte veren ve temelde Arapça edebiyatında uzmanlaşmış bir okul olan Dar’ul-Ulum fakültesinde tamamlamıştır.¹¹⁹

Bilindiği üzere 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Mısır’da batılılaşma hareketleri nedeniyle mevcut hükümet, İslami ilimleri denetim altında tutmak amacıyla Dar’ul-Ulûm Fakültesini açmıştır. Bu fakültenin El-Ezher Üniversitesi’ne göre eğitim süresinin daha az olması, bitirir bitirmez iş imkânının olması ve tedrisatta İslami ilimlere de yer vermesi nedeniyle geçmişte Hasan el Bennâ’nın okuduğu fakülteydi. Seyyid Kutub da bu fakültenin mezun olmuştur. Bunun dışında İslam hukukuna dair klasik medrese tedrisatı veya özel bir ders aldığına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.¹²⁰

Bu dönemde edebiyat ve şiire merak salan Kutub, Dar’ul-Ulûm fakültesinde Tarih, Coğrafya, Arap Edebiyatı, İngilizce, Sosyoloji, Pedagoji, Riyazet, Fizik, Felsefe’ye ek olarak dini ilimleri de okudu. Çok zeki ve okumaya müştak biri olması, yöneldiği her alanda başarılar elde ediyordu. Zira Dar’ul-Ulum da okurken şiir ve

¹¹⁶ Zehra Betül Güney, “Seyyid Kutub ve İhvan İlişkisi”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 15/2 (2018), 442.

¹¹⁷ Kutub, *Yoldaki İşaretler*, 18.

¹¹⁸ Altun, *Çağa İz Bırakan Önderler Seyyid Kutub*, 14-15.

¹¹⁹ Muhammet Burak Atalay, *Müslüman Kardeşler’de İdeolojik Yönelimler* (İstanbul Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi, 2018), 12.

¹²⁰ Atalay, *Müslüman Kardeşler’de İdeolojik Yönelimler*, 13.

edebiyatta önemli başarılar elde etmiş, birçok makale, şiir ve edebiyata dair eser, kaleme almıştır. Bu başarılı halini ders hocalarından Prof. Mehdi Allam şöyle anlatır:

“Seyyid Kutub’un öğrencilerimden olması beni sevindirmektedir. Hatta diye bilirim ki, ondan başka bir öğrencim olmasa da iftihar etmem ve sevinmem için tek başına o yeter.”¹²¹

Ancak Kutub’un II. Dünya Savaşı’ndan sonra edebiyata olan ilgisi azalmaya başlar. Buna karşın küçük yaşta ailesinden gördüğü dini terbiye ve Kur’ân-ı Kerîm okuyuşu, onu İslam’a yönelmesine önemli bir etken olmuştur. Bu etkiyi Kutub, şöyle dile getirir:

“Ben küçük bir çocuk iken Kur’an okurdum, idrakim onun mana ufuklarına yükselemez, anlayışım onun yüksek hedeflerini kavrayamazdı. Lakin içimde bir şeyler hissedirdim.”¹²²

İşte küçük yaşta oluşan bu his, Kutub’un gençlik yıllarında yöneldiği batı edebiyatı ve bu alandaki hararetili yaşantısı, kısa sürmüş, hissettiği manevi huzuru tam bulamadığı için tekrar sahili selamet olan yüce Kur’ân’a yönelmesine vesile olmuştur. Bu yönelimden sonra İslam’ın temel ilimleri alanında uzun ilmi etütler yapmış, bu alandaki ilmi birikimini yükseltmiştir. Zaten kendisi araştıran, öğrenen, yaşayan ve yaşadıklarını topluma aktaran biriydi. Onun için bundan sonra toplumdaki sorunlara İslami bir bakış açısıyla değerlendiren ve Kur’ân’a göre çözümler sunan biri olmuştur. *Kur’ân’da Edebî Tasvir* ve *Kur’ân’da Kıyamet Sahneleri* kitapları yazan Kutub; düşünce hayatında önemli bir kırılma yaşadığını gösteriyordu. Nihayetinde *İslam’da Sosyal Adalet* kitabını yazmakla İslam da önemli bir ilmi birikime ulaştığını ve bu ilmi yaşayan toplumda nasıl uygulaması gerektiğini de ortaya koymuş oldu.¹²³

Kutub, kırk yaşına kadar hayatını edebiyatla ve diğer beşeri sistemleri inceleyerek geçirmiş, bu dönemki hayatına *Cahiliye Dönemi* adını vermiştir. Ancak Kur’ân-ı Kerîm’i bir hayat nizamı olarak tanıdıktan sonra cahiliyede geçen ömrüne üzülmeyişini ve bunun nedenini şu sözleriyle dile getirmiştir:

¹²¹ Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 29.

¹²² Kutub, *Kur’an’da Edebî Tasvir*, 10.

¹²³ Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 29.

“Fakat yaşıмым kırk yıl gibi uzun denecek bir bölümünü bu alanda harcadığından ötürü pişman değilim. Çünkü bu zaman diliminde gerçek boyutları, inhirafı, iğrençliğe olan eğilimi, kopardığı şamataları ile cahiliyeyi tanıma imkânı buldum.”¹²⁴

Bu sözlerden anlaşıldığı üzere Kutub, cahiliye olarak nitelendirdiği dönemde tamamen dünyaya dalmamıştır. Bu dönemde bile edebiyat yoluyla toplumun sorunlarını dile getiren, haksızlıkları kınayan bir yaşantıya sahiptir. Hiçbir zaman nefsin arzularıyla sefahate dalıp iğrenç günahlara dalmamış; aksine topluma karşı sorumluluk bilinci ile hareket eden, önemli hedefleri olan biriydi. Ancak toplumsal sorunlara, Kur’ân ve Sünnet merkezli çözümler aramadığı bu döneme *Cahiliye Dönemi* adını vermiştir.¹²⁵

1951 yılında *el-Muสลîmun* dergisinde *Fî Zılâli’l-Kur’ân* Tefsirini yazmaya başlayan Kutub, Fatiha’dan başlayarak Bakara suresi 103. ayetine kadar geldi. Kutub, okuyucularıyla anlaştığı gibi ayda iki cüz tefsir yazıyordu. Bununla birlikte *İhvan-ı müslimîn* dergisinin yazı işleri müdürü olarak ilmi araştırmalar yapıyor, konferanslara katılıyor, çeşitli dergi ve gazetelerde İslami yazılar yazıyordu. Yani kısacası, hayatın içinde, sorunları gören, yaşayan ve yaşadıklarını engin ferasetiyle değerlendiren hareketli bir İslam âlimiydi. On altıncı cüzün tefsirini yayınladıktan sonra üç ay tutuklandı. Bu arada hiç boş durmayan Kutub, bütün zorluklara rağmen *Fî Zılâli’l-Kur’ân*’ın 16. ve 17. cüzleri hapiste iken tefsir etti. Üç aydan sonra tahliye edildi. Ancak, 1954’te meşhur *el-Menshiyye* suikast nedeniyle tekrar yakalanan Kutub’un 15 yıla mahkûm edilmesi ile çileli hayatı başladı. Zindanın tüm işkence ve zorluklarına rağmen, Yüce Allah’ın engin inayetiyle, 10 yıl kaldığı zindan hayatı boyunca *Fî Zılâli’l-Kur’ân* tefsirini yazarak 1964 yılında bitirdi.¹²⁶ Bu eseri yazarken adeta ruhi yönden yüceltiğini, ilim ve irfan açısından olgunlaştığını şu sözlerle dile getiriyordu:

“Kur’an’ın gölgesinde hayat bir nimettir. Bu nimeti ancak tadanlar bilir. Ömrü yücelten, arıtan ve kutsallaştıran bir nimet”¹²⁷

Seyyid, *Kutub, Fî Zılâli’l-Kur’an* ile uzun süre yaşadığı bu manevi hayat neticesinde, ilmi olarak önemli bir noktaya ulaştığını kanıtlar mahiyettedir. Bu ilmi olgunluk ile Kur’ân ve sünneti aktif olarak yaşayan bir İslam toplumunun inşasına

¹²⁴ Kutub, *Yoldaki İşaretler*, 162.

¹²⁵ Kutub, *Yoldaki İşaretler*, 162.

¹²⁶ Tağiyev, *Ebu’l-A’lâ el-Mevdûdî ve Seyyid Kutub’a Göre Siyasal İçerikli Ayetlerin Tefsiri*, 57.

¹²⁷ Kutub, *Fî Zılâli’l-Kur’ân*, 1/13.

dair görüşleri, İslam hukukuna dair sosyolojik bir bakış açısını ortaya koymuştur.¹²⁸ Diğer yandan beşeri hükümlerin içtimaî sorunlara yaklaşımı ve sakıncalarını en iyi bir şekilde, Kur'ân'ın ebedi hükümleriyle karşılaştırmış ve Kur'ânî hükümlerin insanlık için tek kurtuluş yolu olduğunu savunmuştur.

1.10. Eserleri

Seyyid Kutub çok yönlü bir düşünür olduğu için, çeşitli alanlarda birçok eser yazmıştır. Edebiyatla ilgilendiği dönemde, bir divan oluşturacak düzeyde, şiir ve edebiyat kitapları olduğu rivayet edilmektedir.¹²⁹ Aynı zamanda yayınlanmış 41 kitabı, çeşitli dergilerde yüzlerce makalesi ve yazıları olan önemli bir ilim adamıdır.¹³⁰ Onun için eserlerini edebiyatta geçirdiği dönem ile İslam'a yöneldiği dönem diye ikiye ayırmak gerekir. Konumuzu daha çok ilgilendiren İslami dönem olması hesabıyla bu alanda yazılmış önemli eserlerinden bazıları kısaca tanıtılmış, edebiyat alanında yazmış olan önemli bazı eserlerinin sadece isimlerini yazılmıştır.

1.10.1.İslami Alanda Yazdığı Eserler

1.Kuranda Kıyamet Sahneleri (1945)

İlk olarak 1945 yılında babasına atfen *Kuranda Kıyamet Sahneleri* adlı eserini yazdı. Bu kitabında kıyamet sahnelerini canlı tasvirini yaparak saf, berrak olan Kur'ân'ın canlı, hareketli ve ruhları etkileyen yönüne insanların dikkati çekmek istemiştir. Kur'ân'dan aldığı feyizle kıyamet sahnelerini tasvir yoluyla canlandıran, okuyanı yaşıyormuş gibi heyecanlandıran, korku sahnelerinde yürekleri titreten, mükâfat sahnelerinde ise yüreklere emniyet, huzur ve güven veren mükemmel bir tasvir yöntemi ile bu kitabını yazmıştır. Kitabına böyle yazmasının temel amaç insanların ruhlarına dokunmaktır.¹³¹

2. Kur'an'da Edebî Tasvir (1947)

Kutub edebi üsluba son derece önem veren biriydi. Onun bu edebi üsluba olan hayranlığı Kur'ân-ı Kerîmi incelemeye sevk etmiş ve nihayetinde, 1939 yılında *el-*

¹²⁸ Kutub, *Fi Zilâli'l -Kur'ân*, 1/13.

¹²⁹ Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 59.

¹³⁰ Altun, *Çağa İz Bırakan Önderler Seyyid Kutub*, 17.

¹³¹ Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 67.

Müktataf dergisinde bu konuya dair uzun bir araştırma yazısını yayınlamıştır.¹³² Daha sonra Kur'ân-ı Kerîm hakkında araştırmalarını derinleştiren Kutub, ilahî kelamın edebî üslubu ve tasvirinden çok etkilenmiş, İnsan üslubu ile Kur'ân üslubu arasındaki farkı anlamış; Kur'ân-ı Kerîm'in hükümleri mucize olduğu gibi onun anlatım üslubu de beşer üstü olduğunu yakinen anlayıp yaşamıştır. Bu durum, İslam'a olan meylini artırdığı gibi bu yüce dini daha derinden incelemesine neden olmuştur. Bu nedenle küçük yaşta hafız olmasını çok isteyen annesine atfen *Kur'ânda Edebi Tasvir* adlı kitabını 1947 yılında yayınladı.

Bu kitabı, edebiyat çevrelerinde olduğu gibi dini çevreler tarafından da büyük bir yankı uyandırmaya neden olmuştur. Hatta Ali Tantavi bu kitap hakkında:

“Kur'ân üslubu konusunda Allah'ın verdiği bir zafer,” diyerek değerini ortaya koymuştur.¹³³

3.İslam'da Sosyal Adâlet (1948)

Seyyid Kutub bu eseri 1946 yılında, dini ve sosyal konulara yöneldiği dönemde yazmaya başladı. İlk defa sosyal konuları dinin temel kaynaklarına dayanarak geniş bir bakış açısıyla ele aldığı bu eseri 1948'de bitirdi. Sosyal adaletten yoksun Müslüman Mısır halkında ve diğer tüm Müslümanlar arasında önemli bir etki meydana getiren bu kitap, İngilizce, Fransızca, Almanca ve Türkçeye çevrilmiştir.¹³⁴

Sosyalizm, kominizm, kapitalizm gibi sistemleri uzun süre derinlemesine incelemiş olan Seyyid Kutub, Kur'ân'ın ortaya koyduğu insan, kâinat ve sosyal ilişkilerin tabiatına en uygun, ezeli bir ilimden neşet eden ve külli kaidelere sahip sosyal adalet ilkelerini bu kitapta ortaya koymuştur. Sosyal adalet kitabı Seyyid Kutub'un düşünce hayatında bir dönüm noktası sayılır. Çünkü Kutub, İslam'ın temel kaynaklara dayanarak sosyal adaletin genel hükümlerini ilk defa bu kitapta ortaya koymuştur.¹³⁵

Kutub'a göre tüm İslami hükümler bir olan tevhit ilkesine dayanırlar. Onun için ibadet ile muamelât, akide ile şeriat, ruhaniyet ile maddiyat, iktisadi değerler ile manevi değerler, dünya ile ahiret arasında tam bir vahdet olduğunu söyler. Bundan

¹³² Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 65.

¹³³ Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 65.

¹³⁴ Seyyid Kutub, *İslam'da Sosyal Adalet* (İstanbul: Arslan Yayınları, 1982), 31.

¹³⁵ Seyyid Kutub, *İslam'da Sosyal Adalet*, 54.

dolayı ibadet, muamelât ve ukubât alanlarına dair tüm İslami hükümler tevhit ilkesinin bir gereğidir. Uygulamada bu İslami hükümler birbirinden asla ayrılmazlar.

Kutub, tek kaynaktan çıkan İslami hükümler fitrata uyumlu oldukları için insanın iç huzurunu sağlayarak mutlak vicdan hürriyeti, mükemmel insani eşitlik ve sağlam sosyal dayanışma ilkelerinin teminatı olduğunu bu eserinde ortaya koyar. Aynı zamanda yönetim açısından da yöneticilerin adaleti, yönetilenlerin itaati ve yönetenler ile yönetilenler arasında şuraya dayalı anlayışın hâkim olmasıyla sağlanabileceğini dile getirir. *İslam'da Sosyal Adalet* kitabı genel olarak İslam'ın iktisat alanına ait hükümleri daha yoğunlukta işlenmiştir.¹³⁶

Ancak Seyyid Kutub, insanın maddi ve manevi yönünü kuşatan iç âleminde huzur ve sevgiye dayalı bir dayanışma tahsis eden İslam hukuku, tabiatıyla diğer sistemlerden ayrı olduğunu her fırsatta dile getirmiştir.¹³⁷

4.İslam ve Kapitalizm Çatışması (1951)

Bu eserinde faiz uğruna her şeyi mubah gören, insan fitratına ters olan ve sosyal hayatta manevi buhranlar oluşturan kapitalist sistemi sert bir şekilde eleştiriyor. Bu düzende sürekli azınlık bir faizci gurubun zengin olduğunu; öte taraftan milyonların sefalet içinde yaşadıkları dile getiren Seyyid Kutub, özellikle bu sistemi uygulayanlara da sert eleştiriler yöneltiyor. Böyle bir düzende saygı ve sevgiye dayalı bir ilişkinin olmayacağını şu sözlerle dile getirir:

“Benden iki lira olarak geri almak için bana bir lira veren bir kişi, benim düşmanımdır. Hiçbir zaman ruhum ona ısınmaz ve kalbim de ona sevgi besleyemez.”¹³⁸

Özellikle kapitalist düzenin, uluslararası emperyalizmin bir oyunu olduğunu dile getirir. Bundan kurtulmanın yolu ise İslam birliğini sağlamak, maddi ve manevi yönü olan İslam iktisat hukukuna dönmektir.¹³⁹

5.Cihan Sulhu ve İslam (1951)

Seyyid Kutub, Müslüman Kardeşler Teşkilatı içinde İslam'ı çalışmalarını sürdürdüğü bir sırada bu eseri yazmıştır. Özellikle Seyyid Kutub'un şiddet yanlısı olduğunu söyleyenlere bu kitap cevap niteliğindedir. Zira bu eserde Kutub, İslam'ın

¹³⁶ Kutub, *İslam'da Sosyal Adalet*, 32.

¹³⁷ Kutub, *İslam'da Sosyal Adalet*, 56.

¹³⁸ Seyyid Kutub, *İslam Kapitalizm çatışması* (İstanbul: Hikmet yayınları, 2007), 75.

¹³⁹ Kutub, *İslam Kapitalizm çatışması*, 79.

barış ve esenlik dini olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda bu eserinde İslam'ın ferdin vicdanından başlayarak aile, toplum, devlet ve devletlerarasında barışı nasıl tesis ettiğini ayet ve hadisler ışığında ortaya koyar.¹⁴⁰ Kalplerin yaratıcıya bağlandığı, huzur ve barışın ferdin iç âleminde başladığı; içten inanılarak ahlak ilkeleriyle sosyal hayatın huzura kavuştuğu, bu ilahi fitrat düzeni, başka hiçbir beşer düzeninde mevcut olmadığını bu eserinde ayrıntılı olarak ortaya koymaktadır.¹⁴¹

Özellikle I. Ve II. Dünya Savaşı'nda binlerce insanın ölmesi, yaralanması, doğanın tahrip edilmesi ile canlıların telef edilmesi sonucu sosyal hayatta istikrarsızlığın ve ahlaki yozlaşmanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Maneviyattan yosun materyalist sistemlerin insanlığın başına getirdiği bu felaketlerden kurtulmanın tek yolu, İslam nizamının tahsis ettiği sevgi ve kardeşlik hukukuyla gerçekleşeceğini, Kutub; bu eserinde ortaya koymuştur.¹⁴²

6.İslam Toplumuna Doğru

Seyyid Kutub bu eserinde toplumu, genel olarak İslam toplumu ve cahiliye toplumu olmak üzere ikiye ayırır. İslam toplumu, hâkimiyeti Allah'a veren ve bu hâkimiyet altında akide, ibadet ve şeriat hükümlerini uygulayan toplum iken; cahiliye toplumu hâkimiyetin Allah'a ait olmadığı, İslam akidesinin, İslam düşüncesinin İslam'ı değer ve ölçülerin yaşanmadığı toplum olduğunu, bu eserine ayrıntılı bir şekilde işlemiştir.¹⁴³

Yine İslam hukukunu dair önemli tezlerini bu eserde dile getiren Kutub, şeriat ile fıkıh arasında ki farkları dile getirir. İslam şeriatının genel ve sabit hükümlerden meydana geldiğini ve asla zamanın geçmesi ile değişikliğe uğramayacağını söyler; fıkıh kısmında ise zamanın geçmesiyle zamanın şartlarına göre değişebilen kısmını içerdiğini dile getirir. Tarihi olarak İslam hukukunun geçirdiği evrelerden bahseden Kutub, İslami yaşantının toplumda zayıflaması, İslami hükümlerin her alanda yaşanmamasını doğurmuştur. Hal böyle olunca İslami hükümlerin yaşanmadığı bir ortamda içtihat yapan âlimler hakkıyla fıkıh alanında çözümler üretemez bir hâle

¹⁴⁰ Seyyid Kutub, *Cihan Sulhu ve İslam* (İstanbul: Hikmet Yayınları,2007), 47.

¹⁴¹ Kutub, *Cihan Sulhu ve İslam*, 58.

¹⁴² Kutub, *Cihan Sulhu ve İslam*, 50.

¹⁴³ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 5.

geldiler. Zamanla bu durum, fikhın donuklaşmasına neden olduğunu bu eserinde dile getirmiştir.¹⁴⁴

7.İslam Düşüncesi (1962)

Seyyid Kutub, İslam'da sosyal adalet kitabını yayınladıktan sonra İslam düşüncesinin temel esaslarına dair müstakil bir kitap yazacağını söylemiş, yoğun ve sıkıntılı bir dönem yaşadığı için ancak 1962 yılında söz verdiği İslam düşüncesi kitabını yayınlatabilmiştir.

Kutub pek çok sebepten dolayı İslam'ı düşüncesinin ana esaslarını ve hususiyetlerinin anlatılmasının zaruri olduğunu dile getirir.¹⁴⁵ Dolayısıyla Kutub, bu eserinde Müslüman'ın için ulûhiyet ve ubudiyet gibi inanç yönünden hayati öneme sahip yüce hakikatlerin anlaşılması; insan, kâinat ve hayat hakkında¹⁴⁶ Kur'ân-ı Kerîm ve sahih sünnetin ışığında derin izahatlar yaptığı önemli eserlerinden biridir.

İslam, insanlara kâinat, hayat ve insan hakkında önemli çözümler getirerek, insanın kalbi, ruhi, vicdani ve akli hususiyetlerini dikkate alarak İslam düşüncesinin temel özelliklerini ortaya koyar.¹⁴⁷ Kutub, bu özelliklerden rabbani yet, değişmezlik, kapsamlılık, dengelilik, olumluluk, gerçeklik ve tevhit gibi başlıklar adı altında ele alarak günün şartlarına uygun geniş açıklamalarda bulunur. Ayrıca Kutub, İslami akide ve bu akideye dayalı İslam hukukunun rabbani bir yöntemle ortaya çıktığını, ancak aynı yöntem ve üslup ile tekrar toplumda hayat bulabileceğini yine bu eserinde ortaya koymuştur.¹⁴⁸

8.İslam ve Medeniyetin Problemleri (1962)

Kutub, günümüz medeniyetin de ortaya çıkan sorunları anlatan bu eser 1962 yılında yayınlanmıştır. Bu eserinde Batı medeniyetinin insanlığa sunduğu değerlerin iflas ettiğini, maddi yönden bunca ilerlemeye rağmen insanın ruh yapısına uygun çözümler ortaya koymadıkları sosyal, siyasal, ekonomik sıkıntı ve buhranlara neden olduğunu dile getirir. Kutub, bu durumdan kurtulmanın tek yolu, Kur'ân-ı Kerim'den

¹⁴⁴ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 59.

¹⁴⁵ Kutub, *İslam Düşüncesi*, 7.

¹⁴⁶ Kutub, *İslam Düşüncesi*, 19.

¹⁴⁷ Kutub, *İslam Düşüncesi*, 24.

¹⁴⁸ Kutub, *İslam Düşüncesi*, 65.

neşet etmiş olan İslam hukuk düzenine ve onun kurduğu medeniyete dönmek olduğunu söyler.

9.İslamî Etüdler(1953)

Seyyid Kutub 1950’li yıllarda kaleme aldığı ve birçok makaleden oluşan bu eseri, o günün genel durumunu ve gelecekte meydana gelen durumları mükemmel bir ön görüşle analize tabi tutmuştur. Bilhassa Amerikan emperyalizminin Orta Doğu’da Müslümanlara yönelik güttüğü siyaseti, o günlerde yazdığı makalelerde tespit etmiş ve bu günün modası olan *Amerikancı İslam* ¹⁴⁹tabirini o günlerde dile getirmesi olayları ne denli sıhhatli ve öngörülü değerlendirdiğinin göstergesidir.

Yaklaşık olarak farklı konularda 38 yazıyı ihtiva eden bu kitap, o günün farklı konularını İslami bakış açısıyla değerlendiren Kutub, aynı zamanda bu sorunlara İslami bir yaklaşımla çözümler sunmaktadır. Kutub, bu İslami mücadelesini sadece teorik olarak bilgiyi aktarmak şeklinde değil, bizzat sahada yaşayarak, hak ve hakikati olduğu gibi haykırarak mücadele edilmesini istiyordu.¹⁵⁰

10.Yoldaki İşaretler(1964)

Yoldaki işaretler kitabı, Kur’ân-ı Kerîm’i canlı yaşayan bir neslin yol haritasıdır. Kur’ân-ı Kerîm ve sünnet ekseninde yoldaki emniyet ve tehlike işaretlerini gösteren önemli bir eserdir. Zira Kutub, bu eserinde Kur’ân-ı Kerîm’den aldığı feyiz ile asr-ı saadette yetişen kutlu nesli günümüzde ihya etmeye yönelik önemli temel esasları ortaya koymaktadır. Yine bu eserinde uzun süre insanlık vahyin ışığından uzaklaştığını, bu uzaklaşmayla birlikte maddiyat girdabına kapıldığını, huzur ve saadeti kaybederek birçok ruhi sıkıntılar, belalar ve musibetlere duçar olduğunu dile getirir. Kutub’a göre Bu durumdan kurtulmanın tek çaresi, asr-ı saadet dönemindeki saf ve berrak olan İslami yaşantıya dönmektir. Bunun dışında çare olarak sunulan beşeri ideolojilerin iflasın eşğine geldiğini dile getirir.¹⁵¹

Kutub bu kitabında insanlığın içine düştüğü bu durumdan kurtulması için kesin bir önderliğe ihtiyaç olduğunu söyler. Bu önderliği sürdürecektir güç ve kuvvet ezeli bir kaynaktan gelen tükenmez evrensel değerlere sahip olan İslam’dan başkası değildir. Bu görevi hakkıyla yürütecek olan İslam’ın tarihi süreçte bütün zararlı

¹⁴⁹ Kutub, *İslami Etütler*, 22.

¹⁵⁰ Kutub, *İslami Etütler*, 25.

¹⁵¹ Kutub, *Yoldaki işaretler*, 3.

fikirlerden arındırılması saf berrak olarak ortaya çıktığı arısı saadet nesline benzer bir neslin yetişmesinin zaruri olduğunu söyler. Örnek bir Kur'an Kerim neslinin Kur'anî yöntemle yetiştirilmesi ile Allah yolunda cihat ile Müslüman cemiyetin oluşturulması bu cemiyetin yaşam tarzının kelime tevhidî eksenli olması, tüm İslami düşünce, kültür gibi unsurların ortaya çıkmasıyla İslami bir toplumun oluşturulması ve evrensel İslam hukukunun bu toplumda uygulanması amaçlamıştır.¹⁵²

Bu kitabı, *Tûrâ* cezaevinde yazmış, kardeşi Hamide Kutub ve Zeynep Gazali aracılığıyla Müslüman Kardeşlere mektuplar halinde göndermiştir. Daha sonra bu mektuplar derlenmiş kitap haline getirilmiştir.¹⁵³

11. İstikbal İslam'ındır

Seyyid Kutub, bu kitabında dinin ilahi bir nizam olduğunu, kâinat, insan ve varlık âlemiyle ezelden fitri bir bağa sahip olduğunu dile getirir. Bu yüce dinin hükümleri karşısında duranlar, istese de istemese de bu dinin tabiatını ve hükümlerini yok edemezler. İnsanlık ne kadar fitrattan uzaklaşıp, gaflet ve dalalete girse bile fitrata uygun olan bu dinin hükümleri ancak insanlığı tekrar rahmet ve selamete sahiline çıkaracaktır.

Onun için insanlık istese de istemese de bu ezeli hükümler insanların hayatına hâkim olacaktır. Bu durumu yüce Allah şu ezeli fermanıyla beyan etmiştir: “*Onlar ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Hâlbuki kâfirler istemeseler de Allah nurunu tamamlayacaktır.*”¹⁵⁴

Kutub bu ilahi fermandan aldığı ilhamla olgunluk döneminde bütün insanlara umut verecek bir öz güvenle yazdığı önemli eserlerinden biridir. İstikbal İslam'ındır, siz ne kadar zulmederseniz ne kadar işkence ederseniz, ne kadar zindanlara koyarsanız yine yüce Allah inananların mutlaka üstün geleceklerini şu ilahi fermanıyla dile getirmiştir: “*Gevşeklik göstermeyin, üzülmeyin; eğer inanmışsanız şüphesiz en üstün olan sizsiniz.*”¹⁵⁵

¹⁵² Kutub, *Yoldaki işaretler*, 6.

¹⁵³ Güner, *Seyyid Kutub'ta Cahiliye Kavramı ve Modernizm Eleştirisi*, 27.

¹⁵⁴ es-Sâff 61/8.

¹⁵⁵ el-Âli İmran 3/139.

12.Fî Zilâli'l-Kur'an (1952-1965)

Seyyid Kutub hayatı boyunca birçok eser kaleme almıştır. Bunların içerisinde en önemlisi *Fî Zilâli'l-Kur'ân* tefsiridir. Zira Seyyid Kutub, ömrünün önemli bir bölümünü Kur'ân'ı okumak, onun gölgesinde yaşamakla geçirmiştir. Kur'ân'ın gölgesinde hayatın bir nimet olduğunu, bunu tadanların farkına varacağını, öyle ki hayatı arındıran, yücelten, bereketlendiren, engin bir huzur ve lezzet veren bir nimet olduğunu dile getirmiştir. Bu nimeti kendisine yaşatan yüce Allah'a hamd etmiştir.¹⁵⁶

Fî Zilâl'il-Kur'an, İslam'ın temel kaynağına dayalı olarak sosyal sorunlara çözümler üreten ve genellikle dirayet ulusuyla birlikte rivayet sülûnünde önemli ölçüde kullanıldığı içtimaî, edebî bir tefsirdir. Kur'ân-ı Kerîm bir hidayet rehberi, canlı yaşayan bir hayat kitabı olduğunu söyleyen Kutub; dün bu fonksiyonunu dün icrâ ettiği gibi günümüz dünyasında da bu fonksiyonunu en iyi şekilde icrâ etme kudretine sahip tek ilahi kitaptır. Onun hükümleri ilahi olmasıyla tüm çağlara uygun, değişmez hukuki düsturlar taşıyan, bu düsturların ışığında zamanla ortaya çıkan ferî meselelere çözümler üreten ilahi bir kaynaktır.

Kutub bu düşünceler ekseninde 1952 yılında *el-Muslimûn* dergisinde Fî Zilâli'l-Kur'an adı altında makaleler yazmaya başlamış, halkın büyük ilgi göstermesi üzerine müstakil bir tefsir yazmaya karar vermiştir. 1954 yılına kadar on altı cüz yayınlamış, Abdülnasır'a yapılan başarısız suikast girişi ile tutuklanan Seyyid Kutub, On yıl hapse mahkûm olanca yazmaya ara vermek zorunda kalmıştır. *Daru İhyai'l-Kutubi'l-'Arabiyye* ile anlaşma yaptığını yayın evinden hükümete dava açmasını istemiş, yayın evi açtığı davayı kazanınca Kutub, ceza evinde tefsirini kaldığı yerden yazarak 1964 yılında bitirmeyi başarmıştır.¹⁵⁷

Fî Zilâl'il-Kur'an tefsiri daha çok ulûhiyet ve ubudiyet eksenli iman ve teslimiyet konularını ele almış, günlük yaşantıda karşılaşılan sorunlara bu iman ve teslimiyet doğrultusunda çözümler sunarak bireysel ve toplumsal alanda insanlara ilahi kaynaktan çözümler sunmuştur. Zaman zaman tefsirinde beşeri sistemler eleştirmiş, bu sistemlerin çalış, üret ve tüket üçgeninde insana sadece maddi bir hayat

¹⁵⁶ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 1/17.

¹⁵⁷ Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 84

sunarak, maneviyattan mahrum bir yaşantıya mahkûm ettiğini, bundan dolayı olanca maddi ilerlemelere rağmen, manevi buhranların yaşadığını dile getirmiştir.¹⁵⁸

Edebiyatçı kimliği ile Kur'ân-ı Kerîm'in ince üslubunu dirayet yönüyle tefsir eden Kutub, sadece bununla da kalmamış önce ayeti ayetle sonra ayeti hadisle de tefsir etmiştir. Ancak tefsirinin büyük bir bölümünü cezaevinde yazdığı için hadislerle yeterince yer verememiştir. Kutub, önce süreyi bütüncül bir bakış açısıyla ele alarak varsa nüzul sebebi, nerede nazil olduğu, kaç ayetten ibaret olduğunu ve surenin künyesini ve hangi konuları ihtiva ettiğini özet bir şekilde verir. Sonra ayet ve sureler arasında tespit ettiği genel ilişkilere değinir. Yine Kur'an-ı Kerim'de geçen kıssalardan tarihi hadiseler ve toplumsal hayatı düzenleyen hükümlerden insanlık için evrensel ilkeleri ortaya koyarak sosyal sorunlara olabildiğince değinir.¹⁵⁹

1.10.2. Diğer Alanda Yazdığı Eserleri

Seyyid Kutub'un kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre edebiyat alanında yazdığı bazı önemli eserleri ise şunlardır: 1) Tarihte Düşünce ve Metot 2) Yahudi ile Savaşımız 3) Ruhun Sevinci 4) Tefsîru Sûreti's-Şûra 5) Gördüğüm Amerika 6) Muhimmetu's-Şair fi'l-hayâti veşi'rü'l-cili'l-hâdir 7) eş-Şatiu'l-Mechul 8) Tıfl mine'l-Karye 9) el-Medinetu'l-Meshure 10) Eşvâk 11) Ravdatu't-Tıfl 12) Kasasu'd-Dini li'l-Etfal 13) el-Cedidu fi'l-Lugati'l-Arabiyye 14) el-Cedîdu fi'l-Mahfuzat 15) Kütüb ve Şahsiyyât 16) Nakdu Kitâbi Mustakbeli's-Sakafeti fi Mısr 17) el-Atyafu'l-Erbaa dır.

¹⁵⁸ Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 91.

¹⁵⁹ Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*, 1/9.

İKİNCİ BÖLÜM

SEYYİD KUTUB'UN İSLAM HUKUK DÜŞÜNÇESİ

Seyyid Kutub, edebiyatçı, sosyolog ve tefsirci olmanın yanı sıra, İslam hukukuna dair önemli tezleri bulunan ilmi bir şahsiyettir. Bizi ilgilendiren husus ise Seyyid Kutub gibi çağdaş bir İslam düşünürünün İslam hukuk anlayışı ve bu alandaki temel tezleridir. Bu temel tezleri ortaya koymak için en başta *Fî Zılâli'l-Kur'ân* tefsirini esas almakla birlikte müstakil olarak yazdığı kitaplardan ve özellikle *İslam'da Sosyal Adalet*, *İslami Düşünce*, *İslam Toplumuna Doğru* ile *Yoldaki İşaretler* kitaplarından istifade edilmiştir. Seyyid Kutub, hayatının önemli bir bölümü İslam hukukunun yaşanabilir bir toplum meydana getirmek için mücadele etmiş, İslam hukukunun uygulanabileceği İslami bir toplum oluşturma çabası içinde olmuştur. Bu alanda İslam'ın ana kaynaklarına dayanarak İslam hukukuna dair önemli tezler ortaya koymuştur. Bu tezlerin önemli bir kısmı rabbani metot ve yöntemlerin izlenmesini konu almaktadır. Seyyid Kutub bu yöntemlerle İslam hukukunun hayat bulacağını savunmuş ve bu konuya dair *İslam Toplumuna Doğru* adında müstakil bir eser yazmıştır.¹⁶⁰ Bu eserinde Kutub, ilahi iradeye dayalı İslam hukukunun uygulandığı toplum yapısını ortaya koymaktadır. Bu düşünceden hareketle Kutub, tüm toplumları İslam ve cahiliye olmak üzere ikiye ayırır. İslam toplumu inanç, ibadet ve şeri hükümlerin uygulandığı toplum tipi iken; cahiliye toplumu ise İslami esasların uygulanmadığı ve hâkimiyetin ilahi iradeye dayalı olmadığı toplum tipidir.¹⁶¹ Kutub, aynı eserinde tarihin ilk dönemlerinden itibaren yaşayan ilkel toplum tiplerini ele alarak günümüz sosyalist ve kapitalist sistemine sahip olan toplumları sosyolojik olarak değerlendirmeye tabii tutar. Kutub, maddiyat üzerine kurulu sistemlerin toplumsal ilişkilerini tek yönlü ele aldıklarını dolayısıyla sevgi, şefkat, merhamet duygularından yoksun olduklarını söyler. Onun için bu sistemlerin insanlığa zulüm, haksızlık ve manevi buhrandan başka bir şey vermediklerini; aynı zamanda getirdikleri hüküm ve kuralların sınırlı olup evrensel bir özelliğe sahip olmadıklarını dile getirir. Kutub'a göre İslam hukuku ise beşeri sistemlerden farklı olarak sabit ve genel hükümler barındırmakla beraber; hakkında

¹⁶⁰ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*,10.

¹⁶¹ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 5.

açık hüküm bulunmayan teferruatta dair alanda meydana gelen değişimlere fihhi hükümler üretilmesini sağlayan esnek bir alanın var olduğu dile getirir. Bunun için İslam hukuku, bir yönüyle yeni oluşan sorunlarına çözümler üretirken diğer yandan sabit hükümler ile rotasını asla kaybetmeyen evrensel bir özeliğine sahip olduğunun dile getirir.¹⁶²

2.1.İslam Hukukunun Tarihi Olarak Geçirdiği Evreler

Seyyid Kutub'un düşüncelerinden hareketle, İslam hukukunun geçirdiği dönemleri net çizgilerle belirtmemiz zordur. Ancak İslam hukukunun rabbani bir yöntemle ortaya çıktığını söyleyen Seyyid Kutub, bu hukukun gelişmesi ve tüm zamanın şartlarına uygun çözümler üretmesinde de bu yöneme bağlı olduğunu şöyle dile getirir:

“Bu din nasıl Rabbani bir din ise onun hareket metodu da tamamen rabbanidir, esas tabiatına uygundur. Ve şurası bir gerçektir ki bu dinin hakikatini ameli metodundan ayırmak imkân haricidir.”¹⁶³

Seyyid Kutub'un işaret ettiği bu yöntem, öncelikle İslam'ın temelini oluşturan iman ilkelerine inanmış bir İslam toplumunun oluşturulmasıdır. Bu İslam'ın doğduğu ve İslam toplumunun inşa olunduğu on üç yıllık Mekke dönemidir. Mekke dönemi iman konusunun işlendiği ve İslam dinini benimseyen bir toplum inşası olduğu birçok âlim tarafından da dile getirilmiştir. Bunlardan biri de Münir Muhammed Gadban'dır. *Nebevi Hareket Metodu* adlı kitabında bunu şöyle dile getirmiştir:

“Bu hareket metodunun rabbani bir yönlendirme olduğu inancındayız.”¹⁶⁴

Mekke döneminde ferdi ibadetlerden olan namaz, sabah akşam olmak üzere iki rekât olarak kılınıyordu.¹⁶⁵ Müslümanlar, namazın nasıl kılınacağına dair bazı hükümleri peygamberden öğreniyorlardı. Yine kölelere dair bazı genel hükümler vardı. Ancak ferdi ve sosyal hayatın tüm alanlarını tanzim eden zekât, muamelât, ibadet ve ukubât alanına dair hukuki düzenlemeler çok az nazil olmuştur. Bunun temel nedeni öncelikle fertleri iman konusunda yetiştirmektir. Bu yetiştirmeden amaç sırf nazari etüt şeklinde teorik olarak iman konusunda bilgi elde etmek değildir.

¹⁶² Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 12.

¹⁶³ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 5/27.

¹⁶⁴ Münir Muhammed Gadban, *Nebevi Hareket Metodu* (İstanbul: Nehir yayınları, 1992), 1/16.

¹⁶⁵ Ramazan el-Büti, *fukhu's Sire* (İstanbul: Gonca Yayınları, 1987), 153.

Bilakis iman konusunun kalplerin derinliklerine yerleştirmek, pratik olarak nefse sirayet etmiş cahili yaşantıdan kurtulmak ve bir olan Allah'ın emirlerine teslim olmaktır. İmanın kalplere ve ruhlara iyice yerleşmesi için Hz. Peygamber (s.a.v), Mekke'de on üç yıl boyunca sadece tevhit konusunu anlatmıştır. şüphesiz bunun temel gayesi, ilerde İslam hukukunu canlı olarak yaşayan bir İslam toplumunu inşa etmektir.¹⁶⁶ Seyyid Kutub, buradan hareketle Mekke döneminde, önce iman konusunda toplumun yetiştirildiğini, Medine döneminde ise bu toplumun cahili yaşantılara karşı durması ve İslam'ın emirlerini toplumsal hayatta yaşaması ile birlikte şeri hükümler ihtiva eden ayetlerin nazil olmaya başladığını söyler. Doğal olarak bu durum, Kutub'a göre şu neticeyi meydana getirmiştir. İslam hukuku, İslam toplumunun ortaya çıkması sonucu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla asıl İslam hukuku, İslam toplumunu meydana getiren amil değil; asıl İslam toplumu, İslam hukukunu meydana getiren amildir.¹⁶⁷

Böylece Hz. Peygamber (s.a.v), Kur'ân'ı hükümlerle İslam'ı yaşayan bir toplum meydana getirmiş, hayatta olduğu sürece, İslam hukukuna dair ferî meseleleri sünnet çerçevesinde çözmüştür.¹⁶⁸ Bazen ortaya çıkan yeni bir sorun peygamber(s.a.v)'me sorulur, bununla ilgili vahiy gelmeyince Hz. Peygamber(s.a.v), Allah'ın iradesiyle kendi irfanı tecrübesine dayanarak bir uygulamada bulunur, eğer hata ederse Allah tarafından vahiyle müdahale edilirdi. Müdahale edilmediği zaman ise hüküm, doğru kabul edilirdi. İslam âlimleri, Bu anlayıştan hareketle ehl-i sünnet ve'l-cemaatin genel görüşünü ortaya koymuşlardır.¹⁶⁹

Dolayısıyla Seyyid Kutub'un Hz. Peygamber(s.a.v) dönemindeki İslam hukukunun oluşum süreciyle ilgili açıklamaları ile ehl-i sünnet ve'l-cemaat âlimlerinin açıklamaları örtüşmektedir. Çünkü Kutub'a göre vahyin indiği dönemde İslam hukukunun ferî meselelerine dair fihhi hükümler ancak vahiyle şekilleniyordu.¹⁷⁰ Nitekim zihâr olayında Hz. Peygamber (s.a.v)'e gelip durumu soran kadına, Hz. Peygamber (s.a.v) daha önceki yerleşik olan duruma uygun olarak evlilik birliğinin sona erdiği yönünde görüş beyan etmiştir.¹⁷¹ Ancak daha sonra inen

¹⁶⁶ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 5/25.

¹⁶⁷ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 8/440.

¹⁶⁸ Hayreddin Karaman, *İslam Hukukunda İctihad* (İstanbul: Ensar yayınları, 2015), 41-42.

¹⁶⁹ Hayrettin Karaman, v.dđr., *İlmihal (I) İman ve İbadetler* (Ankara: Diyanet Yayınları, 2006), 32.

¹⁷⁰ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 61.

¹⁷¹ Ebû Dâvûd, *Talâk*,17; Nesâî, *Talâk*, 33.

mücadele süresinin ilk dört ayeti¹⁷² ile evlilik durumunun bozulmadığı yönünde hükme bağlanmıştır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in hakkında açık hüküm bulunmayan bir konu da bir uygulamada bulunur da ilahi iradeye uygun olmaması halinde vahiyle durum düzeltiliyordu. Şayet ilahi irade müdahalede bulunmaz ise zımnen o hükmün kabul edildiği anlamı ortaya çıkıyordu.¹⁷³

Ancak Hz. Peygamber (s.a.v), döneminde, Muaz b. Cebel ile Hz.

Peygamber(s.a.v) arasında geçen diyalog, İslam hukuku açısından önemli bir veridir. Hz. Muâz, Medine'den ayrılıp Yemen'e vali olarak giderken Hz. Peygamber (s.a.v) ona:

“Sana herhangi bir dava getirildiği zaman nasıl ve neye göre hüküm verirsin?” diye sordu. Hz. Muâz:

“Allah'ın kitabındaki hükümlerle hüküm veririm.” dedi. Hz. Peygamber (sav):

“Eğer Allah'ın kitabında onunla ilgili bir hüküm bulamazsan neye göre hüküm verirsin?” diye sordu. Hz. Muaz:

“Resûlullahın sünnetine göre hüküm veririm.” dedi. Hz. Peygamber (s.a.v), bu sefer:

“Resûlullahın sünnetinde de onunla ilgili bir hüküm bulamazsan, ne yaparsın?” diye sordu. Hz. Muaz:

“O zaman, kendi görüşüme göre içtihat eder, hüküm veririm.” dedi.

Hz. Peygamber (s.a.v): bundan son derece memnun oldu. Bu memnuniyetini şöyle ifade etti:

*“Allah'a hamdolsun ki, Resûlullahın elçisini, Resûlullahın razı olduğu şeye muvaffak kıldı.”*¹⁷⁴

Muaz'ın cevabına Hz. Peygamber(s.a.v)'in hoşnut olması ve sahabelerini kendisinden sonraki dönem için bir ön hazırlık mahiyetini taşıdığını söyleyebiliriz.¹⁷⁵

Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslam hukuku gelişmeye devam ettiğini, bu gelişimini hicri VIII. yüzyıla kadar sürdürdüğünü söyleyen Kutub; fikhın bu gelişiminin İslam toplumuna bağlı olduğunu söyler. Râ şid Halifeler döneminde İslam toplumunun gelişmesi, farklı kültürlerle karşılaşması, yeni sorunları da beraberinde getiriyordu. Bu sorunları çözüme kavuşturmak için âlim sahabeler, dinin

¹⁷² el Mücadele 58/1-4.

¹⁷³ Kaşif Hamdi Okur, *İslam Hukukuna Giriş* (Eskişehir: Açık öğretim Fakültesi Yayını, 2015), 29.

¹⁷⁴ Tirmizi, *Ahkâm*, 3.

¹⁷⁵ Okur, *İslam Hukukuna Giriş*, 29-30.

temel kaynakları olan ve değişmeyen genel esaslardan içtihat yoluyla fihhi hükümler ortaya koyuyorlardı. Onun için Seyyid Kutub'a göre bu dört halife dönemi, her Şeye rağmen İslam hukuku, toplumun her alanına hükmediyordu.¹⁷⁶

Ancak Seyyid Kutub, İslam hukukunun topluma hükmetmesi ve gelişmesi açısından dört halife dönemi ile sonraki dönemlerin birbirinden ayrı olduğunu Şöyle ifade ediyor:

“Çünkü o tarihlerde her Őeyeye rağmen bütün topluma İslam Şeriatı hükmediyor ve İslam, hayatın en mühim meselelerini kontrol altında tutuyordu. Biz burada “hayatın bütün meseleleri” demeyip, ifadeyi “en mühim meseleleri” diye sıraladık. Çünkü Hz. Muhammed'in vefatından sonra, Raşid Halifeler döneminin de bitmesiyle Muaviye'den itibaren başlayan zalim hükümdarlar devrinde gerek hükümet siyaseti, gerekse iktisadi siyaset Şeriatın aslından az veya çok uzaklaşmıştı.”¹⁷⁷

İlk başta İslam hukukunun gerek siyasi gerekse sosyal sorunlara ait ferri hükümlerde meydana gelen donuklaşma az da olsa zamanla bu durum, daha büyük alanlara da sirayet ederek büyümüştür. Böylece İslam hukuku önemli alanlarda yavaş yavaş donuklaşmaya başladı. Kutub'a göre İslam hukukunun tümünde değil de önemli bölümünde meydana gelen bu donuklaşmanın ve daralmanın temel nedeni; o günkü iktidarların tutumundan kaynaklanmıştır. Çünkü başa gelen idareciler, kendi saltanatlarına zarar veren siyasi, iktisadi ve sosyal alandaki İslam hukukunun gelişmesine müsamaha göstermedikleri için bu alanla ilgili fihhi gelişmeler kabuğuna çekildi. Burada özellikle Seyyid Kutub, İslam hukukunun toplumsal hayatta aktif bir Şekilde uygulanmasının yavaşladığını, ancak tamamen durmadığını söyler. Kutub'a göre ibadetler kısmında ise toplumda fiili olarak yaşandığını ve alabildiğince geliştiğini dele getirir. Çünkü bu alan emniyetli bir alandı. Bu alanla uğraşan âlimlere kimse karışmıyor, hatta iktidarların içine geldiği için bu alanla ilgili fihhi çalışmaları teşvik bile ediyorlardı. Bu sayede hem âlimler hem de halkın zihni bu alanla meşgul ediliyor, sosyal konulara, siyasi çekişme ve tartışmalara girmeleri önleniyordu.¹⁷⁸

Bu olumsuz Őatlara rağmen İslam hukuku toplumdaki yaşantıya paralel bir Şekilde fetihlerin devam ettiği hicri VIII. yüzyıla kadar devam etti. Kutub'a göre bu dönemde İslam hukukuna ait ceza hukuku, medeni hukuk ve ticaret hukukunun Endülüs İslam Devleti yoluyla Avrupa'ya geçtiğini, bu hukuktan Avrupa'nın çok

¹⁷⁶ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 63.

¹⁷⁷ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 68.

¹⁷⁸ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 69.

faýdalandygyny ve günümüzde hala ticaret hukuklarında bunun kalıntılarının bulunduğunu şu cümlelerle dile getirir:

“Endülüs İslam Devleti yoluyla Avrupa’ya geçen bu hukuk, Avrupa’da büyük değişikliklere yol açtı. Avrupa İslam’ın zengin hukukundan oldukça faydalandı; hatta Avrupa’nın bugünkü ticari hukukunda bile bunun tesirleri açıkça görmek mümkündür.”¹⁷⁹

Ancak, hicri VIII. yüzyıldan itibaren ticaret hukukunun duraklama dönemine girdiğini söyleyen Kutub, kendi tabiriyle belli bir süreden sonra, *emekleye emekleye yoluna devam etti*.¹⁸⁰ Şüphesiz Kutub’a göre bu duraklamanın ve donuklaşmanın temel nedeni, toplumunun İslami yaşantıdan uzaklaşması ve yeni fihhi çözümler gerektiren fiili bir yaşantı sergilenmemesidir. İslami yaşantının hem yönetimde hem de halkta zayıflaması sonucunda fihhi çözümler gerektirecek sorunların azalmasına ve buna paralel İslam fikhinin donuk hale gelmesine neden olmuştur.¹⁸¹

Son üç asırda, toplumsal hayatı her yönden etkileyen, önemli ilerlemelerin ve atılımların çok hızlı meydana gelmesi, alışlagelen birçok şeyin cehresini değiştirmiştir. Bu durum, yeni ihtiyaçların ortaya çıkmasına neden olduğunu söyleyen Kutub; zaten toplumsal hayatta önemli ölçüde yaşanmayan ve bundan dolayı donuk hale gelmiş olan İslam fihhi, hızlı bir şekilde meydana gelen bu gelişmelerin gerisinde kaldığını söyler. Bunun için İslam fihhi ile yeni meydana gelen sorunlar arasında gitgide büyük bir boşluk oluşarak günümüze kadar geldi.¹⁸²

Hayrettin Karaman *İslam Hukukunda İctihat* adlı kitabında bu durumu şöyle özetliyor: Sosyal olayların çözümü için içtihat eden imamların fihhi görüşleri sistematik bir mezhep halini aldıktan sonra yavaş yavaş içtihat kültüründen uzaklaşmalar başladı. Daha doğrusu bu dönemde fikh ilmi sahasında, içtihat taraftarları ve taklit taraftarları olmak üzere iki gurup ortaya çıktı.¹⁸³

İctihat döneminde âlimler arasında kardeşlik havası hâkim olduğu için ilmi tartışmalar yaşanır, birbirlerinde azami derecede istifade edilir, oluşan sorunlara hareketli bir fikh anlayışıyla çözümler üretilirdi.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 69.

¹⁸⁰ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 69.

¹⁸¹ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 69.

¹⁸² Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 69-70.

¹⁸³ Karaman, *İslam Hukukunda İctihat*, 171.

¹⁸⁴ Karaman, *İslam Hukukunda İctihat*, 172.

Oysaki içtihat kültürü, yerine mezhep taklidine dayalı bir anlayış ortaya çıktığı için ahlak bozuldu. İhtiras, menfaat ve haset duygularının ön plana çıktığı bir yerde mukallitler hadleri olmadığı tartışmalara giriyor, yeni içtihat yapmaya gerek kalmadığını, mevcut mezheplerin sorunların çözümü için yeterli olduklarını illeri sürüyorlardı. Bu durum, yeni sorunların çözüm arayışını durdardığını gibi toplumda yaşayan İslam'ın da zayıflanmasına, zemin hazırlıyordu.¹⁸⁵

Tekrar içtihat kültürünün işlevsel hale gelmesi için tarihte İbn Hazm, Ebu Şame, İbn Abdusselam, Şekvâni bu konuda gayret göstermişlerdir. Ancak bu âlimler, İslam toplumunun yeniden oluşması için çaba harcamaktan çok içtihat anlayışının tekrar oluşması için çalışmışlardır.¹⁸⁶

Yine son asırda yaşayan Muhammed Abduh, Muhammed Reşit Rıza ve Mevdûdî gibi âlimler de içtihadı canlandırmak için gayret göstermişlerdir.¹⁸⁷ Özellikle Muhammed Abduh ile Muhammed Reşit Rıza İslam toplumunun taassup, cehalet ve taklitçilik yüzünden geri kaldığını, bu durumdan kurtulmanın yolu eğitim olduğunu söylemişlerdir.

Muhammed Abduh, İslami hükümlerin fiili hayatta yaşanmadığı, Kur'ân-ı Kerîm ve sahih sünnetten hüküm çıkartmak için aklın işlevine önem verilmediği taassup ve cehalet yüzünden hurafelerin İslam toplumuna hâkim olduğu 19. yüzyılda yaşamıştır. Aynı dönemde batı dünyasında ise akla önem vermeye başlandığı, deney ve bilimsel yolla yeni icatların keşfedildiği ve bu yeni icatlar sayesinde sanayi alanında önemli ilerlemelerin ortaya çıktığı ve aklın adeta putlaştırıldığı bir döneme rastlar. Her alanda mutlak aklın üstünlüğünü dayananlar, önce aklın karşısında duran skolastik kilise düşüncesine karşı felsefe ile Hristiyanlık dinine saldırmaya başladılar. Sonra bu felsefe ile özellikle İslam dininin temel ilkelerini hedef aldılar. Öyle ki akli kullanmayan, bilim karşıtı, belli dogmaları olan, insanları hurafelere boğan ve çağın sorunlarına cevap verecek düşüncesi olmayan bir din anlayışını yaymaya çalıştılar. Bu ortamda yetişen Muhammed Abduh, İslam dinin akıl dini olduğunu, bilimle çatışmadığını ortaya koymak için akla gereğinden fazla bir görev ve sorumluluk yüklemeye çalıştı.¹⁸⁸ O bu konuda Tevhid Risalesi adlı eserinde şöyle diyordu:

¹⁸⁵ Karaman, *İslam Hukukunda içtihat*, 172.

¹⁸⁶ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, 179.

¹⁸⁷ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, 179.

¹⁸⁸ Seyyid Kutub, *İslam Düşüncesi*, 27.

“İnsan akli da ilahi risalete dayalı vahiy müessesesi gibi Allah’ın eserlerinden biridir. Allah’ın eserleri arasında ise uyumsuzluk ve çelişki bulunmaması gerekir.”¹⁸⁹

Genel itibarıyla bakıldığında Muhammed Abduh ve Muhammed Reşit Rızanın bu düşüncesi doğru gibi görülür. Ancak onların akıl ve vahiy eşdeğer görmeleri nedeniyle vahiyle aklın çelişmesi durumunda akli esas kabul edip vahiy teville yönelmelerine sebep olmuştur. Özellikle bu anlayışla Fil suresini tefsir ederken bilime uydurmak için ehabil kuşlarının sivrisinek şeklinde olduklarını ayaklarıyla atıkları küçük toprak tanelerin gözle görülmeyen virüslü mikroplarla insanlar arasında kızamık ve çiçek hastalığına sebebiyet verdiğini bazı tarihi rivayetleri de zikrederek ayetleri tevil yoluna gittiler. Bu konuda ehl-i sünnet ve’l-cemaat çizgisinden uzaklaşarak zaman zaman Kur’ân ayetlerinin hikmet ve amaçlarını sürekli değişime uğrayan bilim yoluyla açıklamaya çalıştılar.¹⁹⁰

Seyyid Kutub, Muhammed Abduh ve Muhammed Reşit Rızanın yukarıda özet olarak değindiğimiz konularda eleştirmiş, bununla birlikte bu tezimizin 9. maddesinde de İslami hükümlerin hikmetlerinin bilime dayandırılmasının sakıncalarını dile getirmiştir.

İslam’ın iman, ibadet, muamelât ve ukubâta dair hükümlerin ana kaynağı Kur’ân-ı Kerîm ve sahih sünnettir. Tüm İslami hükümleri ana kaynaklardan öğrenilmesinin zaruri olduğunu söyleyen Kutub, salt akıl ve mantık ilkelerini temel alan felsefeye karşı olduğu gibi Grek felsefesinin gölgesinde israiliyatın sirâyet ettiği ve akıl yoluyla kelim konularının anlatılmasını da doğru bulmaz. Çünkü ona göre akıl, yaratılmış olup ancak kendi idrak ölçüleri içerisinde olanları bilen zaman ve mekân sınırlarıyla kayıtlı bir beşer organı olduğu için mutlak ilmi anlama ve kavrama kudreti yoktur. Durum böyle olduğu için akıl ancak mahdut sınırlar dâhilinde vahiy anlayan ve açıklayan konunun da olup asla vahiyle eşit seviyede tutulamaz. Çünkü Kutub’a göre vahiy, mutlak ilim sahibi olan Allah’ın iradesine dayanır ve külli hakikatleri ihtiva eder, akıl bu düzeyde olmadığı için bu külli hakikatlerden idrâk edemediği mevzuları itirâf etmek zorundadır. Aksi takdirde Kutub’a göre şu kabul edilmelidir ki mihengi olmayan sayısız akıl türleri ortaya

¹⁸⁹ Muhammed Abduh, *Tevhid Risalesi* (İstanbul: Fecr Yayınları, 1986), 25.

¹⁹⁰ Muhammed Abduh, Muhammed Reşit Rıza, *Tefsirü’l Kur’anu’l- Hâkim Tefsirü’l-menâr* (İstanbul: Ekin Yayınları, 2014), 2/456.

çıkacak ve ayetler bu akıllara göre tevile yeltenecek, bunun sonu ise kargaşa ve anarşiye dönecektir.¹⁹¹

Ancak tüm bunlara rağmen Seyyid Kutub'un üstat diye hitap ettiği Muhammed Abduh'un İslam düşüncesinin ihyası ile Kur'ân ve sahih sünnette dayalı İslam toplumunun inşaasına çalışması ve akli donukluğa karşı içtihadın gerekli olduğunu, taassup ve her türlü hurafelerle eğitim yoluyla mücadele etmesi gibi konularda ondan etkilenmiştir. Başta *Fizilal-il-Kuran* ve diğer eserlerinde zaman zaman onun bu fikirlerinden istifade ettiği anlaşılmaktadır.¹⁹²

2.2.İslam Hukukunun Toplumda Tekrar Canlandırılması

Seyyid Kutub İslam hukukunun toplumda tekrar yaşanır hale gelmesinin üç yöntemle mümkün olduğunu söyler:

Birinci Yöntem: İslam toplumunun çekirdeğini oluşturacak yeni bir İslam neslinin ihya edilmesi ve bu neslin inanç, ibadet, ahlak ve tüm değer yargılarının İslam temeline dayanması ve bu temel üzerine bir yaşantı sergileyerek İslam toplumunun oluşturulmasıdır. Kutub, *Yoldaki İşaretler* kitabında bu konuyu şöyle anlatır:

“İslami uyanış eylemi nasıl başlayacak? Bu görevi üstlenecek bir öncü cemaat lazımdır. Bu yola baş koymuş bir cemaat, dünyanın her köşesindeki cahiliyeyi yok etmek için yola çıkmış bir cemaat, çevresini kuşatan cahiliyeden, bir yandan kendini uzak tutmaya çalışırken, öte yandan onunla ilişkisini koparmadan yürüyen bir cemaat.”¹⁹³

İslam hukukunun ancak İslam toplumunda hayat bulup gelişeceğini ve bu toplumun yaşamasıyla tüm çağlara hitap eden, âlemşümül bir İslam hukuku yaşayacağını söyleyen Kutub; bu nedenle ilahi iradeye dayalı olarak İslam hukukunun yaşandığı toplum ile İslam hukukunun yaşanmadığı toplum diye sosyolojik olarak ikiye ayrıldığını şu sözlerle ifade eder:

“İslam iki toplumu tanıır: İslam toplumu ve cahiliye toplumu. İslam toplumu, içinde İslami esasların uygulandığı toplumdur. Akide, ibadet ve şariat olarak İslam'ın uygulandığı toplum... Cahiliye toplumu ise, içinde İslami esasların uygulanmadığı, İslam akidesinin, İslam düşüncesinin, İslami değer ve ölçülerin, İslam nizamı ve

¹⁹¹ Kutub, *İslam Düşüncesi*, 29-30.

¹⁹² Kutub, *İslam Düşüncesi*, 32.

¹⁹³ Kutub, *Yoldaki İşaretler*, 18.

şeriatının, İslami ahlak ve hareket sisteminin hâkim olmadığı tüm toplumların adıdır.”¹⁹⁴

Bu sözlerinden anlaşıldığı üzere İslami hükümlerinin uygulanmadığı tüm toplumlar cahili toplumlardır.

Burada şuna değinmek gerekmektedir, Seyyid Kutub’un *Cahiliye Toplumu* ve *İslam Toplumu* kavramlarını sosyolojik bir tahlil sonucu ortaya koymuştur. Yani toplumda İslam hukukunun yaşanmadığı; günah ve isyanların yaşandığı cehaleti kastetmektedir. Yoksa cahiliyeden amaç, insanları tekfir etmek değildir. Zira bu konuda Seyyid Kutub şu sözü söylemiştir:

“Biz insanları tekfir etmiyoruz. Bu çarpıtılmış bir nakil... Biz diyoruz ki insanlar inanç sisteminin hakikatini bilmemeleri, onun gerçekten ne demek olduğunu kavrayamamış olmaları ve İslami yaşantıdan uzak bulunmaları bakımından, cahiliye toplumunu andırır bir hale gelmiştir...”¹⁹⁵

Kutub, cahili olarak gördüğü toplumun fertleri dinden çıkmış anlamında söylememiştir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v) de İslam’a göre yanlış yapan bazı sahabelerine: “*sende cahiliye kalıntıları var.*”¹⁹⁶ Diyerek onları uyarmış, asla onları tekfir etmemiştir.¹⁹⁷ Çünkü cahili toplum içinde ancak amelleriyle kâfir olanlar veya günahkâr olanlar şeklinde heterojen bir yapıyı düşünebiliriz. Aksi takdirde günahkâr ve müşrik ayrımının bir anlamı kalmaz.¹⁹⁸ Bu cahili toplum ifadesi bazen İslam’dan uzak fetret dönemi için kullanıldığı gibi, bazen de yüce Allah’ın gönderdiği İslami hükümlerden uzaklaşmak, nefsin hava ve hevesine göre yaşamak, Kutub’a göre en önemlisi insanları ilahi hükümlere göre değil beşeri hükümlere göre yönetmektir. Zira yüce Allah bu durumun cahili bir hüküm olduğunu şu ilahi fermanı ile ilan ediyor: “*Onlar hâlâ Cahiliye devri hükmünü mü istiyorlar? Gerçeği bilen bir millet İçin Allah’tan daha iyi hüküm veren kim var?*”¹⁹⁹

Kutub bu ve buna benzer ayetlere dayanarak kâinata mutlak hükümlerliliğin Allah’a ait olduğunu, bu nedenle hüküm koymanın Allah’a ait olduğunu söyler.²⁰⁰ Dolayısıyla en büyük cehalet, insanın yüce Allah’ın bu hakkını gasp etmesidir.

¹⁹⁴ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 5.

¹⁹⁵ Kutub, *Beni Niçin İdam Ettiler*, 46-47.

¹⁹⁶ Buhari, *İman*, 22.

¹⁹⁷ Abdulmuttalip Baycar- Muhammet Ali Acar, “Seyyid Kutub’un Düşünce Sisteminde İdeal Toplum ve Cihad” *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 2 (2019), 478.

¹⁹⁸ Baycar-Acar, “Seyyid Kutub’un Düşünce Sisteminde İdeal Toplum ve Cihad”, 478.

¹⁹⁹ el-Maide 5/50

²⁰⁰ Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur’ân*, 2/27.

Hâlbuki insanları yaratan onların tüm hallerine mutlak bir şekilde ilmi ezel ile vakıf olan Allah'tır. O halde, eşrefi mahlûk olarak yaratılan insanlara hüküm koymak ve onları yönetmek mutlak yaratma gücüne sahip olan Allah'a aittir. Kutub, bu noktadan hareketle ilahi sisteme dayalı İslam hukukuyla yönetilen toplumları İslami toplum olarak nitelerken, bunun tersi durum ise cahili toplum olarak görür.²⁰¹

Aslında Kutub'un yaşadığı dönemin şartları çerçevesinde bir değerlendirmeye tabii tutanlar şunları söylemektedirler:

İlk olarak İslami düşünceye yöneldiği 1940 ile 1954 tarihleri arasında ağırlıklı olarak ayet, hadis ve İslam tarihine dayanarak İslam da sosyal adalet konusunu daha fazla işlemiştir. Bu konuyu işleminin temel nedeni; Mısır halkının içinde bulunduğu yoksulluk, gelir dağılımındaki adaletsizlik, emperyalizmin boyun eğmiş yöneticilerin uydurdukları kanunlarla insanları yönetmeye çalışmalarıdır. Buna ek olarak bazıları da bu çıkmazdan kurtulmanın yolu olarak, o günün en popüler düzeni olan sosyalizmi savunuyor olmalarıdır.²⁰²

Onun için Kutub, bu dönemde başta sosyalizm olmak üzere beşer fikrine dayanan tüm hukukların huzur, barış, adalet ve refah getiremeyeceğini kesin bir dille reddetmiştir. Bunun yerine ancak temeli İslam hukukuna dayanan sosyal adalet eksenli bir düzenin sağlayabileceğini savunmuştur.

Ancak 1954 yılına gelindiğinde Mısır hükümeti, Müslüman Kardeşler Teşkilatı'na yönelik ağır baskılar yapmaya başladılar. Başta Kutub olmak üzere diğer yöneticileri de tutukladılar. Uzun süre zindanlarda işkencelere maruz kaldılar. Bu durumun verdiği etkiyle birlikte Seyyid Kutub, bundan sonra daha çok Allah'ın egemenliğini ifade eden hâkimiyet konusunu yoğun bir şekilde işledi. Kutub, bu konuda Ebu'l Ala Mevdudin'in *Kurana Göre Dört Terim* eserini hapisteyken okumuş ve bundan etkilenmiştir. Ancak Mevdudi *Hâkimiyet*, terimini kullanmamıştı. Onun kullandığı *İlahi Yönetim*, terimiydi.²⁰³

Bununla birlikte Kutub, Yusuf suresinin 40 ve 76. ayetlerinde: *Hüküm ancak Allah'a aittir.*²⁰⁴ Ayetlerini tefsir ederken hüküm kelimesini bir konuda karar vermek olarak değil, doğrudan doğruya hâkimiyet ve yönetim olarak tefsir eder. Dolayısıyla Maide suresinin 44, 45 ve 47. ayetlerini yorumlarken de, *hükmetmek* kelimesinin

²⁰¹ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 5.

²⁰² Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 30.

²⁰³ Ramazan Altıntaş, "Seyyid Kutub'un Cahiliye Anlayışı", 80.

²⁰⁴ el-Yusuf 12/ 40-76.

şimdiki zaman çekimini olan *yahkumu* olarak ele alır ve yasalar olarak yorumlar. Onun için Seyyid Kutub, İslam hukukunun toplumda oluşan sorunları çözmesi için devlette hâkim olması gereğine vurgu yapar. Ancak 1951-1973 yılları arasında Müslüman Kardeşler'in genel müşidi olan Hasan Hüdeybi, Kutub'un *hukm* ve *yahkum* ifadelerini egemenlik ve hükmetmek olarak yorumlamasını temel inanç çizgisinden ayrılan bir yenilik (bidat) olarak görür. *Karar Verme* ve *Muhakeme* şeklindeki geleneksel yorumun en doğru yorum olduğunu söyler.²⁰⁵

İkinci Yöntem: İslam fikhının durakladığı yerden ele alıp, tarihi evrelerden geçirerek, doğal seyrine göre aradaki boşlukları göz ününde bulundurarak zamanın şartlarına göre çözümler üretmektir. Özellikle son üç asırda toplumda meydana gelen önemli sosyal değişiklikleri dikkatle inceleyerek çözümlerin ona göre yapılmasının çok önemli olduğunu söyleyen Kutub, bu çalışmaların tertipli, düzenli bir şekilde yürütülerek günümüze kadar sürdürülmesi ve böylelikle ilk sekiz asırdaki dönem gibi fihhi kurallara kuvvet kazandırılması gerekir. Bu konuda ne kadar dikkat edilirse edilsin mazideki tüm problemlerin tam çözülemeyeceğini, pratikten ziyade teorik bir yaklaşımla bunun gerçekleşmeye çalışılması birçok hatayı da bünyesinde barındırabilir.²⁰⁶ Çünkü Kutub'un ifadesiyle:

“Belirli bir kanuna bağlanmayı gerektiren pratik ihtiyaçlar bu şekildeki teorik gayretlerle elde edilemez.”²⁰⁷

Anlaşıldığı üzere geriye dönük boşluk dönemlerinde nazari olarak yapılan fikhî çalışmalar bir takım tezler ortaya koymaktan öte bir fayda ifade etmeyecektir.²⁰⁸

Tüm bunlara rağmen Kutub'a göre İslam hukukunu gelişimini bu şekilde gerçekleştirmeden doğrudan içinde bulunduğumuz dönemdeki sorunlara fikhî çözümler ortaya komaya çalışmak, İslam hukuku açısından sağlıklı bir netice doğurmaz.²⁰⁹

Üçüncü Yöntem: Çağın problemlerini İslam hukukuna göre yalnız İslam'ın değişmez külli kaidelerine müracaat etmek suretiyle çözüme kavuşturmak gerekir. Zira Kutub'a göre daha önceki Müslüman fakihler de böyle yapmışlardır. Öncelikle

²⁰⁵ Yasin Aktay, *Seyyid Kutub Siyasal Teoloji, Fıkıh ve Tarihsellik* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2017), 223-224.

²⁰⁶ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 70.

²⁰⁷ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 70.

²⁰⁸ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 70.

²⁰⁹ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 70.

²⁰⁹ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 71.

İslam âlimleri yaşadıkları çağdaki sorunlara göre İslam şeriatındaki değişmez külli kaidelerden ilham alarak çözümler ürettiler. Bu durum, her dönemdeki âlimler için bir ilham kaynağıdır.²¹⁰

Kutub, bu üç yöntemi ifade ettikten sonra şöyle bir değerlendirmede bulunur: İslam toplumunun kurulması üzerine gerek ayet ve hadislerden ve gerekse sahabe yaşantısı ve fıkıh âlimlerin geçmişte ortaya koydukları fıkıh külliyatı üzerinde yaptığım uzun mütalaalar sonucu bu kanaate vardığımı onun için mutlak doğru olduğundan emin olmadığını söyler. Okuyuculardan bu konuya dair daha isabetli görüşleri varsa bildirmeleri ve bu sayede yanlış ve eksik taraflarının düzeltilmesi açısından önemli olduğunu dile getirir.²¹¹

2.3. Sosyolojik Açıdan İslam Hukukunun Uygulanabilirlik Problemi

Kutub'a göre İslam fıkına dair hükümler, ancak pratikte yaşandığı bir toplum zemininde yeşerebilir. Dolayısıyla teferruata dair fıkhi hükümleri meydana getiren toplumun bizzat yaşantısıdır. Onun için öncelikle hükümler Allah'a veren, onun tüm emir ve nehiyelerine itaat eden, bütün değer yargılarını yüce Allah'ın kitabından ve sahih sünnetten alan bir toplumun yetiştirilmesi şarttır. Günümüzde İslam'ın hâkim olmadığı toplumda dini hükümleri ferdi ve toplumsal hayatta yaşamak oldukça zordur. Çünkü kişi, cahili yaşantı ile çepeçevre kuşatılmış bir haldedir. Kutub, böyle bir ortamda gerçek anlamda helal ve haram çizgilerine riayet etmek imkân dâhilinde olmadığını²¹² şu sözlerle dile getirir:

“Faizin hâkim olduğu bir toplumda bütün mallar harama dönüşür ve bir tek kişi bile helal bir şeye sahip olamaz.”²¹³

Çünkü Kutub'a göre bu toplum, en başta Allah'ın ulûhiyetini terk etmiştir. Onun için İslam hukukunun uygulanmadığı, zinanın suç sayılmadığı, içki ile kumarın teşvik edildiği ve faizin yaygınlaştığı bir toplumda; dinin emirleri ne kadar yaşanabilir. Böyle bir yerde ferdi olarak İslam hukukunun ibadet bölümü dahi hakkıyla yaşanmadığını söyleyen Kutub; sosyal hayatı ilgilendiren hükümlerin ise ancak İslam'ın her yönüyle topluma hâkim olmasıyla yaşanabileceğini söyler.²¹⁴

²¹⁰ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 71.

²¹¹ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 71.

²¹² Seyyid Kutub, *İslam'da Cihat* (İstanbul, Özgü Yayınları, 2016), 38.

²¹³ Kutub, *İslam'da Cihat*, 39.

²¹⁴ Kutub, *İslami Etütler*, 59.

Ancak Kutub, Hz. Yusuf'un Mısır kralından görev talep etmesini dile getiren Yusuf suresinin 55. ayeti tefsirinde; iman ve ibadete ait konuların her Peygamber'in döneminde genel olarak aynı olduğunu söyler. Yalnız dinin içtimaî hayatla ilgili konularda farklılık yaşanabileceği gibi buna dair fıkhi hükümlerde farklılık yaşanabileceğini dile getirir. Yüce Allah Yusuf suresinin 55. ayette şöyle buyurmuştur: “*Yusuf, krala “Beni ülkenin hazinelerini yönetmekle görevlendir. Çünkü ben hazinelerinizi titizlikle korurum ve onların nasıl yönetileceğini iyi bilirim.*”²¹⁵

Hz. Yusuf(a.s), bu ayeti kerime ile Mısır kralından hem önemli bir görev talep ediyor hem de kendini temize çıkararak göreve ehil olduğunu söylüyor. İslam'a göre ise, görev talep etmek ve kendini temize çıkarmak doğru değildir. Çünkü Hz. Peygamber(s.a.v), bir hadisi şerifte şöyle buyuruyor: “*Allaha yemin ederim ki biz bu vazifeyi talip olana veya hırs gösterene vermeyiz...*”²¹⁶ Bir kimse kendi kendini tezkiye etmesi, kendini temize çıkarması da doğru değildir. Bununla ilgili yüce Allah, şöyle buyuruyor: “*...kendinizi beğenip temize çıkarmayın...*”²¹⁷

Bir yandan Hz. Yusuf'un görev talep etmesi, kendini göreve ehil görmesi ve temize çıkarması diğer taraftan “*...kendinizi beğenip temize çıkarmayın...*”²¹⁸ Ayeti ile Hz. Peygamber'in görev talep etmeyi yasaklayan hadisinin bulunması, çelişkili gibi görünmesi; bu ayet hakkında tefsir âlimlerinin farklı yorumlar yapmasına yol açmıştır.

Seyyid Kutub ise bu ayeti kerimenin doğru tefsir edilmesi için, meselenin hangi esaslara dayandığını iyi bilinmesinin şart olduğunu söyler. Bu düşünce ile soruna yaklaşan Kutub bu meselenin içtimaî bir mesele olduğu, ancak usulü fıkıh hükümleri çerçevesinde hareket edilerek doğru tefsir edilebileceğini dile getirir.²¹⁹ Dolayısıyla içtimaî bir mesele olan bu sorunun aynı zamanda İslam toplumu ile alakalı önemli bir yanı da vardır. Çünkü Kutub'a göre Hz. Yusuf dönemindeki içtimaî hayatta, ferdi olarak Müslümanların var olduğunu, Ancak topluma hâkim düzeyde bir İslam neslinin yetişmediği ve bundan dolayı görev isteme ve kendini temize çıkarma kurallarının Hz. Peygamber dönemine has bir durum olduğunu şöyle dile getirir:

²¹⁵ el-Yusuf 12/ 55.

²¹⁶ Buhari, *Ahkâm*, 7.

²¹⁷ en-Necm 53/32.

²¹⁸ en-Necm 53/32.

²¹⁹ Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*, 8/431.

“sosyal ve yasal düzenlemeler inanç ilkeleri gibi bütün peygamberlerin uygulamalarında aynı ve ortak değildir.”²²⁰

Kurtubi Yusuf suresinin 55. ayetin tefsirinde: Faziletli bir insanın toplumun ihtiyaç duyduğu bir konuda, kâfir bir yöneticiden işe talip olmasının mubah olduğunu, ancak işi yaparken kâfir yöneticinin arzu ve isteklerine göre olursa caiz olmayacağını söyler. Hz. Yusuf (a.s) bu görevi istemesinin temel sebebi, toplumun ıslahına vesile olması, adaletin sağlanması, mazlumlara haklarının ulaştırılması ve kendisinden başka bu görevi hakkıyla icra edecek kimsenin olmayışındır. Böyle bir durumda görevi istemesi farz-ı ayn olduğunu söyler.²²¹

Mevdûdî Hz. Yusuf’un Mısır’da yükseldiği memuriyetin *Hazine Müsteşarı* olduğu şeklinde bazı âlimler arasında bir yanlışlığın var olduğunu söyler. Hâlbuki bu doğru bir görüş değildir. Çünkü Hz. Yusuf’a Mısır ülkesinin tüm iktidar yetkileri verilmiştir. Böyle olmasaydı Hz. Yusuf(a.s) bu görevi kabul etmezdi. Çünkü 55. ayetten hemen sonra gelen diğer ayette ise “*Böylece Yusuf’a ülkede iktidar verdik. Artık ülkenin her yanına istediği gibi tasarruf etme hakkına sahip olmuştu*”²²² ayetini buna delil gösterir. Onun için Hz. Yusuf’un ülkenin bütün kaynaklarını benim emrime verin şeklinde bir teklifte bulunmasının temelinde; Allah’ın hükümlerini toplumda icra etmek, adaleti tesis etmek, iktidar fırsatını ve avantajını kullanmak amacıyla olmuştur. Asla kendi nefsi arzularını tatmin etmek ve dünyevi saltanat elde etmek için istememiştir. Ünlü tefsir âlimi Zemahşerî’nin de aynı kanaatte olduğunu söyler.²²³

Kutub, Yusuf suresinin 55.ayeti hakkındaki düşüncesi, yukarıdaki müfessirlere yakın olmakla birlikte, temel düşüncesi; inanç konusundaki hükümler ve temel ilkeler tüm peygamberlerde aynı olmakla birlikte sosyal ve siyasal alana ait hükümler zamanın şartlarına göre farklılık arz etmesi yönündedir. Kutub, Hz. Yusuf’un Mısır hükümdarından görev talep etmesi konusunu, bu çerçevede ele alır.²²⁴ Bu görevi şahsi çıkarı için istemediği gibi, melike yakın olmak için de istememiştir. İsteddiği görev, son derece ağır mesuliyet gerektiren bir görevden ibarettir. Zira yedi sene aç kalan toplumların mesuliyetini üzerine almak bir ganimet olmadığını söyleyen

²²⁰ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur’ân*, 8/431.

²²¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmiu’ li ahkâmi'l-Kur’ân* (İstanbul: Buruc Yayınları, 2019), 325.

²²² Yusuf 12/56.

²²³ Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2018), 472-473.

²²⁴ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur’ân*, 8/431.

Kutub, İslam toplumunun olmayışının Hz. Yusuf'un bu görevi isteme yetkisini verdiğini söyler. Şayet Hz. Peygamber dönemi gibi bir İslam toplumu olsaydı, vazife talebinde bulunmayı yasaklayan İslami hüküm, geçerli olurdu. Zira Kutub'a göre, görev talep edenleri tezkire edecek olan da, aday gösterecek olan da İslam toplumdur.²²⁵

Seyyid Kutub, Yusuf suresinin 55. ayeti hakkındaki görüşleri bununla sınırlı değildir. Onun aynı zamanda İslam hukuku ile İslam toplumunun oluşmasının birbirleriyle ayrılmaz organik bir bağa sahip olduğuna dair bir diğer önemli tezi, İslam hukukunun sırf hayâli ya da kurgusal, teorik ve sanal bir şekilde öğrenip kavranmış ve ondan sonra ortaya konulmuş değildir. Kutub'a göre bunun tam tersine İslam hukuku pratikte yaşayan bir toplumun tavır ve hareketleri eşliğinde ortaya çıkmıştır ki buna *Dinamik İslâm Hukuku* kavramıyla açıklamaya çalışmıştır.²²⁶ *Fî Zılâli'l-Kur'ân* tefsirinde bu konuyu şu cümlelerle ifade etmektedir:

“İslam hukuku (fıkhi) boşlukta meydana gelmiş değildir. Onu boşlukta yaşamak ve boşlukta anlamakta mümkün değildir. İslam hukuku İslam cemiyetinde tekevvün eder.”²²⁷

Seyyid Kutub bir yönüyle sürekli güncellenen ve çağın sorunlarına çözüm üreten bir İslam hukuku anlayışına sahip olduğunu şu sözleriyle dile getirmiştir:

“İslam fıkhi, hiçbir zaman donuk sayfaların arasından yazılarak kalıplara dökülmüş ve oylece kurulmuş değildir. Muhakkak ki İslam fıkhi İslam hareketinin ortaya çıkardığı bir vakiydir.”²²⁸

Dikkat edilirse Seyyid Kutub *Dinamik İslam Hukuku* ya da *Hareket fıkhi* tabirini kullanmaktadır ki bunun anlamı realitede İslami hükümlerinin yine İslam'ı yaşayan bir cemiyetin yaşayışından biçim alması ve ortaya çıkmasıdır. Söz konusu realiteyi naslar ve hükümlerle birlikte parçalanmaz bir birleşim olarak ele almaktadır. Bu birleşim birbirinden ayrılması halinde İslam hukukuna dair ortaya çıkan hükümlerin bozulacağını ve doğallığını kaybedeceğini dile getirmektedir. Onun için Allah'ın “*Nefsinizi/kendinizi temize çıkarmayın!*”²²⁹ şeklindeki buyruğundan ve peygamberimizin de “*Allah'a ant olsun ki, bu işe, talip olan kimseyi*

²²⁵ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 8/437.

²²⁶ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 8/431.

²²⁷ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 8/431.

²²⁸ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 7/455-4566.

²²⁹ en-Necm 53/32.

*görevlendirmeyiz!”*²³⁰ Buyurduğu gibi hükümler İslam toplumunda hayat bulmuş, ancak hayat bulduğu toplumda uygulanabilir. Çünkü bu İslam toplumunda yetişen fertler, liyakat ehli olduklarını herkese gösterme ihtiyacını duymazlar. Aynı zamanda önemli makamlarda icra edilen görevlerin ağır sorumlulukları olduğunu, sırf Allah rızasını esas tutarak, böyle sorumlu bir görevi talep etmezler. Ancak, sorumluluk bilinci olmadan görev talep edenler, şahsi çıkarları için görev talep etmiş olurlar ki, ayeti kerime ve Hz. Peygamberin hadisinde görev vermeyeceğini söylediği kişiler bu guruba girerler.²³¹

Yine Kutub’a göre yaşayan İslam toplumu olmadan, İslam hukukunun teferruata dair fihhi hükümleri gerçek anlamda ortaya çıkamaz. Onun için ilk yapılacak iş, İslami yaşayan bir toplum meydana getirmeye çalışmaktır. Bütün enerjii İslam toplumunu oluşturmak için sarf etmek gerekir. İslam cemiyeti oluşmadan, enerjii sanal ve teorik bir fıkıh oluşturmak için harcamak, zamanı israf etmek, boşlukta İslam hukukunu oluşturmaya çalışmaktır ki, boşlukta oluşan bir hukuku, gerçek İslam hukuku olmadığı gibi, İslam’ın yaşanmadığı bir toplumda uygulanmaz.²³² Bu düşüncesini Seyyid Kutub şöyle ifade eder:

“Bu hükümler boşlukta doğmadığı gibi, öyle boşlukta ve sallantıda yaşayamaz!”²³³

Yani Kutub’a göre İslam’ın feri meselelerine dair hükümleri, fiilî hayatta İslami yaşayan bir toplumla organik bir bağ içindedirler. O, toplumdan ayrı hayat bulamaz. Çünkü toplumun tarihsel oluşumu, yaşayışı, kendine has pratiği ile tamamen uyum halindedir. Dolayısıyla Kutub’a göre gerçek olan şudur; İslam fihhi İslam toplumunu meydana getiren amil değildir. Asıl İslam toplumu, İslam fikhını meydana getiren amildir.²³⁴

Seyyid Kutub, İslam’ı yaşayan yeni bir neslin ihya edilmesi ile İslam toplumunun oluşturulmasının zaruri olduğunu ve ancak böyle bir toplumun yaşayışından İslam hukukunun şekilleneceğini söyler. Ayrıca varsayıma dayalı şöyle olursu hüküm böyle olur? Şeklindeki nazari fıkıh denilen yorumlara değil, önce

²³⁰ Buhari, *Ahkâm*, 7.

²³¹ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 8/436-437.

²³² Ramazan Altıntaş, “Seyyid Kutub’un Cahiliye Anlayışı”, 81.

²³³ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 8/442

²³⁴ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 8/432.

İslam toplumun kurulmasını ve toplumun yaşantısından ortaya çıkan sorunlara çözüm üretmesinin esas olduğunu söyler.²³⁵

Bunun için Kutub, İslam toplumu oluşturmak için öncelikle iman konusunun anlatılması ve yaşaması gerekir. Bunun yerine fıkıhla uğraşmanın de bir netice doğurmayacağını şöyle dile getirir:

“Böyle bir cemiyet meydana gelmediği müddetçe fıkıh ve hükümler üzerindeki çalışmalar sadece kendini aldatmaktan ibaret kalırlar. Bu, tohumu havaya serpmek demektir. Havada tohumun yeşermesi mümkün olmayacağı gibi, boşlukta İslam fikhının yeşermesi de mümkün değildir.”²³⁶

Kutub, İslam hukukunun ortaya çıkması, her zaman vakıalara paralel bir yol ile meydana geldiğini söylerken; pratik olarak hayatta henüz meydana gelmemiş sorunlar hakkında yapılan çalışmalara karşı çıkmıştır. Çünkü henüz ortaya çıkmamış bir sorunun sınırları, şekli ve boyutu ne düzeyde olduğu hakkında bilinmez. Aslında böyle bilinmeyen sorunlar hakkında önceden çözümler üretmek sağlıklı bir çözüm olmadığı gibi öncelikli olan yeni bir neslin yetişmesine harcanması gereken enerjinin de gereksiz yere harcanmasına sebep olur.²³⁷

Ancak Kutub, henüz ortaya çıkmamış tüm vakalar hakkında yapılan nazari fıkıh çalışmalarını reddetmemektedir. Örneğin: “*Aldığınız ganimetlerin beşte biri, Allah’a, elçisine.*”²³⁸ Ayetini tefsir ederken şöyle demektedir:

“Ganimetler konusu günümüz İslam pratiğinde asla karşılaşmadığımız bir konudur. Bu gün için önümüzde böyle bir vakıa bulunmamaktadır. Çünkü ortada Allah yolunda savaşan ne Müslüman bir devlet, ne de Müslüman bir imamet ve ne de Müslüman bir ümmet vardır. İslami metot, vakiî bir metottur. Fiilen mevcut olmayan konularla ilgilenmez. O halde pratikte mevcut olmayan meselelerin ahkâmı ile uğraşmaz. O, bu tür konularla uğraşmak ve bu dinin metodu değildir. Olsa olsa boş vakitlerini nazari araştırmalara ve pratik hayatta karşılığı bulunmayan fıkhi hükümlere harcayan işsizlerin metodudur. Ancak bu gibi kimseler İslam toplumunu yeniden inşa etme yerine bu tür şeylerle emeklerini harcarlar. Bu ciddi anlayış ve gerçekçi canlı metot sebebiyle burada enfal ve ganimetler gibi özel fikhî ayrıntılara girmiyoruz. İslam

²³⁵ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 8/445

²³⁶ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 8/443.

²³⁷ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 7/18.

²³⁸ el-Enfal 8/41.

toplumu kurulup fiili cihat söz konusu olduğunda ve bu gibi meselelerin zamanı geldiğinde onlarla uğraşacak kimseler olacaktır.”²³⁹

Bu sözlerinden anlaşıldığı üzere, İslam hukukunun bütün konularının araştırma konusu yapmanın yanlış olduğunu söylemiyor. Zaten *Fî Zılâli'l-Kur'ân* tefsirinde İslam hukukuna dair fıkhi konuları gündeme getirdiğini görüyoruz. Ancak bu fıkhi konularda ayrıntılara girmez, bilgi almak isteyenleri fıkıh kitaplarına yönlendirir. Buradan anlaşıldığı gibi Kutub, toplumsal hayatın pratiğinde henüz muhatabı olmayan konular üzerinde zaman harcamanın anlamsız olduğu kanaatindedir. Yeri geldiğinde pratik hayatta yaşanan sorunlara da çözümler üreten kimselerin olmasının gerekli olduğunun kabul eder.²⁴⁰

Ancak Seyyid Kutub'un pratikte olmayan sorunlarla uğraşmanın tamamen faydasız olduğu yönündeki görüşü, tartışılabilir bir konudur. Elbette pratik hayatta yaşanan sorunlar sıralamada öncelikli olmalı, gayret ve çalışmanın daha çok bu yönde olması önemlidir. Tüm bunlara rağmen bazı ilmi çalışmaların, henüz oluşmamış sorunlar hakkında pratik hayatın önüne geçmesi durumunda; hiçbir yarar olmadığını söylemek te doğru bir yaklaşım değildir.²⁴¹ Zira bu günkü toplumlarda tüm cahili yaşantıya rağmen dinini yaşamaya çalışan samimi Müslümanların karşılaştıkları fıkhi sorunların çözümü nasıl olacak? İslam toplumunun oluşması ve İslami hükümlerin toplumda yaşanır hale gelene kadar, bu sorunlara İslami hükümler çerçevesinde fıkıh âlimlerinin çözümler ortaya koyması bir ihtiyaçtır.

Buna benzer bir metodu İman Malik, takip etmiştir. Çünkü İmam Malik henüz meydana gelmemiş, ihtimale dayalı konular hakkında nazari içtihatla bulunmanın topluma bir katkısı olmadığını ve elde edilen hüküm, İslam hukukunun tabiatına uymayacağı gerekçesiyle karşı çıkmıştır.²⁴² Onun için bu konuda ki Seyyid Kutub'un tezi dikkatte değerlidir.

Ancak tevbe suresinin 122. ayeti kerimede yüce Allah Şöyle buyuruyor: *“Bununla beraber müminlerin hepsinin toptan savaşa çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminden bir grup dinde yeterli bilgi sahibi olmaya çalışmak ve seferden dönen topluluklarını uyarmak üzere geride kalmalıdır. Umulur ki*

²³⁹ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 7/17.

²⁴⁰ Atsız, *Modern Dönemde Kur'an'a Yaklaşımlar Bağlamında Edebi Tefsir Metodu ve Emin el-Hûlî*, 55.

²⁴¹ Atsız, *Modern Dönemde Kur'an'a Yaklaşımlar Bağlamında Edebi Tefsir Metodu ve Emin el-Huli*, 56.

²⁴² Sarmış, *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*, 190.

sakınırlar.”²⁴³ Kutub, dinde vukuf kazanması gereken kitlelerin kimler olduğu hakkında çeşitli görüşlerin var olduğunu söylemekle beraber, bu görüşler hakkında herhangi bir nakilde bulunmaz. Ancak Kutub, bu ayet hakkında kendi kanaatini özet olarak şöyle açıklar:

“Bütün müminlerin sefere katılmazlar. Nöbetleşme şeklinde her guruptan bir kısmı sefere katılacak diğer kısım ise dini ilimde vukuf kazanmak için ilme çalışacaklardır. Bu dinin akidesi, tabiatı gereği cihat, seferberlik ve dini tedrisatın birlikte devam edilmesi zorunludur. Zira hem sefere katılarak yaşanan sosyal olayları bizzat yaşayarak öğrenmek hem sefere katılmayıp İslam toplumu içinde kalarak ilim tahsiline çalışmak ve bu ikisinin bilgilerini birbirleriyle dönüşümlü paylaşarak ancak dini ilimde derin bilgi sahibi olunabilir.” Kutub buradan hareketle “İslam hukukuyla ilgili bir grup sefere gider, Hz Peygamber ile birlikte yaşayarak öğrenir, diğer grup ise geride kalarak iman, ahlak ve İslam fikhını tadrise çalışır ve bu iki grupta nöbetleşerek bilgiyi birleştirerek zamanla hakiki hareket fikhını elde eder”²⁴⁴

Çünkü Kutub’a göre bu din hareket mekanizması olan bir dindir. Onun ilmi de ancak kendisiyle birlikte hareket ruhuna sahip olan ve yaşayan kimseler elde edebilirler. Ayrıca hareket esnasında ve tatbik alanında bu dinin tabiatı daha iyi anlaşılır ve rabbanî ayetler daha iyi ortaya çıkar. Dolayısıyla bir yerde kalıp dini tahsilat yapanlarda tabii olarak sefere katılmış olanlardan bilgiyi almak zorundadırlar. Aksi takdirde savaşa katılanların gördüklerini görmeyecek, onların yaşayarak öğrendikleri bilgileri elde edemeyeceklerdir. Bir de Peygamber’in gözetimi altında nöbetleşe katılarak dini bilgileri tahsil etmek, dinin derinliğine öğrenmenin en iyi yoludur.²⁴⁵

Kutub’a göre hangi çağda olursa olsun, hükümlanlığın sadece Allah’a ait olması için cihat ruhuyla bizzat yaşayarak, bu dinin hareket mekanizmasına katılanlar gerçek ilim sahibi olup, İslam fikhını pratikte üretebilirler. Bunun aksini düşünenler hakkında şöyle der:

“Donuk bir etüt ve araştırma havası içerisinde tetkike girişenler, kitaplar arasında mahkûm olup kalanlar, bu dini anlayamazlar. Bu dinin can alıcı ışıkları, ancak onunla

²⁴³ et-Tevbe 9/122.

²⁴⁴ Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'ân*, 7/454.

²⁴⁵ Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'ân*, 7/454.

birlikte harekete katılan ve insanların hayatında onu hâkim kılmak için cihada girişenlere görünür.”²⁴⁶

Yine Kur’ân-ı Kerîm, ilahi hikmet gereği bazı konularda tafsilatlı bilgi vermiyordu. Ancak bir kısım insanlar ısrarla bu kısma ait hükümler hakkında tafsilatlı bilgi almak için peygambere soru soruyorlardı. Hâlbuki Peygamber(sav) bu konuları anlatması, hem soru soranlar için hem de diğer Müslümanlar için zararlı olabilir, düşüncesiyle cevap vermek istemiyordu.²⁴⁷

Rivayet edildiğine göre hac ayeti indiği zaman, bazı kimseler şu soruyu sordular: *“Her yıl mı haccedeceğiz”* deyince Peygamber(sav) bu sualleri hoş karşılamadı.²⁴⁸ Bunun üzerine: *“Ey iman edenler! Açıklandığı takdirde sizi sıkıntıya sokacak hususlarda soru sormayın. Kur’an indirilirken böyle sorular sorarsanız size açıklanır. Allah onlardan sizi muaf tutmuştur. Allah çok bağışlayıcıdır, halimdir.”*²⁴⁹

Görüldüğü gibi realitede gerçekleşmeyen konularda sorular sormak, gereksiz fikhî meselelere dalmak, oluşmamış hadiselerle hukuk üretmeye çalışmak, hayatı zorlaştırmak, zamanı gereksiz harcamaya sebep olduğu için selef âlimleri tarafından da hoş karşılanmayan bir durumdur.²⁵⁰

Yine Kutub’a göre, İslam hukukunun uygulanmadığı bir toplumda oluşan problemler ve sorunlar; uygulamada olan sistemin hukukundan kaynaklanan sorunlar ve problemlerdir. Çünkü Kutub’a göre her nizamın kendine has bir felsefesi ve hayata genel bir bakişi vardır. Aynı şekilde her nizamın pratikte uygulanmasından doğan müşküller ve sorunlar vardır. Aynı şekilde tabii yapısından kaynaklanan sorunların da meydana geleceğini söyleyen Kutub bu sorunları, İslam hukukuna göre çözmeye kalkışmak mantık ölçülerine uymadığı gibi sağlıklı bir neticenin ortaya çıkmayacağını söyler. Çünkü ma’kul mantık şunu gerektirir: Belli bir sistemden sosyal hayatın sorunlarını çözmeye çalışan kimsenin öncelikle o düzeni günlük hayatın problemlerine uygulaması gerekir. Bu uygulama neticesinde sorunlar çözülüp kayboluyorsa, düzenin olumlu yönde sürdürülebilir olduğu kabul edilir. Ve aynı zamanda meydana gelen problemler konusunda çözüm bekleyebilir.²⁵¹

²⁴⁶ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur’ân*, 7/455.

²⁴⁷ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur’ân*, 4/459-460.

²⁴⁸ Buharî, *Hac*, 96; Müslim, *Hac*, 15.

²⁴⁹ el-Maide 5/101.

²⁵⁰ Kurtubî, *el Cami’ul li Ahkam’ul Kur’an*, 327.

²⁵¹ Kutub, *İslami Etütler*, 96.

Ancak Kutub'a göre bugün topluları kasıp kavuran bazı sosyal problemlerin oluşmasında İslam hukuk düzeninin bir payı olmadığını söyler. Durum böyle olduğu halde, başka sistemlerin doğurduğu problemlere İslam hukuk sisteminden çözümler üretilmeye kalkışmak son derece yanlıştır. Hatta fetva ehlinin bu konulara cevap vermeye çalışması bu yüce dinin hükümlerini onlara uydurmaya çalışmak olduğunu söyler.²⁵² Yine Kutub'a göre vahiy kanyaklı İslam hukukunun sosyal sorunları maddi manevi bir bakış açısıyla ele alması, kendi içinde tutarlı, kâinat ve insan fitratına uyumlu, mükemmel bir sistem olmasına rağmen; sadece başka sistemlerin cüz'iyat sorunlarını çözmeye hapsedmek kabul edilir bir durum olmadığını die getirir. Çünkü İslam hukuku bir bütündür parçalanamaz. Hayatın tüm alanlarını kuşatan genel hükümlerini kabul etmeyen başka sistemlerin sorunlarını nasıl çözebilir? Bu İslam hukuku için bir zillettir. Kabul edilir bir durum olmadığını söyler.²⁵³

Kutub, İslam hukukunu tanımayan cahili toplumların yaşayışından ortaya çıkan sorunlara nasıl yaklaşılması gerektiğine şöyle cevap verir:

“Siz, hele öncelikle hayatın tümüne İslam'ı hâkim kılın. Ondan sonra da onun eliyle biçimlenen hayatın problemleri hakkında görüşünü isteyin. Yoksa ona tamamıyla zıt başka bir düzenin doğurduğu problemlerin hesabını gidin o, düzenlerden sorun!”²⁵⁴

Seyyid Kutub'a göre başka düzenlerin İslam'a ters uygulamaları neticesinde oluşan toplumsal sorunların cüz'iyat kısmına ait konularda İslam hukukuna göre çözümler üretmeye kalkışmak yanlıştır. Çünkü İslam hukukunun uygulaması sonucu doğmamış olan sorunları, İslam'ın hükmüne göre çözmeye kalkışmak, İslam hukukunun saf ve temiz tabiatına zarar verdiği gibi hâkim olan sisteme göre çözümler üretmektir ki bu doğru bir çözüm olmadığı gibi yüce İslam dinine karşı bir alay anlamına geldiğini söyler. Seyyid Kutub; bu düşüncesini sistemle bağlantılı ya da ondan direk etkilenen sorunlar için dile getirmiştir. Zira İslam hukuku, hiçbir sistemin etkisi altında kalmadan, İslam'ın yaşandığı toplumsal bir yaşantı sonucu ortaya çıkan sorunlara yönelik en iyi çözüm üreten hareketli bir hukuk sistemidir.²⁵⁵

²⁵² Kutub, *İslami Etütler*, 91.

²⁵³ Kutub, *İslami Etütler*, 93.

²⁵⁴ Kutub, *İslami Etütler*, 93.

²⁵⁵ Kutub, *İslami Etütler*, 93.

2.4.İslam Hukukunun İlahi ve Külli Kaidelere Dayanması

Seyyid Kutub'a göre kâinatı ve insanı yaratan sonsuz ilim sahibi yüce Allah olduğu için hayatın sürekliliğinden meydana gelen değişiklikler için genel prensipleri ortaya koymuştur. Sürekli değişme halinde olan hayattaki yaşantının gerek siyasi, gerek iktisadi ve gerekse sosyal alandaki tekâmülünden meydana gelen tüm değişiklikler, Allah tarafından konulan bu genel prensipler dâhilinde meydana geleceğini, asla bu genel hükümlerin dışına çıkamayacağını, yüce Allah ilmi ezel ile bilmektedir. Bundan dolayıdır ki İslam'da fıkıh âlimleri bu genel kuralların dışına çıkmamak şartı ile kıyas ve içtihat yöntemleriyle, fer'i meseleler hakkında, zamanın şartlarına uygun hükümler ortaya koymaları gerektiğini söyler. Böylece, İslam hukukuna dair genel prensipler değişmemekle birlikte fer'î meselelere dair bölümünde zamanın şartlarına uygun çözümler üretilerek, esnek bir alan oluşmuştur. İşte bu esnek alan İslam hukukunun tüm zamanların sorunlarını çözecek bir karakter kazandırmıştır. Yine şeri kısmını teşkil eden genel ve sabit hükümlerin varlığı ile zamanla sosyal hayatta oluşan sorunların çözümüne engel teşkil etmediği gibi bu sorunların sabit olan bir takım ilahi yasalara bağlanmış olması, İslam hukukunu teferruata dair fikhi yorumlara istikrar ve kefilliğe düşmeyi de önlenmiştir.²⁵⁶

Seyyid Kutub, hayatının önemli bir kısmını beşeri sistemleri incelemekle geçirdiği için, İslam hukuku ile diğer beşeri hukuk sistemlerini karşılaştırarak analiz eder. Onun için "İslam şeriati, sabittir ve asla değişiklik kabul etmez"²⁵⁷ kısmına beşeri tüm hukukların nefretle baktıklarını söyler. Ancak ona göre, böyle bakmaları doğaldır. Çünkü insan aklının eseri olan bütün hukuk sistemleri, toplumsal hayata ait sorunların bütüncül bir bakış açısıyla vakıf olmadıkları için şeriata ait değişmeyen temel hedefler ve prensipleri değişmemesini bir türlü akıllarına sığdıramıyorlar. Dedikten sonra *İslam Toplumuna Doğru* adlı kitabında bu durumu şu cümlelerle ifade eder:

"İslam, külli prensipler ve genel kaideler şeklinde gelmiştir. Bu genel kaidelerin birbirinden farklı birçok toplum çeşitlerinin ihtiyaçlarına cevap vermesi oldukça kolaydır. Bütün insanların, sınırları içinde yaşattıkları sosyal sistemin asıl kaynağı

²⁵⁶ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 58.

²⁵⁷ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 56.

İslam şeriatıdır. Bütün temel prensiplerini ve dayanaklarını ondan alırlar. Teferruata dair meselelere gelince, burada duruma göre farklı çözümler ortaya çıkar.”²⁵⁸

Ancak Kutub’a göre zamanın şartlarına uygun hükümlerin ortaya çıkması için yukarıda söylediğimiz gibi, İslam hukukunun toplumda hâkim olması ve toplum tarafından yaşamasının şart olduğunu söyler. Çünkü İslam hukukunun fer’i meseleler dair yeni sorunlarının ortaya çıkması ve bunlara dair yeni hükümler ortaya konulması ancak pratikte o hükümleri yaşayan canlı bir toplumun olmasına bağlı olduğunu söyler. Onun için İslam’ın yaşandığı dönemde İslam hukukçularının zamanın şartlarına uygun meydana gelen fer’i meselelere dair önemli fıkhi çözümler ürettiklerini, *İslam’da Sosyal Adalet* kitabında şöyle dile getirir:

“Şüphesiz ki, İslam fukâhâsı kıyas, içtihat, ferî meselelerle ilgili hükümlerin çıkarılması yolunda teşekküre değer büyük gayretler harcamışlardır. Bunlar İslam hükümlerinin kendi zamanlarında, İslami hükümlerle yönetilen toplumun sürekli yenilenen ihtiyaçlarının karşılanmasını sağladılar.”²⁵⁹

Görüldüğü üzere Seyyid Kutub, daha önce İslam fıkıh âlimleri tarafından İslam toplumunun ihtiyaçlarına karşılamak için oluşturulan İslam hukuk geleneğinin çok önemli fonksiyonlar icra ettiğini ve bunun için içtihat eden âlimlerin övgüye değer olduğunu söylemektedir. Ancak haçlı emperyalistlerinin Daru’l İslam’ın her yerini istila etmesinden sonra İslam hukuku terk edilmiş, bunun sonucunda da Müslümanlar da İslam’dan uzaklaştıkları için içtihat gayretlerinde duraklama dönemine girmiştir.²⁶⁰

Seyyid Kutub, sürekli değişim ve dönüşüm yaşayan toplumda, yeni ortaya çıkan sorunlarına cevap vermek için İslam hukukuna dair olan şeriat ile fıkıh kavramları arasındaki farkların iyi bilinmesi gerektiğini de söyler. Çünkü bu iki kavram arasındaki farklar, İslam hukukuna dair genel sabit hükümler ile teferruata dair değişebilen ferî meselelere ait hükümler hakkında önemli bilgiler vermektedir. Seyyid Kutub, bu farkları üç madde halinde sıralar.²⁶¹

a) “İslam şeriatı, sabittir ve asla değişiklik kabul etmez.”²⁶²

²⁵⁸ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 58.

²⁵⁹ Kutub, *İslam’da Sosyal Adalet*, 24-25.

²⁶⁰ Kutub, *İslam’da Sosyal Adalet*, 26.

²⁶¹ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 59.

²⁶² Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 59.

Hayatın istikrarlı devam etmesi ve istenilen ulvi gayelere ulaşmak için bir takım sabit ve genel prensipler ortaya koyar. Buna karşılık, İslam fihki değişebilir. Çünkü gelişen hayat şartları, toplumun sosyal, ekonomik, kültürel alanları başta olmak üzere pek çok alanında hızlı değişimler ve yeni sorunlar meydana gelmektedir. Bu yeni sorunlara, zamanın şartlarına uygun İslami hükümler üreten İslam fihkidir.²⁶³

b) İslam şeriatı doğrudan doğruya ilahidir, İslam fihki ise İslam şeriatının genel hükümleri doğrultusunda fikh âlimlerinin günün şartlarına uygun yaptıkları yorum ve içtihatlardır. Yani en genel anlamıyla yeni meydana gelen sorunları, zamanın şartlarına uygun, sabit olan İslam şeriatından müçtehitlerin hükümler üretmesidir.²⁶⁴

c) İslam fihki müçtehitlerin kendi zamanlarında ferî meselelerde ortaya çıkmış olan sorunlara çözümler ürettiği içtihat görüşleridir.²⁶⁵

Bu görüşler birinci derecede kendi dönemlerini ilgilendirir. Öyle ki bu müçtehit imamlar, dönemin şartlarına göre ortaya çıkmış olan sorunlara verdikleri tezler ve cevaplar niteliğindedir. Ancak bu içtihat ve yorumlar asla sabit olan şeriat hükümlerinin genel kaidelerin dışına taşınmazlar veya onlara çelişir bir durumda olmazlar.²⁶⁶ Her ne kadar Kutub, İslam hukukunun ferî meselelerinde çağın gereklerine göre içtihat etmenin gerekliliğini savunsa da özellikle İslam'ın kesin öğretilerinden hükmü açık olan ahkâmı ilgili kısmında değişiklik yapma ya da modern çağın durumuna uydurarak çıkırından çıkarma şeklindeki bir değişikliğe şiddetle karşı çıkmıştır.²⁶⁷

Yine Seyyid Kutub, fer'î meselelerde zamanın şartlarına göre çözümler üreten alanı sadece İslam fakihleri diye bilinen meşhur dört mezhep imamlarıyla sınırlı tutmaz. Allah Resulünün sahabeleri ve onların dönemindeki içtihatları, özellikle Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer ve diğer birçok meşhur sahabelerini içene alır.²⁶⁸ Üstelik bu sahabeler peygamberi görmüş ve onunla birlikte İslam'ı yaşamış oldukları için tabiatıyla İslam fihkiine dair kural ve kaidelerini daha iyi biliyorlardı. Bunu rağmen Kutub'a göre fakihlerin İslam hukuku

²⁶³ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 60.

²⁶⁴ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 60.

²⁶⁵ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 60.

²⁶⁶ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 60

²⁶⁷ İbrahim Sarmış, "Seyyid Kutub'un ve Kutub'la İlgili Tartışmalar", *Haksöz Dergisi Sayı 223*, (2009), 2.

²⁶⁸ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 60-61.

çerçevesinde zamanın sorunlarına çözüm üretmek için ortaya koydukları içtihatların - sabiteler hariç olmak üzere- zamanın değişmesiyle ve yeni sorunların ortaya çıkmasıyla birlikte değişkenlik gösterebileceğini söyler.

Yine Kutub, İslam hukukunu bilinen klasik iki temel bölüm olan ibadet ve muamelât bölümlerine ayırır. Bu iki bölümün arasında sıkı bir ilişki olmasına rağmen, birbirlerinden ayrıldıkları çok önemli noktaların da var olduğunu söyler. İbadet bölümü daha çok değişmeyen bölümden oluşurken, muamelat bölümü ise daha çok toplumsal hayatı ilgilendirdiği için donuk halde kalmayan, sürekli gelişim ve değişim alanını oluşturur. Dolayısıyla zamanın ilerlemesiyle yeni durumlar, şartlar ve değişimler daha çok bu alanda yaşanır.²⁶⁹

Onun için Kutub'a göre geçmişte ayet ve hadiste durumu açıklığa kavuşturulmayan durumlar için yapılan tüm içtihat ve yorumlar o dönemin izlerini taşıdığını, doğrudan doğruya Kur'ân ve sünnetten kaynaklanmayan geçmişteki bu uygulama ve yorumlar, bu gün bizim için yol gösterici olmaktan öte bir önem taşımadığını söyler. Zira Kutub'a göre hiç kimse Allah'ın nizamı hakkında bu içtihat ve yorumların nihai hükümler olduğunu ve değişmeyeceğini iddia edemez. Çünkü bu yorum ve içtihatlar, sabit şeriatın bir parçası sayılmazlar.²⁷⁰

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığı üzere Seyyid Kutub, İslam hukukunun temel iki kaynağı olan Kur'ân ve sünnete hükümleri açık olarak ortaya konulanların değişmeyeceğini birde ibadet ve inanç kısmında da önemli bir değişimin olmayacağını söyler. Ancak toplumsal hayatı ilgilendiren muamelât kısmında ise hakkında açık ayet ve hadisler olmayan ve fakihlerin içtihat neticesinde ortaya koydukları görüş ve yorumlarda zamanın şartlarına bağlı olarak değişikliklerin yaşanması kaçınılmaz bir durum olduğunu söyler. Sahabeler dönemi için bu durum gereçli olduğuna göre, mezhep sahibi imamlar için de bu durum geçerli ve diğer tüm çağlarda yaşayan insanlar içinde bu durumun geçerli olması kaçınılmaz bir gerçektir.²⁷¹

²⁶⁹ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 61.

²⁷⁰ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 67.

²⁷¹ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 63.

2.5.İslam Hukukunda Temel ve Sabit Hükümler

İslam hukukunun temel ve sabit hükümleri, sadece bir çağa mahsus olmayıp tüm çağları kapsayan evrensel bir özelliğe sahiptirler. Bu temel ve sabit hükümlerin dışına çıkmamak şartı ile ferî meselelere dair çözümler ortaya konulur. Kutub'a göre hayat devam ettiği sürece, hiçbir toplum bütün gelişmelerini, değişimlerini tamamlamış ve nihai bir sonuca kavuşmuş olacağını söyleyemez. Bu düşünce ile hareket eden Kutub; İslam hukukunun yaşanması, gelişmesi ve sorunlara çözüm üretmesi için İslam toplumunun oluşmasına bağlı olduğunu söyler.²⁷² Bu konuya dair düşüncesini şu cümle ile ortaya koyar:

“İslam toplumu kesinlikle beşer yapısı değildir, kâinatın yaratıcısı olan yüce Allah'ın kudretli ellerinden çıkan bir sistemdir.”²⁷³

Kutub'a göre sonsuz ilim sahibi olan Allah, bu dünyada hiçbir sorunu başıboş ve arzulara bırakmamıştır. Bundan dolayı toplumunun yaşayışından ortaya çıkan gerek siyasi, gerek sosyal, gerekse iktisadi alanlarda ki ferî meseleler dair çözümler; külli ve değişmez şerî prensiplerin genel ruhuna uygun olmak zorundadırlar²⁷⁴

Yine Kutub, bu konuya dair geçmişte müçtehit âlimlerin içtihat, kıyas ile fer'i meselelere dair önemli çalışmalar yaptıklarını, bu çalışmalar neticesinde toplumsal sorunlara çözümler sunan fihhi bir külliyyatı bize miras bıraktıklarını söyler. Bu fihhi mirasın çok önemli olduğunu, günümüzde bu fihhi çözümlerden bir bölümü güncelliğini kaybettiğini; ancak güncelliğini kaybetmeyen bir kısmının da var olduğunu söyler. Kutub'a göre Bu fihhi külliyyat, bu gün yolumuzu aydınlatan, İslam toplumunun kurulması için bize yol gösteren, Kur'ân ve sünnetten hükümler istinbat ederken bize insani tecrübeler sunan çok faydalı çalışmalardır.²⁷⁵

Yine Kutub'a göre insanın fitrat yapısına, yaşayış tarzına hatta kâinatta var olan tüm canlıların yaşayışına ezeli kanunlar ile hükmeden Allah olduğuna göre, sosyal hayatta değişen hükümler olmasını istediği gibi sabit ve devamlılık arz eden kanunların da bir arada olmasını dilemiştir. Zira hem insanın yapısında hem sosyal yaşantıda hem de kâinat yapısında değişmeyen sabit genel kaideler olduğu gibi, zamanla değişen bilen bir alanda vardır. Örneğin Kutub'a göre, kâinatta atomun

²⁷² Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 75.

²⁷³ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 75.

²⁷⁴ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 68.

²⁷⁵ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 67.

çekirdeği sabittir. Bu sabit çekirdeğin etrafında durmadan sabit bir yörüngede dolaşan elektronlar vardır. Yine Güneş, Yıldız ve Ay gibi gök cisimlerinin sabit bir yörüngesi vardır. Dolayısıyla yaşamsal hayatın devamı için kâinattaki sabit olan genel kuralların sabit aynı yörüngede devam etmesine bağlıdır. Aksi takdirde güneşin kendi rayından çıktığını, ya da diğer sabit olan gök cisimlerinin kendi yörüngesinden azda olsa bir değişikliğe uğraması halinde kâinatta düzenin bozulmasına ve buna paralel yaşamsal hayatın yok olmasına sebep olur. İşte kâinatı yaratan yüce Allah, onun devamı için hayati bir önem arz eden genel, değişmez, sabit kurallar koymuştur. Bu kurallar hem insanın yapısında hem de toplumsal hayatın devamında geçerli olan kurallardır. Onun için insanların idare edilmesinde geçerli olan ilahi hukukun da genel ve sabit kuralları vardır.²⁷⁶

Bu düzende ancak kâinatta cari olan bir hayatın sağlanması için insanlığın gelişmesi ile toplumlarda değişimlerin yaşanması, hiçbir zaman sabit ve devamlı olan kanunlarla bir çatışma halinde olmaz. Çünkü bu kanunlarla, insani hayata hükmeden kanunlar özde ve cevherde bir kaynaktan çıkan kanunlardır. Seyyid Kutub'a göre, özden konulmuş olan sabit ve devamlı olan şeri kanun ile fer'i meselelerde hakkında değişebilen fihhi hükümlerin bir arada olmasına dair uygulama metotlarını dört kısma ayırarak inceler:

1. İslam şeriatı bir meseleyi kesin ve açık bir şekilde hükme bağladığında hiçbir değişme yapılmaksızın hükmün tatbik edilmesi gerekir.²⁷⁷

Bunun üç sebebi vardır:

a) Konulan hüküm, İslam toplumunun sürekliliğini sağlayan asli prensiplerden birisi ile ilgili olabilir.²⁷⁸

Bu asli prensip İslam toplumunun devamlığını sağlayan temellerden biridir. Aynı zamanda İslam toplumunun üzerinde yükseldiği ve diğer cahili toplumlardan tamamen ayrıldığını gösteren önemli bir hükümdür. Buna örnek vermek gerekirse, faizin haram kılınması ile ilgili hükmü gösterebiliriz. Zira faiz, cahiliye toplumuna hâkim sistemlerin temel kabul ettiği bir prensiptir. Ancak bu faiz sistemi İslam'ın sosyal ve ekonomik hükümleriyle taban tabana zıttır. Dolayısıyla faiz sistemi ile İslam'ın zekât ve sadakaya dayalı sistemin bir arada olması imkân dâhilinde değildir.

²⁷⁶ Kutub, *İslam Düşüncesi*, 138.

²⁷⁷ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 64.

²⁷⁸ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 64.

Çünkü İslam'ın yetiştirdiği toplum fertlerini temelde bağladığı değer ve hükümler, faizin değer ve hükümlerinden tamamen ayrıdır.²⁷⁹

b) Konulan hüküm, Müslüman toplumun önemli hususiyetlerinden birisiyle ilgili olabilir.²⁸⁰

Toplumun faydasına olan, tüm zamanlarda ve mekânlarda devam eden önemli bir ilkenin korunması ve devam etmesi istenmiş olabilir. Buna İslam toplumunda huzur ve saadetin sağlmasına yönelik olan güzel ahlakların korunması için getirilen cezai müeyyideler gösterilebilir.²⁸¹

c) Konulan hüküm, ana kaynağa ilişkin, zaman ve mekânın değişmesiyle değişmeyecek önemli bir esasla ilgili olabilir.²⁸²

İslam şeriatının genel ve değişmez sabit hükümlerine dikkatlice baktığımız zaman, toplumdaki tüm sorunları kuşatan bir yapıya sahip olduklarını, değişmezliklerinin asla donukluk olmadığını anlayabiliriz. Çünkü bu kanunlar, hayattaki tüm canlılara ve kâinata cari olan kanunla çelişki içinde olamazlar. Zira her iki kanunun kaynağı birdir. Yine İslam şeriatının aslı; sabit olmakla birlikte fer'i meselelerde farklılık arz eden prensipler ile kâinat ve toplumda meydana gelen değişimleri dengede tutacak bir esneklikle çözümler üretmektedir.²⁸³ Yüce Kur'an bu gerçeği Rum suresinin 30.ayetinde şöyle dile getirir: *"Bu din Allah'ın fitratıdır ki Allah insanları bu fitrat üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratmasında (veya yaratıklarında) bir değişiklik bulamazsın!"*²⁸⁴

2. İslam şeriatı bir mesele hakkında tevile elverişli hükümler ortaya koymuş olabilir.

Bu durumda eğer varsa çeşitli hükümler arasında içtihat ile zamanın şartlarına en uygun hüküm tercih edilir. Ama hüküm bir tane olurda uygulama da belirli bir meseleye dair olursa, o zaman, sahabeler döneminde o meseleye uygun yaşanmış bir soruna bakılır sonra müçtehit imanların bu meseleye dair görüşlerine bakılarak bir çözüm yoluna gidilir. Ancak hiçbir zaman İslamın ilk günlerindeki uygulamalar ve mezhep imamlarının içtihadı yorumları mutlak bağlayıcı olduğu iddia edilemez.

²⁷⁹ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 65.

²⁸⁰ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 65.

²⁸¹ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 65.

²⁸² Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 65.

²⁸³ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 65.

²⁸⁴ er-Rûm 30/30.

Çünkü onlar kendi dönemlerinde ve kendi bölgelerinde gördükleri problemlere yönelik o zamanın şartlarına yönelik çözümler üretmişlerdir.²⁸⁵

3. İslam şeriatı bir konuda genel bir prensip getirmiş olabilir.

Bir meselede ilahi emir yoksa o mesele bu genel prensibin hükümleri içine giriyorsa içtihat meselesi ortaya çıkar. Bu konuda zamanın şartlarına göre ehil olan kimse, bu genel prensibin nasıl cüzi olaylara uygulanır diye araştırma yaparak ve geçmiş imamların içtihatlarına bakarak bir çözüm üretir.²⁸⁶

4. İslam şeriatı bir mesele hakkında hiçbir hüküm beyan etmemiş olabilir.

Bu durumda mesele tamamen insanların içtihadına terk etmiş demektir. Burada dikkate değer en önemli husus, içtihat ederken elde edilen hüküm, İslam'ın genel kaidelerine yani teşri(yasama)kaidelerine ters olmamasıdır. Bu durumda geçmiş mezhep imamların görüşleri göz önünde bulundurmak çok önemlidir.²⁸⁷

Kutub'a göre yukarıdaki şartlar dâhilinde İslam hukuku meydana gelen gelişme ve değişmelere çözüm ortaya koyabilir. Günümüzde İslam fihhının içine düştüğü donukluktan kurtarmak, insanların İslam fihhına olan güvensizlikleri gidermek ve onları İslam fihhiyle buluşturmak için yeniden İslam toplumunu oluşturma gereğine ısrarla vurgu yapar.²⁸⁸

2.6.İslam Hukuku ve Diğer Hukuklar

Seyyid Kutub'a göre, İslam hukukundan söz edenlerden bir kısmı; ister yönetim ile ilgili hükümleri olsun ister diğer alandaki hükümleri olsun, eski- yeni, İslam'dan önce ve sonra oluşmuş diğer beşeri hukukla İslam hukuku arasında bir benzerlik kurmaya çalışırlar. Böyle bir benzerlik kurdukları zaman, İslam hukuku için çok güçlü bir dayanak bulduklarını zannederler. Hâlbuki İslam hukukunun buna asla ihtiyacı yoktur. Çünkü İslam hukuku insanlığa mükemmel bir sistem sunmaktadır. Bu mükemmellik, kaynağı ilahi olmasından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı İslam hukukunu, İslam'dan önce ve sonra olan hukuklara benzemediği gibi, onlara benzetmeye çalışmak son derece yanlıştır.²⁸⁹

²⁸⁵ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 65.

²⁸⁶ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 66.

²⁸⁷ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 66.

²⁸⁸ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 66-67.

²⁸⁹ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 79.

Ancak İslam hukuku ile diğer hukukların tekemmülleri sırasında bazen diğer hukuk sistemlerinin İslam hukuku ile birleştikleri bir nokta ya da ayrıldıkları bir nokta olabilir. Bu birleşme ve ayrılma noktaları cüzi ve arızı olup, İslam düşüncesinin isteği ile olan bir birleşme ve ayrılma olmadığı için bunun ehemmiyeti de yoktur. Onun için Seyyid Kutub, İslam hukukunu başka hukuklara benzetmeye çalışanlar ya da diğer beşeri hukukların İslam hukukuna benzediğini söyleyenler zihnen aşağılık kompleksine kapıldıklarını söyler. İslam hukukunun asla buna ihtiyacı yoktur.²⁹⁰

Kutub, *İslam'da Sosyal Adalet* kitabında İslam'ın külli bir düşünceden neşet ettiğini şöyle dile getirir:

“İslam, insan hayatının tümünü düzenlemeyi üzerine alırken çeşitli yönlerini rastgele ve bir birinden ayrı ve darmadağın bir şekilde ele almaz. Çünkü İslam'ın ulûhiyyet, kâinat ve hayat ile ilgili külli ve mükemmel bir düşüncüsü (tasavvuru) vardır.”²⁹¹

Bu sözüyle Kutub, özellikle İslam hukukunun diğer hukuklarla alaka kurmaya çalışanların bu kuralı iyi bilmeleri gerektiğinin altını çizer. Zira bu külli tasavvuru bilinmeden İslam hukuku hakkında yapılan tüm yorumlar yanlış ve temelsiz olur. Çünkü İslam'a göre hayat, maddi ve ruhi güçlerin birleşiminden meydana gelir. Kutub'a göre bu güçler asla birbirinden ayrılmazlar. Ayrıldığı anda mutlak çözülme meydana gelir. Onun için İslam dininin tabiatında dünya ile ahiret veya hayat ile ibadet veya inanç ile İslam hukuku arasında bir ayrılık yoktur. Yani İslam, hem fizik hem de metafizik alanın tümünü kuşatır. Bu anlamda İslam, varlık, âlem, insan, toplumlar için külli bir tasavvurdan neşet ettiğini ve İslam'ın evrensel boyutta kuşatıcılığını *kozmik hâkimiyet* olarak isimlendirir. Dolayısıyla Kutub, İslam hukukun gerek kabul edilmesi gerek topluma hâkim kılma ve gerekse uygulanmasının inanç konusuna dâhil olduğunu söyler. Buradan hareketle Seyyid Kutub, bir toplumda İslam hukuku hâkim olursa, beşerin kurtuluş ve hürriyet noktası olduğunu söyler. Çünkü böyle bir toplumun ferdeleri ancak kula kulluktan kurtulurlar, Allah'a gerçek birer kul olabilirler.²⁹²

İslam Düşüncesi adlı kitabında İslam düşüncesinin önemli özelliklerini anlatan Seyyid Kutub, İslam hukukunun da bu düşünceye dayandığını ve bu özelliklerin

²⁹⁰ Kutub, *İslam'da Sosyal Adalet*, 122-123.

²⁹¹ Kutub, *İslam'da Sosyal Adalet*, 31.

²⁹² Kutub, *Tevhid'in Anlamı* (İstanbul: Şehadet Yayın, 2010), 108.

İslam hukuku içinde geçerli olduğu söyler. Dolayısıyla Kutub, İslam hukuku ile diğer beşeri hukuklar arasındaki temel farkların neler olduğunu ortaya koymuştur. Bu farkalar özet olarak şunlardır:

1-İslam hukukunun kaynağı ilahi olması: Her yönüyle kaynağı ilahi olduğu için, insanı bütün yönleriyle ele alır ve hiçbir yönünü ihmal etmediği gibi ona fazladan bir şeyde yüklemes. Yine İslam hukuku genel ve değişmez hükümleri, ilahi olmanın sonucundan doğmuştur. Zira yüce Allah sonsuz ilmi ile her şeyi kuşatmıştır. Sonsuza kadar olacak tüm toplumsal gelişmelerin en ayrıntısına kadar bildiği için ona göre genel ve sabit kaideler ortaya koymuştur. Tüm gelişmeler bu sabit kaideler içinde cereyan etmektedir. Onun için İslam hukuku genel ve sabit hükümler bakımından kemal derecesindedir. Diğer sistemler gibi sürüklenişe ihtiyacı yoktur. Hakkında kesin ve sabit nas bulunmayan fer'i meseleler zamanın şartlarına uygun çözümler ancak genel ve sabit hükümlere bağlı kalınarak çözülebilir. Ve yine hem insanın hem de İslam hukukunun kaynağı birdir. Onun için insan fitratıyla uyum halindedir. İnsanın elinden tutar onunla birlikte yürür. İnsan ancak İslam hukukunun uygulandığı toplumda sadece Allaha kul olur, hür bir insan olarak huzur ve saadet içinde yaşayabilir.²⁹³ Onun için yüce Allah şöyle buyuruyor: *“Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız- onu Allah'a ve Resul'e götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.”*²⁹⁴

Ama beşeri hukuklara gelince, kaynağı itibariyle insanın sınırlı aklına dayandıkları için, hem sınırlı hem nakıs ham de insan fitratına uyumlu olmadıkları için sürekli değişime ihtiyaç duyarlar. Çünkü insan aklı, sınırlı ve mahdut olduğu için çözdüğü sorunlarda sınırlı ve mahdut bir zaman dilimini kapsar. Hiçbir zaman fotoğrafın tümünü görüp genel ve tüm zamanları kapsayan hükümler ortaya koyamazlar. Ve bundan dolayı zorunlu olarak sürekli değişime ihtiyaç duyarlar. Bu değişimin ne bir sınırı vardır, nede bir zamanı vardır. Toplumsal hayatta meydana gelen değişimler, her defasında bu sistemleri baştan sona tüm kaide ve kuralları değiştirmekte aynı zamanda insanın değişmemesi gereken fitri yapısını değişime zorlamakta, sosyal hayatın garantisi hükmünde olan sabit kaide ve kuralların da

²⁹³ Kutub, *İslam Düşüncesi*, 67.

²⁹⁴ en-Nisa 4/59.

değişimine neden olmaktadır. Bu durum, toplumsal hayatın dinamiklerinde ve insanın ruh yapısında telafisi mümkün olmayan sıkıntıların doğmasına ve manevi buhranların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.²⁹⁵

2-İslam hukukunun evrensel bir özelliğe sahip olması: Kutub'a göre insan bir zaman ve mekân içinde yaratılmış, bu zaman ve mekân mevhumu içinde yaşayıp sonunda ölecektir. Onun düşüncelerinden ortaya çıkan sistemler de zaman ve mekân sınırlarıyla kısıtlı sathî ve cüzi sistemlerdir. Evrensel olmaları, tüm insanların sorunlarını çözecek sınırsız bir ilim ve karaktere sahip olmaları asla mümkün değildir. Çünkü onun mahdut ve sınırlı aklından ortaya çıkan hükümler, belli bir zaman dilimi için geçerli olsa bile diğer zamanlarda geçerliliğini koruyamaz. Bir mekânda geçerli olsa bile diğer mekânlarda geçerliliğini kaybeder. Onun için beşer damgasını taşıyan tüm hukuk sistemleri nakıs, sınırlı, kâinat ve insan doğasına uygun olmaması nedeniyle sürekli değişme uğraması kaçınılmazdır.²⁹⁶

Ancak zaman ve mekânla sınırlı olmayan yüce Allah'ın sonsuz ilminden neşet eden İslam hukuku, tüm zamanların ve mekânların ötesinde evrensel bir hukuk sistemine sahiptir. Kutub, bu düşüncesini Allah'ın kâinat üzerindeki hükümranlığından hareketle ortaya koyar. Zira Kutub'a göre kâinatta her şey Allah'ın hükümranlığı altında hareket etmekte, hiçbir şey başıboş düzensiz, intizamsız, kendi başına buyruk değildir. “Şüphesiz biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık.”²⁹⁷ Bu varlık âleminin mükemmel bir nizam ve intizam içinde olması, her şeyin yerli yerinde çok ince bir hesapla düzenlenmiş olması, her şeyi elinde tutan, sonsuz güç ve ilim sahibi olan tek Allah'a götürür. Böyle muazzam bir şekilde kâinat üzerinde mutlak hükmü geçerli olan yüce Allah'ın gönderdiği hükümler de kâinat üzerindeki tüm insanlar için geçerli evrensel hükümlerdir.²⁹⁸

3- İslam Hukukunun diğer bir özelliği ise, aşırılıktan uzak dengeli bir hukuk yapısına sahip olmasıdır.

Kutub'a göre, insanı yaratan yüce Allah, insanın psikolojik yapısını ve ruhi duygularını en iyi bilen olduğu için insanı ifrat ve tefrit ölçülerine düşmeyecek bir şekilde dengeli kanunlar vaz etmiştir. Çünkü beşer fitratı neyle huzur bulacağını, hangi kanunların onu fitrat çizgisinde tutacağını ve suça bulaşmaktan nasıl

²⁹⁵ Kutub, *İslam Düşüncesi*, 187.

²⁹⁶ Kutub, *İslam Düşüncesi*, 158.

²⁹⁷ el-Kamer 54/49.

²⁹⁸ Kutub, *İslam Düşüncesi*, 184.

caydıracağı ezeli ilmi ile yüce yaratıcı bilir. Allah, mülk suresinde bu durumla ilgili şöyle buyuruyor: “*Hiç yaratan bilmez mi? O, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır.*”²⁹⁹

Seyyid Kutub, İslam hukukunun insan fitratına uygun ve dengeli oluşunu, yüce Allah’ın engin irade sahibi olmasına bağlantılı olduğunu söyler. Zira yüce Allah’ın iradesini sınırlayacak hiçbir güç yoktur. Aynı zamanda ilahi iradenin enginliği ile kâinat kanunları arasında bir denge olduğu gibi insan fitratı ile ilahi iradenin arasında da bir denge vardır. O iradeden ortaya çıkan değerler ve kanunlar insan fitratının görünen ve görünmeyen, anlaşılan ve anlaşılmayan istek ve arzularına dengeli seviyede karşılayacak özellikler taşımaktadır. Her şeye hâkim olan bu ilahi irade insanlar için bir takım kanunlar ve cari olan prensipler ortaya koyar. Bu kanunların alışagelen genel ve değişmez prensiplerinin dışında ayrı bir irade tecelli ettiği zaman bununda hak tarafından tecelli ettiğini anlar. Zira hakkın iradesinden ortaya çıkan ilahi kanun, bütün kanunlardan illerdedir. Onun için yüce Allah insanlar için kanun ve nizamlar koymuş olsa da, kendisi bunlarla mukayyet değildir. Zira yüce Allah, insanlara gözlerini kâinat kanunlarına çevirmelerini ve insanın anlayacağı faaliyetlere yönelmelerini, beşer idrakinin bu alanda pratik yapmasını isteyerek bir denge unsurunu ortaya kumuştur.³⁰⁰

Onun için Kutub, ilahi iradenin enginliği ile insanın sınırlı iradesi arasındaki ilişkinin sağlam ve faydalı olması için insanın kendi sınırlı iradesinin farkında olması ve sınırsız olan ilahi iradeyi her yönüyle anlamaktan aciz olduğunu kabul etmesidir. Zira sınırlı bir irade, sonsuz bir iradeyi her yönü ile kuşatıp anlayamaz. Anlaya bildiği kadarıyla yetinmeli kendisini aşan kısmına iman etmelidir.³⁰¹

Bunun için kısacası Kutub, bilgi kaynağı olarak vahyin esas olduğunu, aklın görevi ise vahyin kontrolünde hakikati araştırmak olduğunu şöyle dile getirir:

“Külli iradenin çerçevesi dâhilinde hareket eden insan iradesinin bu külli irade ile olan ilgisini kendi zihin kalıplarına göre değerlendirdiğimiz takdirde meselenin böyle karışık olduğunu müşahede ederiz. Ne var ki doğru düşünme yolu bu değildir. Bize bu meseledeki düşünce sistemini kendi akli ölçülerimizden almamalıyız. Aksine akli ölçülerimizi bu düşünce sisteminin kalıpları içinde şekillendirmeliyiz.”³⁰²

²⁹⁹ el-Mülk 67/14.

³⁰⁰ Kutub, *İslam Düşüncesi*, 198.

³⁰¹ Kutub, *İslam Düşüncesi*, 218.

³⁰² Kutub, *İslam Düşüncesi*, 206.

Bunun için İslam meseleye ilk başta ulûhiyettin hakikati ile kulluğun mahiyetini kesin çizgilerle birbirlerinden ayırır. Kulluğun, ulûhiyet makamına müdahale etmesine asla izin vermez. Tüm hâkimiyet ulûhiyete ait olduğu için kanun koyma ve yönetme hakkı da sadece ona aittir. İnsan bilinçli bir kul olduğu zaman, kalbiyle, ruhuyla, vicdanıyla kâinata hâkim olan tek ilaha bağlanarak evrendeki vahdet kervanına katılır. Ve böylece mükemmel bir denge ile şirk bataklığında kurtularak hür ve şerefli bir ubudiyet derecesine yükselir.³⁰³

Ancak beşer mahsulü olan diğer hukuk sistemleri, iradesi sınırlı olan insanın düşüncesinden meydana geldiği için hem birlikten yoksun hem de külli bir düşünce ile insanın tüm yönlerine vakıf değildirler. Onun için İnsanın bir yönünü yapmaya çalışırlarken diğer bir yönünü tahrip edebilirler. Toplumsal sorunları çözerken de aynı hataya düşmekten kurtulmazlar.³⁰⁴

Kutub'a göre Müslüman nasıl Allah'tan başka bir ilah bulunmadığına ondan başka yaratıcının olmadığına, Allah'tan başkasının fayda ve zarar verici bulunmadığına, gerek kendisi ile ilgili gerek kâinat ile ilgili de başka hâkimi mutlak bulunmadığını kabul ediyorsa, aynı şekilde onun hükümlerini de kabul etmesi gerekir.

2.7. İslam Hukukunun İnsan Fıtratına ve Kâinat Kanunlarına Uyumu

Seyyid Kutub'a göre insan fıtratı, kâinatta cari olan kanunlarla uyum halindedir. Çünkü insanı ve kâinatı yaratan yegâne güç, mutlak hükümlerliliğe sahip olan Allah'tır. Bu düşüncesini *Fî Zılâli'l-Kur'ân'da* şöyle dile getirir:

“Allah'ın şeriatı, tüm doğa yasalarıyla uyum içerisindedir. Çünkü bu şeriatın sahibi, evrenin de sahibidir. Evreni de insanı da yaratan o'dur.”³⁰⁵

İnsanoğlu, sınırı aşır kâinattaki cari olan kanunların dışına çıktığı zaman, birçok problemi yaşamakla kalmaz, aynı zamanda kendi özündeki fıtrata karşı da gelmiş olur ki bu durum fertlerin ruh dünyalarının da manevi buhranlar ve sıkıntılar meydana getirir. Günümüzde insanlık bunca maddi refah ve kalkınmaya rağmen,

³⁰³ Kutub, *İslam Düşüncesi*, 210.

³⁰⁴ Kutub, *İslam Düşüncesi*, 211.

³⁰⁵ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 8/421.

manevi bir boşluk yaşamasının temelinde, kâinat ve kendi içindeki fitrat kanunlarına karşı uyum halinde yaşamamasından kaynaklanmaktadır.³⁰⁶

Onun için Seyyid Kutub'a göre insanoğlunun huzur ve saadet bulmasının yegâne yolu, fitratla çelişen cahiliye yaşantısını terk etmek ve fitrata uygun olan İslami hükümleri yaşamakla olur. Ancak bu İslami hükümler bireysel olarak değil, ancak *kolektif bir toplum* ortamında hayat bulup yaşanabilir.³⁰⁷ Zira İslam varlık, âlem, insan ve toplum ile ilgili kuşatıcı bir düşünceye sahip olduğu için fizik ve metafizik alanların tümünü kuşattır. Bu kuşatıcı düşünceyi *kozmetik hâkimiyet* diye ifade eden Seyyid Kutub; işin başında toplumları İslam ve cahiliye olmak üzere iki kategoride ele alır. İslam toplumu; hâkimiyetin Allah'a ait olduğu inanç, ibadet, ahlak ve hukuk kurallarının bir bütün halinde yaşandığı toplumdur. Cahiliye toplumu ise hâkimiyeti Allah'a vermeyen, İslam'ın inanç, ahlak, hukuk ve tüm değerlerinin yaşam alanı bulmadığı toplumların ortak adıdır. Dolayısıyla İslam hukukunun mükemmel bir şekilde uygulanacağı ortam, ancak İslam toplumdur. Bu toplumda şuurlu bir İslam neslinin realitede İslam'ı yaşaması ve bu sayede İslam hukukunun icra edilmesi neticesinde toplumda mükemmel bir İslami yaşantı ortaya çıkar ki, fert için tam bir özgürlük, refah ve huzur ortamı meydana gelir. Fitratla çelişen nefsanî ve şeytanî hevesler uğruna günah kirleri bu toplumda en aza indiği için, manevi buhranlar, ruhi sıkıntılar, psikolojik saplantılar, kaygı ve stres gibi insanı huzursuz eden dürümlerde en az seviyeye inmiş olurlar. *"Hiç şüphesiz, bu Kur'ân en doğru olana ulaştırır."*³⁰⁸

Yine Seyyid Kutub'a göre, zamanın geçmesiyle sosyal hayatta meydana gelen değişimler, asla insanın sabit olan fitratını değiştirmez, ya da onun bünyesini değiştirip de başka bir varlık haline getirmez. Meydana gelen değişiklikler insanın algı dünyasına göre meydana gelmiş yüzeysel değişikliklerdir ki okyanusun yüzeyindeki dalgalara benzer. Bu dalgalarda, okyanusların asıl yapısını değiştirmedikleri gibi okyanus altında olan akıntılara da tesir etmez. Onun için yüce Allah'ın koyduğu İslam hukukundaki sabit hükümler, hayatın istikrarı ve insanın saadeti için temel hükümlerdir. Sabit ve değişmez genel bir bünyeye sahip olan insanoğlunun ihtiyaçlarını ancak genel ve sabit hükümler barındıran Kur'ân'ın hükümleri karşılayabilir. Çünkü ikisinin dayandıkları kaynak birdir. Hem kâinatın

³⁰⁶ Seyyid Kutub, *İşte İslam* (İstanbul: İhya Yayınları, 1975), 16.

³⁰⁷ Ramazan Altıntaş, *Seyyid Kutub'un Cahiliye Anlayışı*, 47.

³⁰⁸ el-İsra 17/9.

hem insanın değişmez fitri yapısını yaratan yüce Allah, onlar için sabit hükümler koyduğu gibi, zamanla teferruatta meydana gelen yüzeysel değişimlere de genel ve sabit olan hükümler çerçevesinde İslam âlimlerinin içtihatlarına bırakmıştır. Aynı zamanda ezeli olan irade, insanı bu değişimlere uyum sağlayabilen bir kabiliyet ve alan da vermiştir.³⁰⁹

2.8.İslam Hukukunda Rabbaniyet

Seyyid Kutub, İslam hukukunun rabbani bir özelliğe sahip olduğunu üç madde halinde ele alır:

a) İslam hukukunda hâkimiyet kayıtsız şartsız Allah'ındır.³¹⁰

Seyyid Kutub'a göre İslam hukukunun yönetime dair ortaya konulan temel yasama hükümleri kaynak olarak ilahidir. Hiç kimse, değişmez temel hükümlerde yasama yetkisine sahip değildir. Bu alanda hâkimiyet kayıtsız şartsız Allah'a aittir. İnsanlara düşen görev, bu ilahi hükümleri uygulayacak İslam toplumunu inşa etmek ve hükümleri icra etmektir. Hatta bundan ötesi hakkında kesin hüküm bulunmayan alanlara dair bile, fıkıh âlimleri yani bir hüküm ortaya koyma yetkileri yoktur. Ancak hakkında açık hüküm bulunmayan konularda fıkıh âlimleri genel ve sabit esasların ruhuna uygun çözümler ortaya koyabilirler. Bunun dışında Allah'ın koyduğu bu hükümler arasında seçme, değiştirme, bozma ya da kendi hava hevesine göre hüküm koyma yetkileri asla yoktur.³¹¹ Zira yüce Allah bu konuda şöyle buyuruyor: *“Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet, onların arzularına uyma, Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamaları için onlardan sakın (diye onu indirdik). Eğer yüz çevirirlerse bil ki Allah, (öyle istedikleri, bunu hak ettikleri için) onların bazı günahları sebebiyle başlarına bir belâ getirmek istiyordur. İnsanların birçoğu gerçekten Allah'ın yolundan çıkmışlardır.”*³¹²

b) Kanun koymada ve yargıda Peygamber'in zikredilmesi hâkimiyetin Allah'a ait olması prensibini zedelemeyiz.³¹³

Özellikle dini konuda Hz. Peygamber'in kendi arzusuna göre konuşup hareket etmediğini belirten Kutub, Kur'ân-ı Kerim'den şu ayeti delil gösterir: *“O asla kendi*

³⁰⁹ Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'ân*, 3/11-12.

³¹⁰ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 168.

³¹¹ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 168.

³¹² el-Maide 5/49.

³¹³ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 169.

arzu ve hevesine göre konuşmaz. Onun bildirdikleri, kendisine Allah tarafından gelen vahiyden başka bir şey değildir."³¹⁴

Dolayısıyla Hz. Peygamber'in kavli, fiili ve takriri olan sahih sünneti Kur'an'dan sonra ikinci temel kaynak olduğunu söyleyen Kutub, İslam hukukunun bütün hükümleri bu iki kaynağa dayandığını söyler.³¹⁵

c)Hz. Peygamber, İslam'ın Teşri ruhuyla lakası olmayan beşeri alanlarda kendi fikrini söylemesi.³¹⁶

Zamana göre değişebilen dünya ile ilgili işlerde Hz. Peygamber(s.a.v)'in sahabeleriyle istişare ederek karar verdiği söyleyen Kutub; toplumsal hayatın işleyişini sağlayan kurumlar, dünyevi tecrübe ve beceriye dayanan konular, hurma ağaçlarının aşılması, savaş stratejisi gibi zaman dayalı dünyevi işlerde fikrini açıkça söylediğini belirtir. Fakat şu kesin olarak bilinmelidir ki Hz. Peygamber(s.a.v), özellikle dini konuda toplumu ilgilendiren teşri ile alakalı olan kısmında asla kendi şasi fikri ile hareket etmemiştir. Hz. Peygamber'in bu konuya dair şöyle buyurmuştur: "*Dünya işlerini siz daha iyi bilirsiniz.*"³¹⁷ Yani dünya işlerini kendi bilgi ve tecrübenize göre yapabilirsiniz. Dini konularda ise ancak vahyin esas olduğunu ortaya koymuştur.

Ancak Seyyid Kutub yukarıda zikrettiğimiz "*Dünya işlerini siz daha iyi bilirsiniz*"³¹⁸ hadisinin bazıları tarafından şüphe uyandırmak maksadıyla yanlış yorumladıklarını söyler. Bu kişiler, mezkûr hadise dayanarak Hz. Peygamber(s.a.v)'mi dünya işleriyle ilgilenmeyen ve hatta bilmeyen biri şeklinde tanıtmaya çalışmışlardır. Buradan hareketle İslam'da Hristiyan dinine benzer ruhban sınıfının olduğu, düşüncesini yaymaya ve toplumda bu alanda şüphe uyandırmaya çalışmışlar. Hâlbuki İslam'da böyle bir sınıf hiçbir zaman olmadığını söyleyen Kutub, İslam hukukunda fıkıhla uğraşan âlimlerin var olduğunu, ancak bu âlimler, İngiliz kiliselerinde olduğu gibi belli bir sınıf olmadıkları gibi Allah adına hükümler ortaya koyan bir zümre de değildirler. İslam hukukçuları fer'i meselelerde İslami çözümler ortaya koyarken kendi aralarında bazı itilaflara düşseler de asla şeriatın

³¹⁴ en-Necm 53/3-4.

³¹⁵ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 169

³¹⁶ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 169.

³¹⁷ Müslim, *Fedâil*, 141.

³¹⁸ Müslim, *Fedâil*, 141.

temel düsturlarının dışına çıkmazlar. Zaman ve zemine göre ortaya koydukları çözümler genel ve sabit hükümlere uygun olması şarttır.³¹⁹

Dolayısıyla İslam'da yönetimi doğrudan doğruya tanrıdan alan ve onun adına yasama yapan ve yöneten teokratik³²⁰ bir yönetim anlayışı olmadığını söyleyen Kutub, İslam hukuku rabbanî yet özeliği bizzat yasama ile ilgili olduğunu ortaya koyar. Hiçbir zaman fıkıh âlimleri ya da devlet adamları kendileri bizzat hüküm koyup insanları yönetemezler. Şayet böyle bir durum olursa o zaman insanlar Allah'ın kulu değil, insanların kulu olduğunu söyleyen Kutub; İslami yönetimde devlet adamları serbest yapılan biatle başa geleceğini, adalete bağlı oldukları sürece itaat talep edebilirler. Aksi halde dine aykırı uygulamalarına uyulmaz. Ancak dine uygun olan ya da maslahat kapsamında bir faydayı temin ederek bir zararı gideren ve dine aykırı olmayan uygulamalarında kendilerine itaat etmek vaciptir. Zira bu konuda Hz Peygamber(sav) şöyle buyurmuştur: *“Eğer üzerinize Habeşî ve burnu kulağı kesik bir köle, emir tayin edilse, sizi Allah'ın Kitabı ile sevk ve idare ettiği sürece, onun emirlerini dinleyiniz ve itaat ediniz.”*³²¹

2.9.İslam Hukukunun Hikmet ve Bilime Dayandırmanın Sınırı

Seyyid Kutub, teyemmüm ayetini tefsir ederken, önce fikhî olarak yapılışını kısaca anlatır. Sonra aşırıya varmayacak şekilde teyemmümün hikmetlerinden bahseder. Kutub'a göre İslami ibadet ve teşri hükümlerinin hikmetleri hakkında araştırma yapan bazılarının ısrarla hükümlerin illetleri üzerinde durduklarını, bütün hikmetlerini sayıp döktüklerini ve bu hikmetlerin dışında başka hikmetlerin mevcut olmadığı gibi bir yanlışın içine düştüklerini söyler. Hâlbuki bir ayetin veya İslami hükmün hikmetlerini beşeri akıl ve mantığımızla tümüyle bilmemiz ve ona göre nihai bir sınır çizmemiz imkânsızdır. Bunun için insana düşen ifrat ve tefrite düşmeden hükümler hakkında bildiği hikmetleri zikretmek, bilmediği ya da beşeri akılla idrak edemediği hikmetlerin de var olduğunu söyleyip, inanmaktır. Şayet anlatılan hikmetlerin nihai olduklarını ve bunun dışında hükmün illet ve hikmetinin bulunmadığını söylemek ya da konunun öyle anlaşılmasına mahal verecek bir üslup ile anlatmak; Kutub'a göre birçok sakıncanın doğmasına zemin hazırladığı gibi,

³¹⁹ Kutub, *İslam Toplumuna Doğru*, 170.

³²⁰ Ahmet Yaman-Halit Çalış, *İslam Hukuku* (Ankara: Bilay Yayınları, 2018), 55.

³²¹ İbn Mâce, *Cihad*, 39; Buhârî, *Ahkâm*, 4.

reformist kişilere sakat düşüncelerini savunacak bir dayanak verilmiş olduğunu söyler.³²²

Kutub, namazdan önce abdestin en çok zikredilen hikmeti, temizliğe vesile olduğu yönünde ki açıklamaları örnek verir. Bu yönde verilen hikmetlerin çoğu doğru olduğunu söyler. Ancak abdest sadece bu hikmetler içindir ya da abdest almanın hikmetleri sadece temizliktir denirse, *reformist* kimseler ya da imanı yünden zayıf olanlar şöyle diyebilirler:

“Madem abdest almaktan masat temizliktir, bugünkü insanlar her türlü temizlik maddesiyle en iyi şekilde temizleniyorlar, Abdest almaya ne gerek var.”³²³

Aynı şekilde Kutub, namazın hikmetlerinin en bilinen ve yaygın olanı namazın beden için sağlık olduğu, belirli vakitlerde kılınmasının hayatın intizamına, dua ve kıraatle Allah’a olan bağlılığı sağladığı gibi hikmetler olduğunu söyler. Bunların hepsi de doğru hikmetler olduğunu söyler. Ancak namazın hikmeti mutlak olarak şudur ya da budur, deyip kesip atmak doğru değildir. Bu İslami hükümlerin ruhuna ve metoduna uygun değildir.³²⁴ Kutub’a göre İslami hükümlerin nihai hikmetini bilime dayandırıldığı zaman bazıları çıkıp şu iddiaları söyleyebilirler:

“Namazın sağladığı bedeni spora ihtiyacımız yoktur. Bir sanat haline gelen spor ile jimnastik bu maksadı daha iyi sağlar.” Bazıları da şöyle diyebilir: “Nizam ve intizam için namaza ihtiyaç yoktur, zira askerlik bunu en güzel bir şekilde sağlamaktadır.”³²⁵

Kutub’a göre her şeyi madde ile ölçen *reformist* kimseler bu yolla İslam’ın hükümleri hakkında hem şüphe uyandırmaya hem de İslam hukukuna saldıracak bir nokta bulmuş olduklarını söyler. Onun için Kutub’a göre İslam’ın teşri hükümleri hem maddi hem de manevi iki cihete sahip olduklarını bu durumu dikkate alarak hükümlerin hikmetleri hakkında görüş beyan etmenin doğru olacağını söyler.³²⁶

Kutub’a göre İslam hukukuna göre zorunlu bazı hallerde teyemmümün abdest ve guslün yerini tuttuğunu söyler. Hâlbuki gerek abdest gerek guslün açık olan hikmetlerini teyemmümde bulamıyoruz. Çünkü teyemmüm ile temizlik yapıldığını hiç kimse iddia edemez. O halde demek ki görünen hikmetler, bir hüküm için asıl amaç olmayıp, beşer aklının anlamadığı manevi hikmetlerin de var olduğu ve en

³²² Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/244-245.

³²³ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/245-246.

³²⁴ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/245-246.

³²⁵ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/245-246.

³²⁶ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/244-245.

önemlisi de Allah'ın emri tüm hayırları barındırdığı inancı içinde, İslam'ı hükümlere bakmak ve o şekilde anlatmak olduğunu söyler.³²⁷

Aynı şekilde Kur'ân-ı Kerîm ayetleri, İslam da ki ibadet ve teşri hükümlerinin ana hedefi, dünyada insanoğlunu fitrata uygun bir yaşantıya iletmek, ahirette ise huzura ve saadete ulaştırmaktır. Onun için modern ilimlerin gerek dış dünyada, gerekse iç âlemimizde ortaya çıkardığı ilahi hakikatleri düşünüp ibret almak, bu ilmi buluşla gerek ayetlerde gerekse ibadet ve şeri hükümlerin amaçlarını iyi düşünüp anlamaya çalışmak elbette önemlidir. Ancak Kutub'a göre ifrata varacak şekilde modern ilmin buluş ve teorilerine göre; sonsuz olan Kur'ân ayetlerinin şer'î hükümlerini anlatmaya kalkmak ve nihai anlamı modern ilimle sınırlandırmak, son derece yanlıştır. Çünkü modern ilimin buluş ve teorileri mutlak gerçek olmayıp, sürekli değişmektedir. Oysa Kur'ân'ın ifade ettiği genel, sabit hükümler mutlak ve ebedidir.³²⁸

³²⁷ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 1/246.

³²⁸ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 1/299.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYYİD KUTUB'UN İBÂDET, MUÂMELÂT VE UKUBÂT ALANINDAKİ YAKLAŞIMI

Bilindiği üzere İslam hukuku ibâdet, muamelât ve ukûbât olarak üç ana bölümden oluşmakta her bir bölüm kendi içinde kısımlara ayrılmaktadır. Bu üç ana bölüme dair fıkhi konuları ihtiva eden ayetlerden bazılarını örnek verilerek Seyyid Kutub'un İslam hukukuna dair görüşlerini daha yakından analiz etmeye çalışılacaktır. Bu vesileyle fıkhi konulara dair ayetlere geçmeden önce bu alanın ana bölümlerini ifade eden ibâdet, muamelât ve ukubât kavramlarını kısaca tanıtmak uygun olacaktır.

İbâdet: Sözlük olarak: “*Boyun eğmek, alçak gönüllülük, itaat, kulluk, tapma ve tapınma*”³²⁹ anlamlarına gelir. Dini terim olarak, yüce Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için hayatta ortaya konulan tutum ve davranışların bütününe ibâdet denir. Ancak dar anlamıyla ibâdet kelimesi dini içerikli olarak belli bazı düzenli davranışları, belli vakitlerde yerine getirme şeklindedir ki toplumda bu daha yaygın olarak bilinmektedir.³³⁰

Muamelât: “*Hukuki bir sonuca yönelik irade beyanı*”³³¹ anlamındadır. Geniş anlamı ise fıkhîta ibâdetler dışında kalan bölümlerin tümüne karşılık gelen muamelât; aynı zamanda insanın insanla, insanın toplumla olan ilişkilerini düzenleyen hükümlerin genel adıdır.³³²

Ukubât: Kelime olarak ceza anlamındadır. Ukûbât çoğul olduğu için cezalar anlamındadır. Esas itibarıyla İslam dinine göre *zarurat-ı hamse* olarak bilinen beş temel değer olan can, din, nesil, akıl ve malın korunmasıdır. Bunlara yönelik suç teşkil eden fiil ve davranışların işlenmesi, toplumsal düzenin bozulmasına neden olur. Onun için bu suçları işleyenlerin İslam hukukuna göre cezalandırılarak suç teşkil eden fiillerden vazgeçmeleri sağlanır. İşte bu cezaların genel adı İslam terminolojisinde ukûbât olarak tabir edilir.³³³

³²⁹ Mustafa Sinanoğlu, “İbadet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 19/ 248.

³³⁰ Sinanoğlu, “İbadet”, 19/248.

³³¹ Bilal Aybakan, “muâmelât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 30/318.

³³² Ömer Korkmaz, *İslam Fıkhiında İbadet Muamelat Ayrımı* (Hitit Üniversitesi: Yüksek Lisans, 2019), 15.

³³³ Ahmet Yaman-Halit Çalış, *İslam Hukuku*, 75.

Yine İslam hukukunun önemli özelliklerinden biri de değişime açık olmayan temel ilkeler ile teferruatta değişime açık olan iki alandan meydana gelmesidir.³³⁴

Kutub'a göre genel itibariyle şuurlu bir ibadet hayatını yaşamayan kişiler, Muamelât kısmında da rızayı ilahi çizgisine gereğince uymazlar ve suça bulaşırlar. Onun için suç oranının azalmasını sağlamak için hayatı bir bütün olarak şuurlu bir ibâdet anlayışı içinde yaşayan yeni bir toplumun inşa edilmesinin zorunlu olduğunu söyler.³³⁵

Genel olarak, fıkıh âlimleri İslam hukukunu ibâdat, muamelât ve ukubât olmak üzere soyut ve klasik üç ana bölüme ayırmışlardır. Bu yarımındaki temel amaç; fıkıh ilminin incelemesini kolaylaştırmak, tedrisat yapanlara kolaylık sağlamak ve okuyucunun aradığı konuya rahat bir şekilde ulaşmasını sağlamak gibi bazı sebeplerden dolayı ortaya çıkmıştır. Kutub'a göre fıkıh ilminin tedvininden sonra, üç ana bölüme ayrılması zikrettiğimiz sebeplerden dolayı masum gibi görünse bile; zamanla kimilerine göre muamelât dünya işleriyle ilgili olduğu gerekçesiyle Allah'ın vaaz ettiği temel hükümlerin dışında kanunlar ihdas etmeye yeltenenlere zemin hazırlamıştır. Böylelikle ibadet kısmının şeri hükümlere göre yapılmasını yeterli gören bu zihniyet, muamelât kısmının beşeri hükme göre yapılmasının İslamiyet'e zarar verilmeyeceği yönünde yanlış bir anlayışa sevk etti. Kutub'a göre bu durum büyük bir kuruntudan ibarettir. Çünkü İslamiyet ayrılmaz bir bütündür. Bu ayrımı bilinçli bir şekilde yapanlar, vahdet bilincinden ayrılmış ve dinin temel ilkelerini çiğnemiş olurlar.³³⁶ Zira yüce Allah "*Yoksa siz kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? İçinizden bu şekilde davranan birinin dünya hayatındaki cezası ancak rezil rüsva olmaktır; kıyamet gününde ise onlar azabın en şiddetlisine itilirler. Allah sizin yapmakta olduğunuzdan habersiz değildir.*"³³⁷ Buyurmuştur.

3.1. Seyyid Kutub'un İbadetler Alanındaki Düşünceleri

Kutub'a göre İslam hukukunda ibadetler zamanın şartlarına göre en az değişiklik gösteren alandır. Ancak ibadetler alanı az değişiklik göstermesine rağmen, fıkhi sorunlara kesintisiz çözümlerin üretildiği istikrarlı bir seyir ile günümüze kadar gelmiştir. Çünkü Kutub'a göre ibadet alanı, tarih boyunca siyasi otoritelere bir

³³⁴ Kutub, *İslam Toplumuna doğru*, 69.

³³⁵ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 1/274.

³³⁶ Kutub, *İslam Düşüncesi*, 189.

³³⁷ el-Bakara 2/85.

tehlike arz etmediği için hem ibadetlerini icra etme konusunda önemli bir sıkıntı yaşanmamış, hem de fıkıh âlimleri için bu alanda yaşayan halkın sorunlarına güvenli bir şekilde çözümler üretme fırsatını sağlamıştır.³³⁸

Kutub, henüz toplumsal hayatta yaşanmayan fikhi sorunlarla uğraşmanın yersiz olduğunu söylemekle birlikte; toplumda az da olsa karşılığı olan sorulara ise mezhepler arasındaki itilaflara fazla girmeden, günün şartlarına uygun, yaşanır çözümler sunmaya çalışır. Zira merhum Seyyid Kutub, ameli yönden Şafii mezhebine mensup olduğu için *Fî Zılâli'l-Kur'ân*'da mezhep ismi zikredilmeden değindiği fikhi hükümler genellikle Şafii mezhebinin görüşlerini yansıtmaktadır.³³⁹ Ancak buna rağmen Kutub, bütün mezheplere eşit bir mesafede yaklaşır. Zaman zaman farklı mezheplerin görüşlerini de zikreder. Bu görüşler arasında içtimai hayatın sorunlarına çözüm üreteni tercih eder. Çünkü Kutub'a göre İslami hükümlerin toplumda yaşanır duruma gelmesi için mücadele eden, sosyal ilişkileri iyi bilen ve bu sorunları iyi tahlil eden fakihlerin hükümleri daha isabetli olduğunu dile getirir. Bu nedenle Kutub, bazen mezhepler arasındaki görüşleri değerlendirir ve günün şartlarına uygun olan yaşanabilir görüşleri tercih eder. Bazen de tüm görüşlerden farklı bir görüş ortaya koyar. Farklı ortaya koyduğu görüşün sebep ve hikmetlerini dile getirerek günümüzde uygulanmasının faydası üzerinde durur.³⁴⁰

Şimdi Seyyid Kutub'un *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, tefsirinde İslam hukukunun fer'i meselelerinde mezhepler arasında oluşan itilaflara nasıl yaklaştığı ya da toplumsal hayatta yeni ortaya çıkan sorunlara nasıl cevap vermeye çalıştığını önce ibadetler alanındaki yaklaşımına bazı örnekler verilerek analiz ve değerlendirmesi yapılacaktır.

3.1.1. Namaz ve Zekâta Dair Bazı Analizleri

Dinin direği, olan namaza dair ayetleri daha çok psikolojik ve sosyolojik yönden ele alan Kutub; fikhi boyutuna ise çok nadir bir şekilde değinir. Çünkü ona göre namaz, insanı güç ve kuvvet yönünden tükenmez bir kaynağa bağlayan ibadetlerin en üstünüdür.³⁴¹ Zira yüce Allah bir ayeti kerimede şöyle buyuruyor: “Ey

³³⁸ Kutub, *İslam Toplumuna doğru*, 69.

³³⁹ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 1/6.

³⁴⁰ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 2/226.

³⁴¹ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 1/6.

iman edenler! Sabır ve namazla yardım dileyin. Şüphesiz Allah sabredenlerin yanındadır.”³⁴²

Kutub, bu ayeti tefsir ederken Müslümanın hak yolda azimle yürümesi, önüne çıkan her türlü bela, musibete karşı sabırla göğüs germesi, nefsanî ve şeytanî tuzaklara karşı sabır göstermesi ve ilahî emirleri yerine getirmede sabır göresimesinin ancak insanın tükenmez bir hazineye bağlayan namazla mümkün olduğunu dile getirir. Namaz, ölümlü insan ile sonsuz güç olan Allah arasındaki doğrudan bir ilişki şeklindedir. Bu güce dayanan mümin ruhi yönden tüm sıkıntıların üstesinden geldiği gibi, sosyal hayatını da dayandığı gücün emirleri doğrultusunda yaşayarak tüm ilahî hükümlerin ölçülerine azami derecede uyarak toplumsal hayatın barış iklimine dönüşmesinde önemli rol oynar.³⁴³

Yüce Allah tarafından farz kılınmış zekâta ile isteğe bağlı sadakalara gelince; bunlar; içtimai hayatı sevgi, merhamet ve adalet ilkeleri ile yoğuran; dayanışma ve yardımlaşma esaslarını fertlerin Vicdanlarına yerleştiren İslam ekonomi düzeninin temel ilkelerini barındırdığını söyleyen Kutub; sosyal adalet, ancak zekât ve isteğe bağlı sadaka sistemiyle sağlanabileceğinin söyler.³⁴⁴

Bu düzenin tam karşısında duran zalim; acımasız, bencil faiz düzeni var olduğunu söyleyen Kutub; bu iki düzenin birbirlerine taban tabana zıt oldukları geniş karşılaştırmalar yaparak açıklamaya çalışır. Nasıl ki namaz, fertleri ruhi ve kalbi yönde eğiterek temizliyorsa; zekât ve sadakalarda toplum fertleri arasında şefkat ve merhamete dayalı yardımlaşma ve dayanışma duygusunu meydana getirir.³⁴⁵ Bu nedenle Kutub, İslam’da sosyal adalet esaslarını üç esasta özetler. Bunlar; mutlak vicdan hürriyeti, mükemmel insani eşitlik ve sağlam sosyal dayanışma esaslarıdır.³⁴⁶

İsam’a göre yerde ve gökte bulunan her şeyin gerçek sahibi Allah’tır. Onun için mal, kazanırken ve harcarırken yüce yaratıcının koyduğu hükümlere göre hareket etmesinin gereğine vurgu yapan Kutub; hem bu şekilde davranan insan, vicdani yönden hür olduğu gibi toplumsal açıdan da eşitlik ve adaletin ortaya çıkmasına

³⁴² el-Bakara 2/153

³⁴³ Kutub, *Fî Zılâli’l-Kur’ân*, 1/158.

³⁴⁴ Kutub, *Fî Zılâli’l-Kur’ân*, 1/158.

³⁴⁵ Kutub, *Fî Zılâli’l-Kur’ân*, 1/159.

³⁴⁶ Kutub, *İslam’da Sosyal Adalet*, 51.

vesiledir. Böylece zekâtın sosyal adalet yönünü ele alan kutub, fihhi yönüne çok az değinir.³⁴⁷

3.1.2. Hasta ve Yolcular İçin Oruç Tutmama Ruhsatına Dair Görüşleri

Yüce Allah, kullarına karşı şefkat ve merhamet eseri olarak ibadet, muamelât ve diğer alanlara dair emirleri yerine getirirken bazı kolaylıklar sağlamıştır. Bu kolaylıklardan bir tanesi de oruç ayında hasta ve yolcular için getirilen ruhsattır. Yüce Allah bu konuyla ilgili olarak bakara süresinin 184. ayetinde şöyle buyuruyor: “İçinizden hasta olan veya yolculukta bulunan, tutamadığı günlerin sayısınca diğer günlerde tutar.”³⁴⁸

Bu ayet-i kerimeye dayanarak Hanefi mezhebi âlimlerine göre ramazan ayında yapılan bir yolculuk, kişiye sıkıntı verip zayıf düşürecek derecede zarar vermiyorsa, orucun tutulması evladır. Ancak oruç tutmanın kişiye zarar vermesi durumunda ise oruç tutmak haram, orucunu bozmak vaciptir.³⁴⁹ Hasta olan kimse oruç tuttuğu takdirde hastalığın artması veya uzaması nedeniyle bazen ölüme neden oluyorsa o zaman orucun tutulmaması daha evladır.³⁵⁰ Aynı zamanda hasta ya da seferi haldeyken ölen kimseye kaza da gerekmez.³⁵¹

Maliki mezhebinde ise bu konuda farklı görüşler mevcuttur. Ancak İbn Arabî, Kurtubî, İbn Rüşd ve Zühaylî İmâm Mâlik’ten nakille seferde oruç tutmanın daha evla olduğunu belirtmişlerdir. Onun için Maliki mezhebinin sahih olan görüşüne göre zorluğun bulunmadığı durumlarda kişinin orucunu tutması daha evladır.³⁵² Kurtubî’nin diğer bir görüşüne göre Maliki mezhebinin her hangi bir üstünlük ile değil, mutlak muhayyerlik olduğu yönündedir.³⁵³

Şafii mezhebinde sahih olan görüşe göre zarar görmediği müddetçe orucun tutulması; ancak orucun tutulması halinde kişinin sağlık durumuna zarar veriyorsa tutmaması daha evladır.³⁵⁴ Uzun ve mubah bir yolculuğa çıkan kimsenin ve oruç

³⁴⁷ Kutub, *İslam’da Sosyal Adalet*, 224.

³⁴⁸ el-Bakara 2/184.

³⁴⁹ Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd, *el-İhtiyar* (İstanbul: Şamil Yayınları, 1978), 64.

³⁵⁰ Ebü’l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el- Merğînânî, *el-Hidâye şerhu bidâyeti’l-muctehid* (Beyrut: Daru’l-Kutub, 1990), 1/136.

³⁵¹ Ebu’l Hasan Ahmed b. Kudûrî el Bağdadi, *Kuduri Metin Ve İzahlı Tercümesi* (İstanbul: Ensar Yayınlar, 1979), 90.

³⁵² Abdurrahman Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi* (İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989), 2/819.

³⁵³ Vehbe Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi* (İstanbul: Risale Yayınları, 1991), 3/175.

³⁵⁴ Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Hamza el-Ensari er-Remli, *Nihayetü’l-nuhtac ilâ şerhi’l-Minhâc* (Beyrût: Dârü’l-Fikr, 1938), 3/179.

tutan hastanın oruç tutuğu için hastalığın artmasına neden olması halinde orucu terk etmesi mubahtır.³⁵⁵ Zira hastalık için ayette: '*Kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın.*'³⁵⁶ Buyrulmuştur.

Hanbelîlere göre ise seferde orucu tutmamak daha evladır. Herhangi bir zarar ve zorluğun bulunması halinde orucu bozmak sünnet, tutmak mekruhtur.³⁵⁷

Burada ayrıntılarda çok az bazı farkalar olsa bile Hanefî, Malikî ve Şafî mezhepleri bir meşakkatin bulunmaması durumunda yolcu ve hasta orucunu bozmamasının daha evla olduğu yönünde görüş beyan etmişlerdir. Hanbelî mezhebi ise bu üç mezhebe muhalif olarak yolcu ve hastanın orucunu bozması daha evla olduğu görüşündedir.³⁵⁸

Muhammed Ali Sabûnî hastalık ve seferde oruç tutup tutmama konusundaki görüşleri üç grupta toplar: Birincisi zahir ehlidir ki bunlara göre ruhsat mutlaktır. İster yolculuk uzun ve meşakkatli olsun ister kısa ve kolay olsun ruhsat herkes için geçerlidir. Seyyid Kutub da bu görüştedir. İkincisi bazı âlimlere göre bu ruhsatın hastalığın ağırlığına ve seferin zorluğuna has durumlar içindir. Üçüncüsü ise ekser âlimlerin görüşüdür. Bu görüşe göre hastalık kişinin nefesine zarar veriyorsa iftar etmesi mubahtır. Aynı durum yolculuk içinde geçerlidir. Muhammed Sabûnî de üçüncü görüşün nakle ve akla daha yakın olduğunu söyleyerek tercihte bulunur.³⁵⁹

Seyid Kutub, hasta ve yolcular için bu ayetin kerimenin ortaya koyduğu hükümlerin mutlak olduğunu söyler. Yolculuğun sona ermesi ve hastanın iyileşmesi durumunda günü gününe orucunu kaza ederler. Bu kişilerin hastalık ve yolculuk durumunun nasıl ne şekilde olduğuna bakılmaksızın orucunu bozabilirler. Burada yolculuğun zorluğu ya da hastalığın derecesine bakılmaksızın bu ruhsatın verilmiş olması Kutub'a göre İslam'ın zorluğu kaldırıp, zararı uzaklaştırma anlayışına daha yakın olduğunu söyler. Zira Allah, insan için kolaylık diliyor. Yüce Allah'ın bu ruhsatı mutlak olarak hastalık ve yolculuğa bağlamasının birçok hikmeti vardır. İnsanoğlu ibadet ile ilgili tüm hikmetleri bilmesine ve idrak etmesine gerek

³⁵⁵ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc* (İstanbul: Miraç Yayınları, 2012), 5/466.

³⁵⁶ en-Nisa 4/29.

³⁵⁷ Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Kahire: Daru'l-Hadîs, 2004), 1/58.

³⁵⁸ Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, 2/815.

³⁵⁹ Muhammed Ali Sabuni, *Ahkâm Tefsiri* (İstanbul: Şamil Yayınları, 2017), 1/186-187.

olmadığını söyleyen Kutub, bilinen hikmetleri açıklamak, bilmediği hikmetler hakkında ise inanarak boyun eğmek gerektiğini belirtir.³⁶⁰

Kurtubi, bu konuyla ilgili özet olarak şunları söyler: İki çeşit hastalık vardır. Oruç tutamayacak derecede hasta olana oruç tutmaması farzdır. Diğeri, orucu güçlkle tutabilen hastaya ise orucunu açması müstehaptır.³⁶¹

Ancak insanoğlu nefsinin hoşuna giden ruhsatlara gereğinden fazla sarılıp farzları ihmal etmek gibi kötü bir durumun da var olduğunu söyleyen Kutub, bunun önüne geçmek için İslam hukukçularının işi sık tutup bir takım şartlar ileri sürdüklerini belirtir. Kutub'a göre farzları ihmal eder düşüncesiyle, İslam hukukçularının getirdikleri bu şartlar mutlak olan ruhsatı sınırlandırmıştır. Kutub, bu konuda İslam hukukçularının haklı olmadıklarını söyler. Zira İslam dini içten gelerek yapılmayan bir ibadetin şartlarını zorlaştırarak yapılmasını sağlamaya çalışmanın hiçbir önemi olmadığını söyler. Bu nedenle ruhsatlar perdesi altında ibadetlerden kaçan insanlar, işin başında kaybetmişlerdir. Kutub'a göre Hz. Peygamber(s.a.v) Müslümanlara Allah'ın kendilerine tanıdığı ruhsatlara uymalarını emrettiğini söyler. Çünkü bazı yerlerde ruhsatta bulunan fayda ve iyilik; azimet yolunda katlanılan zorluklarda bulunmayabilir. Onun için Kutub'a göre dini konularda toplumun bozulduğu bir dönemde, şartları sıklaştırarak şiddet gösterme yoluyla değil; ancak güzellikle ruhları eğitmek, kalplerde takva şuuru uyandırmakla olur. Ancak dini bozulmaların oldukları dönemlerde muamelât kısmında şartları sıklaştırmak, hükümlerde sıkı davranmak kısmen doğru olduğunu söyleyen Kutub, kul ile Allah arasında gerçekleşen ibadet konusunda insanlara sıkı şartların getirilmesinin doğru olmadığını söyler. Böyle ibadetler konusunda sıkı şartlar getirerek sınırlandırmak; kaçamak yolunu arayan kimselere fazla bir fayda sağlamadığı gibi, birtakım vesveseli kimselerin ibadetlerini yapma konusunda da sıkıntılara neden olabilir.³⁶²

Kutub, yolcu ve hasta için duruma göre bazen ruhsata izin veren, bazen de ruhsata izin vermeyen, tüm rivayetleri nakleder. Rivayetlerin bu şekilde bizlere nakledilmiş olmasının temelinde Hz. Peygamber tarafından vahiyle terbiye edilen İslam toplumu, bir takım realitelerle karşı karşıya geliyor ve bunları canlı olarak yaşıyorlardı. İşte hareket halinde olan bu duruma uygun Hz. Peygamber tavır alıyor sözler söylüyordu. Bu sosyolojik durumu pek dikkate almadan, sadece rivayetlerden

³⁶⁰ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 1/274.

³⁶¹ Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, 1/198.

³⁶² Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 1/274.

hareket den fıkıhçıların konuyu adeta içinden çıkılmaz bir hale getirdiğini söyler. Onun için Kutub'a göre karmaşık halden kurtulmanın yolu bu hükümlerin selef tarafından nasıl anlaşıldığı ve uygulandığına bakılmasının önemine değinir. Çünkü selef âlimleri o zamanın yaşantısına daha yakın bu dinin ruh ve tabiatını daha iyi bilen kimselerdir.³⁶³ Anlaşıldığı üzere Kutub'a göre Kur'an-ı Kerim'in hükümleri realitede yaşanması sonucu teferruatta dair fıkıh konularının şekilleneceğini, toplumun fıkıh ile olan sosyolojik alakasının son derece önem arz ettiği yönündedir. Onun için bu konuda fıkıhçıların hem sahabe yaşantısını iyi bilmeleri hem de içinde buldukları toplumun sosyal ilişki biçiminin iyi bilmelerine vurgu yaparak konuyu şu sözlerle özetler:

“Yolculukta oruç tutup tutmama konusunda bizim vardığımız son intiba, bilfiil güçlük ve zorlukların olup olmadığına bakılmaksızın, yolculukta oruç tutamamanın müstehap olduğudur. Hastalığa gelince bu konuda fıkıhçıların görüşlerinden başka herhangi bir şeye rastlamadım. Görünen oruç bozma ruhsatının hastalık niteliği taşıyan her durumda geçerli olduğudur. Bu konuda hastalığın türüne, ağırlık veya hafifliğine, artıp artmayacağına bakılmaz”³⁶⁴

Gerek yolculuk ve gerekse hastalık sırasında tutulmayan oruçlar sonradan günü gününe kaza edilmesi gereğine değinen Kutub; tercih edilen görüşe göre tutmadığı günler birden fazla ise, peş peşe tutulmasının şart olmadığını söyler.³⁶⁵ Kutub, burada tercih ettiği görüş, Şafii mezhebinin görüşüdür. Zira İmam Şafii de ramazan orucu için sefer ve hastalığın iki önemli ruhsat olduğunu, bu ruhsat nedeniyle oruç tutmayanların sonradan kaza ederken, isterlerse peş peşe isterlerse ayrı ayrı günlerde tutabileceklerini söyler.³⁶⁶

Kutub, burada her hangi bir mezhebin görüşünü zikretmiyor, ancak ruhsatın mutlak olduğunu, bu ruhsatın kullanılmasını daraltan mezhep şartlarının haklı bir gerekçeye dayanmadıklarını, İslam dininin kolaylık ilkesine öneme verdiğini dolayısıyla yolcu ve hasta olanların bu ruhsatı kullanmaları gerektiğini söyleyerek Hanbeli ve Şafii mezheplerine yakın bir görüş ortaya koyar.³⁶⁷

³⁶³ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 1/278.

³⁶⁴ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 1/278.

³⁶⁵ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 1/279.

³⁶⁶ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbâs eş-Şafii, *Ahkâm-ül-Kur'an* (Beyrût: Dâru'l-Kü-tübi'l-'İlmiyye,1970), 108.

³⁶⁷ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 1/280.

Ayrıca fıkhi konulara prensip olarak fazla girmek istemediğini söyleyen Kutub; burada ibadet eden kişinin davranışlarında egemen olması gereken ruh haline dikkati çekmek ister. Zira Allah'a hakkıyla bağlanan, şuurlu ve takvalı bir müminin sorumluluk bilinciyle hareket edeceğini, ruhsatları suiistimal etmeyeceğini ve yerine göre ruhsat, yerine göre de azimetle hareket edeceğini söyler.³⁶⁸

3.1.2. Abdest ve Teyemmüme Dair Bazı Düşünceleri

Kutub, Maide suresinin 6. ayetinin tefsirinde taharet ve abdeste ili ilgili bazı fıkhi hükümlere değinir. Namazın müminin miracı olduğu, onunla Allah'ın huzurunda durduğunu, gizli açık tüm isteklerini ona arz edeceğini söyler. Bu kutsi makama girmeden önce maddi ve manevi bir ön hazırlık yapmak, tertemiz olarak onun makamına varmak şarttır. Onun için cenabı Allah, ayet-i kerime ile abdest almayı her mümine farz kılmıştır. Yüce Allah bu konuya dair ayette şöyle buyurur: *“Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz, iyice yıkılarak temizlenin. Hasta olursanız veya seferde bulunursanız veya biriniz abdest bozmaktan (def-i hacetten) gelir veya kadınlara dokunur (cinsel ilişkide bulunur) da su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprağa yönelin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin (Teyemmüm edin). Allah, size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez. Fakat O, sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.”*³⁶⁹

Kutub, herhangi bir mezhep ismi vermeden ayette geçen abdestin dört farzını şöyle sıralar: Yüzü yıkamak, dirseklere kadar elleri yıkamak, başı mesh etmek ve topuk kemikleriyle birlikte ayakları yıkamaktır. Ayette açık bir şekilde geçen dört farzda mezhep imamları ittifak halindedirler.³⁷⁰ Aynı şekilde Hanefi mezhebi de dört farzı olduğu gibi kabul etmişlerdir. Dolayısıyla Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân* da takip ettiği prensip gereği ayetin ortaya koyduğu zahiri hükümlerin dışına çıkmadan abdestin dört farzını zikreder. Ancak bu farzların teferruata dair bazı fıkhi itilafların var olduğunu söyler.³⁷¹ Şöyle ki abdestin farzları ayette zikredildiği tertibe göre yerine getirmek farz mıdır? Hanefi mezhebine göre tertibe riayet etmek farz değil,

³⁶⁸ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 1/279.

³⁶⁹ el-Maide 5/6.

³⁷⁰ Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, 1/85.

³⁷¹ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 4/151.

sünnettir.³⁷² Böyle bir zorunluluğun olmadığını söylemişlerdir.³⁷³ Ancak Şafii ve Habbeli mezhebine gere ise tertibe riayet etmek farz olduğunu söylemişlerdir.³⁷⁴

Ayete göre büyük abdestin hükmü de farzdır. Ayette *hades-i asgar* ve *hades-i ekber* hükümleri bittikten hemen sonra teyemmümün hükmünü beyan ediyor. Kutub, ayetten hareketle teyemmümün şu hallerde yapıldığını söyler: Mutlak olarak abdestsiz olan yani hem *hades-i asgar* hem de *hades-i ekber*, yönünden abdestsiz olan kimse, teyemmüm ile ibadetini yapabileceğini söyler. Yine su bulmayınca, ya da su bulunur da kullanılması kişiye zararlı olduğu anlaşılırsa teyemmüm edebilir. Bunun dışında misafirlikte de gerektiğinde teyemmüm yapılabileceğini söyler.³⁷⁵

Teyemmüm yapmak mutlak hasta için caiz midir? Yoksa sadece su bulmayan kişi mi teyemmüm eder? Ya da havanın çok soğuk olması nedeniyle suyun kullanılması eziyet ve hastalığı sebep oluyorsa teyemmüm caiz olur? Gibi konularda fıkıh âlimleri arasında ihtilaf olduğunu söyler. Kutub'a göre havanın soğuk olması, hastalığa sebep oluyorsa en sahih olan görüşe göre teyemmüm yapmak caizdir.³⁷⁶ Hanefî fakihleri de soğuk havada teyemmüm yapmak, gusül abdesti için caiz olduğunu ve daha sonra iadesinin de gerekmediğini söylemişlerdir.³⁷⁷ Ancak küçük abdeste soğuktan dolayı organları telef olması ya da hayati bir riskin bulunması halinde teyemmüm yapılacağını söyleyen bazı Hanefî âlimleri de vardır.³⁷⁸

Maliki mezhebine göre de hasta olan kimse zarar görsün görmesin soğuk havada teyemmüm yapması caiz olduğunu, çünkü ayetteki “...*Hasta olmuşsanız...*”³⁷⁹ İfadesinin mutlak bir hüküm ifade ettiğini söylemişlerdir.³⁸⁰ Ancak bunun dışında ekser alimeler göre soğuk nedeniyle teyemmüm yapıp namaz kılanların namazlarının sonradan iade edilmesini söylemişlerdir.³⁸¹ Ancak Şafii mezhebine göre ayette “*şayet hasta iseniz... Teyemmüm yapınız.*”³⁸² İfadesinden dolayı suyun kullanılması halinde hastalığın artması ya da bir organın ciddi anlamda

³⁷² Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/14.

³⁷³ Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, 1/85.

³⁷⁴ Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, 1/85.

³⁷⁵ Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/152.

³⁷⁶ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/152.

³⁷⁷ Kudûrî, *Kuduri Metin ve İzahlı Tercümesi*, 15.

³⁷⁸ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/15.

³⁷⁹ el-Maide 5/6.

³⁸⁰ Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, 1/551.

³⁸¹ Mehmet Boynukalın, “Teyemmüm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 41/50-51.

³⁸² El-Maide 5/6.

zarar görmesi halinde teyemmüm yapılır. Yoksa mutlak hastalık için değildir.³⁸³ Hanbeli mezhebine göre ise yaralı olan kimse vücudunu yıkayabildiği kadarını yıkar, yaradan dolayı yıkanmayan kısmını ise teyemmüm eder. Şafii mezhebinin görüşü de böyledir.³⁸⁴ Hanefî mezhebine göre eğer vücudun fazlası yaralı ise yıkamaz, teyemmüm edilir. Ancak vücudun fazlası sağ, azı yaralı ise teyemmüm yapılmaz, yıkanır.³⁸⁵ İmam Malik’e göre abdest azalarında ister yara az olsun ister çok olsun teyemmüm etmesi caizdir.³⁸⁶

Kutub, ayet-i kerimedeki “kadınlara yaklaşmışsanız...” ifadesinden maksat sadece dokunmak mıdır? Yoksa cinsi temas mıdır? Ya da İster şehvet ve lezzetle ister şehvet ve lezzet olmadan sadece dokunmak mıdır? Gibi teferruatla ilgili fıkıh âlimleri arasında bazı ihtilafların varlığından da bahseder.³⁸⁷

Hanefî mezhebinin sahih olan görüşüne göre sadece dokunmakla abdest bozulmaz. Ancak fahiş dokunma, kucaklaşma ile şehvetin hâsıl olması durumunda, bir yaşlılık olmasa bile kadının da erkeğin de abdest bozulur.³⁸⁸ Şafii mezhebine göre kadın ve erkeğin tenlerinin çıplak halde birbirlerine değmesi ile abdest bozulur. Sahih olan görüşe göre hem dokunulan hem de dokunanın abdesti bozulur.³⁸⁹ Ancak, saç, tırnak, kemik ve diş abdesti bozmadıkları gibi yedi yaşına gelmeyen çocuktan da abdest bozulmaz.³⁹⁰ Eğer “kadınlara yaklaşmışsanız...”³⁹¹ Ayeti hakkında imam Şafii şöyle diyor: uyumuş bir kimse yatağından kalktığı zaman nasıl abdest alması gerekiyorsa kadına eli değmiş kişinin de aynı şekilde abdest alması gerekir.³⁹² Hanbeli ve maliki mezhebine göre ise kişilerin birbirlerine mahrem olup olmama, cinsi haz kastı bulunup bulunmama durumuna göre aralarında ihtilaf olmakla birlikte, genel olarak haz ile dokunmak abdesti bozar.³⁹³

“Allah, size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez. Fakat O, sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.”³⁹⁴ Kutub, ayetin

³⁸³ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 37.

³⁸⁴ Şirbini, *Muğni'l- muhtâc*, 38.

³⁸⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/16.

³⁸⁶ Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, 1/552.

³⁸⁷ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 4/152.

³⁸⁸ Ebûbekr Muhammed b. Ahmed b. Sehl Serahsi, *el-Mebsut* (İstanbul: Gümüşev Yayınları, 1993), 1/128.

³⁸⁹ Şirbini, *Muğni'l-muhtâc*, 2/274.

³⁹⁰ Remli, *Nihayetü'l-Muhtac*, 1/158.

³⁹¹ el-Maide 5/6.

³⁹² Muhammed b. İdris b. Abbâs eş-Şafii, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 47.

³⁹³ Serahsi, *el-Mebsut*, 1/128.

³⁹⁴ el-Maide 5/6.

bu kısmında, insanın fitratını bilen yüce Allah'ın kullarına kolaylık dilediğini, güçlük istemediği bundan dolayı zahiri ayetlerde belirtilen hükümlere bağlı kalmanın son derece önemli olduğunu ortaya koyar. Allah'ın huzuruna varmak için maddi ve manevi temizlik önemlidir. Ancak burada meddi temizliği sağlayan suyun bulunmaması ya da kullanılmasının sakıncalı olduğu yerde teyemmüm ile temizliğin yapılmasının emredilmiş olması maddi temizlikten ziyade manevi temizliğin önemine işaret olduğunu ortaya koyar.³⁹⁵

Abdest ve teyemmüm hükümlerini anlatan Maide suresi 6. ayetinin tefsirinde görüldüğü gibi Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*'da takip ettiği metot gereği, fıkhi meselelere dair hükümlerin tafsilatına germez. İhtiyacı olanların fıkhi kitaplarına müracaat etmelerini tavsiye eder, çok nadir durumlarda bazı fıkhi görüşleri dile getirir. Özellikle tüm mezheplere karşı eşit bir meksefede durur, ihtilafli konularda, insan fitratına uygun, kolay ve günün sosyal hayatına iyi cevap veren görüşleri tercih eder.

Kutub'a göre Müslümanın ibadet hayatı ne kadar önemli ise muamelât hayatı da o kadar önemlidir. Bunlar, birbirlerinden ayrılmaz bir bütündür. Bu ikisinin birlikte ibadet şuuru içinde yerine getirilmesi şarttır. Zira İslam düşüncesine göre kulluk amacı taşımayan hiçbir insani faaliyet ve hareket yoktur. İslam hukukunun baştan sona kadar en büyük gayesi hakiki bir kulluğu tahsis etmektir. Bu gerek yönetim ve ekonomiye dair düzenlemelerde olsun gerek ceza, aile hukukunda olsun gerekse medeni nizama dâhil diğer kanunlar olsun hepsinin tek ve en yüce hedefi, insanları kulluğun zirvesine ulaştırmaktır.³⁹⁶

3.1.3. Hayvanları Kesme Hükümlerine Dair Düşünceleri

Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanların yenilip yenilmemesi Müslümanlar için son derece önemli konudur. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in nazil olduğu Arap müşrikleri, Allah'ın helal kıldığı bazı hayvanları kendilerine haram kılıyorlardı. Allah'ın haram kıldığı bazı hayvanları da helal kılarak bunun Allah'ın hükmü olduğunu iddia ediyorlardı. Kutub'a göre bu zihniyete sahip olan müşriklerin Allah'a iftira ettiklerini, heva ve heveslerine göre hükümler koyduklarını dile getirir. Hâlbuki bütün nimetleri veren Yüce Allah'tır. Kullara düşen en önemli görev, bu nimetleri

³⁹⁵ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/151.

³⁹⁶ Kutub, *İslam Düşüncesi*, 308.

veren yüce yaratıcıyı tanıyıp onun koyduğu ilahi hükümlere itaat etmektir.³⁹⁷ Bu konuyla alakalı ayeti kerimeler şunlardır:

118- *“Allahın ayetlerine iman edenler iseniz, üzerine Allah’ın adı olan şeylerden yiyein.”*³⁹⁸

119- *“Size ne oluyor ki, Allah size darda kalmanız dışında, haram olanları uzun uzun anlatmışken adının üzerine anıldığı şeyden yemiyorsunuz. Doğrusu çoğunluk hava heveslerine uyararak, bilmeden saptırıyorlar. Aşırı gidenleri en iyi bilen rabbindir.”*³⁹⁹

120- *“Günahın açığını da gizlisini de bırakın. Günah kazananlar, kazandıklarına karşılık şüphesiz ceza göreceklerdir.”*⁴⁰⁰

121- *“Üzerine Allah’ın adının anılmadığı kesilmiş hayvanları yemeyin. Bunu yapmak Allaha yolundan çıkmaktır. Doğrusu şeytanlar sizinle tartışmaları için dostlarına fısıldarlar. Eğer onlara itaat ederseniz sizde müşrik olursunuz.”*⁴⁰¹

En’âm suresindeki bu ayetlerin ortaya koydukları İslami hükümleri tefsir etmeden önce Kutub, bu ayetlerin nüzul sebebine değinir. Zira o günkü Arap cemiyetinde insanlar, kendi hava hevesine göre bazı hayvanları helal, bazılarını da haram kabul edip, etlerini yemekten imtina ediyorlardı. Yine bazı hayvanları da inandıkları putun ismini anarak kesiyorlardı. Bu cahiliye geleneğine sahip insanlar, bir adım daha illeri giderek kendi heveslerine göre bazı hayvanları helal, bazılarını da haram olduklarını söylüyorlardı. Kendi heva hevesine göre verdikleri helal ve haram hükmünün Allah’a ait olduğunu, putun ismi anılarak kesilen hayvanın da Allah için kestiklerini iddia ediyorlardı. Onun için Kutub’a göre bu ayetlerin birinci hedefi; Allah’a iftira eden, kendi kendine hükümler koyup insanları saptıran, Allah’ın ulûhiyet ve hâkimiyet alanına tecavüz anlamını taşıyan bu cahili anlayışları ortadan kaldırmaktır. Kutub, bu gibi ayetlerden hareketle helal ve haram yetkisinin tamamen yüce Allaha ait olduğunu, İslam yöneticilerinin insanları yönetirken bu hükümlere dayanarak yönetmeleri gerektiğini ortaya koyar.⁴⁰²

Arap müşrikleri kestikleri hayvanların üzerinde inandıkları putların ismini anarlardı. Böyle yaptıkları halde bazıları Allah adına kestiklerini söyleyerek

³⁹⁷ Kutub, *Fî Zılâli’l-Kur’ân*, 5/413.

³⁹⁸ el-En’am 6/118.

³⁹⁹ el-En’am 6/119.

⁴⁰⁰ el-En’am 6/120.

⁴⁰¹ el-En’am 6/121.

⁴⁰² Kutub, *Fî Zılâli’l-Kur’ân*, 5/413.

Müslümanlarla tartışır ve Allah adına kestiklerini iddia ederlerdi. Çünkü onların mantığına göre, ilah kabul ettikleri putun adını anarak kesmek, Allah'a daha çok yaklaşmak anlamını taşıyordu.⁴⁰³ Onun için Allah adına kestiklerini iddia eden müşrikler, Müslümanlara neden yemediklerini soruyorlardı. İşte bunun üzerine yüce Allah şöyle buyurdu: *“Allah’ın ayetlerine iman edenler iseniz, üzerine Allah’ın adı olan şeylerden yiyin.”*⁴⁰⁴

Kutub’a göre gerek hâkimiyet ve itaat, gerekse dini emirlere uyma konusunda yüce Allah açık ve kesin bir şekilde müminleri uyarmıştır. Bu uyarılara rağmen Müslümanlar’ın İslam şeriatına dayanmayan en küçük ve cüzi bir konuda başka insanların koyduğu hükümlere uyması ya da o hükümlere razı olması durumunda; Allah’a olan teslimiyetini kaybedeceğini söyler. Bu konuda, ebu’l-‘Alâ el-Mevdûdî de helal ve haram yetkisinin Allaha ait olduğunu, gerçek inanan kimselerin ancak Allah’ın helal ve haram dediklerine itaat edeceğini söyler. Bununla birlikte Allah ile birlikte başka kimselerin verdikleri hükümlere bile bile uyanlar ameli yönden şirke girmiş olduklarını söyler.⁴⁰⁵ Zira bu ayetin son kısmında yüce Allah şöyle buyuruyor: *“üzerine Allah’ın adının anılmadığı kesilmiş hayvanları yemeyin. Bunu yapmak Allaha yolundan çıkmaktır. Doğrusu şeytanlar sizinle tartışmaları için dostlarına fısıldarlar. Eğer onlara itaat ederseniz sizde müşrik olursunuz.”*⁴⁰⁶ Bu ayetin hükmüne göre, Allah’ın hükmü varken başka hükümlere itaat edilmesi halinde kişinin şirke gereceğinin söyleyen Kutub, Tevbe suresinin 31. ayetini buna delil gösterir. Bu ayeti kerimede yüce Allah şöyle buyuruyor: *“Papazlarını ve hahamlarını Allahtan başka rab edindiler...”*⁴⁰⁷ Tirmizi den rivayet edildiğini göre bu ayet nazil olunca, Peygambere sordular: *“Ya Resulüleri onlar hahamlarına ve papazlarına tapmıyorlar ki. Bunun üzerine Peygamber buyurdu: Evet tapmıyorlar. Ancak Papazları ve hahamları onlara haram şeyleri hâlel kıldılar, helal şeyleri haram kıldılar ve onlarda buna itaat ettiler. İşte onların tapınmaları da bu şekildedir.”*⁴⁰⁸

Kutub aynı şekilde İbn Kesîr tefsirinden bu hadisi nakleder. İbni Kesîr de Hz. Peygamberin bu hadisi, Kur’ân’ı açık bir şekilde beyan ettiğini söyler. Yine İmam

⁴⁰³ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur’ân*, 5/413

⁴⁰⁴ el-En’am, 6/118.

⁴⁰⁵ Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur’an*, 1/589.

⁴⁰⁶ el-En’am 6/121.

⁴⁰⁷ et-Tevbe 9/31.

⁴⁰⁸ et-Tevbe 9/31.

Kurtubi *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân* adlı tefsirinde aynı hadisi zikrederek Yahudi ve Hristiyanların din âlimlerinin hadiste beyan edildiği gibi helal ve haram dediklerine inandıkları için bunun tapma anlamına geldiğini söyler.⁴⁰⁹ Dolayısıyla Kur'ân'ın bu ayetine göre her kim kendi nefsinden uydurduğu hükümlere itaat ederse, bu hüküm küçük bile olsa insanı şirke düşürür.⁴¹⁰

Gerek bu ayeti kerimenin bulunması gerekse birçok tefsirde geçen yukarıdaki hadis, gerekse başka hadisler, bize şunu gösteriyor ki bir kişiyi rab edinmek için ona rab ismini vermeye gerek yoktur. Allah'tan başkasının emrine, Allah'ın hükümlerine uyurcasına araştırmadan bile bile uymak ve onların helal ve haram kıldıklarına kabul edip gönül rızası ile uyumak, o kişilere tapmak demektir.⁴¹¹

Kutub, bunları söyledikten sonra mezheplerin bu konuda üç görüşe ayrıldıklarını söyler:

Birinci görüşte olanlar: İster bilerek ister unutarak besmele çekmeden kesilen hayvan etini yemenin caiz olmadığını söylemişlerdir. Maliki ve Hanbeli mezhebi bu görüştedir.⁴¹²

İkinci görüşte olanlar: Bu görüşte olanlara gör besmele çekmek şart değildir. Sadece müstehaptır. Gerek bilerek ve gerekse unutarak terk etmek, etin yenilmesine bir zarar vermez. İmam Şafii ve ashabını bu görüştedir.⁴¹³

Üçüncü görüşte olanlar: Hayvan kesilirken besmeleyi unutmak etin yenilmesine zarar vermez. İmam Malik ve İmam Ahmed'in iki görüşünde sahih olanının bu şekilde olduğu aktarılmıştır. Hâlbuki yukarıda ki birinci maddede ister bilerek ister unutarak besmeleyi terk edenler şeklinde geçmişti. Aynı zamanda Ebu Hanife ve arkadaşları bilerek bismelenin terk edilmesi halinde kesilen hayvanın eti yenilmeyeceğini ancak unutarak terk edilmesinde yenileceğini söylemişlerdir.⁴¹⁴ Yine Hz. Ali, İbni Abbas, Said bin Müseyyeb, Ata, Tavus, Hasan el Basri,

⁴⁰⁹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 8/198.

⁴¹⁰ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 5/415.

⁴¹¹ Osman Bayraktutan, *Tevbe Sûresi 31. Ayet Bağlamında Rabb Edinme Meselesi* (İğdir Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi, 2017), 109, 110.

⁴¹² Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2004), 2/ 210.

⁴¹³ Merğînânî, *el-Hidaye*, 4/394.

⁴¹⁴ Kudûrî, *Kuduri Metin ve İzahlı Tercümesi*, 362.

Abdurrahman bin Ebi Leyla, Cafer bin Muhammed ve Rabia bin Ebu Abdurrahman da bu görüşte oldukları rivayet edilir.⁴¹⁵

Elmalı Muhammed Hamdi'ye göre ise üzerinde Allah'ın ismi anılmadan kesilen hayvanları yemek -açıkça bir zarar ve fenalığını görmezseniz bile- Allah'ın emrine itaatsizlik olduğu için manevi bir zarar ve cezaya yol açar. Ayrıca Allah'ın ilahlığını kabul etmekle birlikte, Allah'tan yüz çevirenlerin buyruklarına bile bile uymak ve buna rıza göstermek şirktir.⁴¹⁶

Kurtubî Allah'ın ismi anılarak hayvanın kesilmesi hakkında mezheplerin fikhî görüşlerini nakleder. Sonra “*Eğer onlara itaat ederseniz*” yani kesilmeden ölen meytenin helal olduğunu söyleyen müşriklere uyarsanız, “*elbette sizde müşrikler olursunuz*” aynı şekildeki ayetin şuna delil olduğunu söyler:

“Allah, kesilmeden ölen hayvanın haram olduğunu ifade etmiştir. Bunun aksini söyleyen müşrik olduğu gibi, onun sözüne uyan da müşrik olur.”⁴¹⁷

Cessâs bir sebebe binaen nazil olan bu ayetin hükmünün özel değil, genel olduğunu usuli fıkıh âlimlerince kabul edildiğini, dolayısıyla yüce Allah'ın “*Bir de Allah'tan başkasının adı anılarak kesilen*”⁴¹⁸ buyruğundan hareketle Allah'tan başkasının adı anıldığı için aynı haram hükmünün kapsamına gireceğini dile getirir.⁴¹⁹

Dikkat edilirse mezhep imamları genel olarak bu konuya Allah'ın ismi anılmadan kesilen hayvanın eti yenilir mi yenilmez mi cihetinden bakmışlardır. Ancak Kutub ve Mevdûdî, bu konuda zikrettiği ayet ve hadislere dayanarak bile bile Allah'ın adına değil da bir putun adı anılarak kesilen bir hayvanın yenilmesinin fikhî cihetinden ziyade, iman küfür yönünden bakmışlardır.

Yine yukarıda görüşlerini kısaca verdiğimiz imam Kurtubi, Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, başta olmak üzere eski tefsir âlimlerinin geneli, bu ayetlerde bile bile Allah'ın emrini terk edip, nefesine göre hükümler ihdas edenlere uymak şirk sebebi saymışlardır. Ancak, Kutub ve Mevdudi bu eski âlimlerin söyledikleri şeyin şirk olduğunu kabul etmekle beraber; yönetmek açısından Allah'ın ulûhiyet, hükümlerlik

⁴¹⁵ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân* (Amman: Daru'l-ilâm, 2002), 6/123.

⁴¹⁶ Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili* (İstanbul: Azim Yayınları, 2017), 590.

⁴¹⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 7/143.

⁴¹⁸ el-Bakara 2/173.

⁴¹⁹ Ebû Bekr Ahmed b. Ali el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1985), 1/217.

ve teşri hakkına bir gasp niteliğini taşıdığını söyleyerek, günümüzde ki şirkin en yaygın olduğunu söylemişlerdir.

3.1.4. Yemin Hükümlerine Dair Düşünceleri

Yemin ile ilgili ayet-i kerime, yeni yetişen İslam toplumunu eğitmeye yönelik önemli hükümler ihtiva ettiğini söyleyen Kutub; akabinde gelecek olan, kocanın hanımına yaklaşmayacağına dair yemin olan *ila* ile ilgili bir ön hazırlık mahiyetini taşıdığını söyler. Aynı zamanda Allah'ın ismini dilde bir alışkanlık haline getiren, en basit işlerde bile yemin ile Allah'ın ismini kullanan müminlerin uyarıldığı önemli konulardan biridir.⁴²⁰ Yüce Allah, bu konu hakkında şöyle buyurmaktadır:

*“Yeminlerinizden dolayı Allah'ı, iyilik etmeye, kötülükten sakınmaya ve insanların arasını düzeltmeye engel kılmayın. Allah her şeyi işitir ve bilir.”*⁴²¹

Seyyid Kutub, ayetten sonra bu konuyla ilgili şu hadisi şerifi zikreder : *“Kim bir yemin ederde, bu yeminine uymamayı uymaktan daha hayırlı görürse, yeminini bozsun, kefareti ödesin ve hayırlı gördüğü o işi yapsın”*⁴²² bu hadisle birlikte birçok hadis ve sahabe sözünü zikreden Kutub; yeminin hükümleriyle ilgili şunları ortaya koyar:

*“Yeminlerinizin kasıtlı olmayanlarından dolayı Allah sizi sorumlu kılmaz.”*⁴²³

Kutub, bu ayete dayanarak, niyet olmaksızın ağız alışkanlığı şeklinde yapılan yeminlerin bir kefaret gerekmediğini; dile getirmekle birlikte rastgele yemin etmek, yüce Allah'ın adını değersizmiş gibi ağız alışkanlığı haline getirmek mümine yakışmayacağını dile getirir.⁴²⁴ Genelde bu ayet-i kerimelerden hareketle fıkıh âlimleri üç çeşit yemin olduğunu söylemişlerdir. Bunlar *yemin-i lağv*, *yemin-i ğamûs* ve *yemin-i mün'akidedir*.⁴²⁵ *Yemin-i lağv*, yanlışlıkla ya da doğru olduğu sanılarak yapılan yemidir ki daha çok dil alışkanlığından illeri gelir. Hanefî, Şafîi ve Hanbelî mezheplerine göre bu yeminin kefareti yoktur.⁴²⁶ Yukarıda geçtiği üzere Seyyid Kutub'ta dil alışkanlığından illeri gelen lağv yeminin kefaret gerekmediğini söyleyerek bu konuda ittifak eden üç mezhebin görüşünden yana açıklama yapmıştır. İmam Malik (r.a.), *el-Muvatta* adlı kitabında şunları söyler: *Lağv yemini* hakkında en

⁴²⁰ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 1/395.

⁴²¹ el-Bakara 2/224.

⁴²² Müslim, *Eymân*, 11-17.

⁴²³ el Bakara 2/225.

⁴²⁴ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 4/424.

⁴²⁵ Merġinânî, *el-Hidâye*, 2/355.

⁴²⁶ Kudûrî, *Kuduri Metin ve İzahlı Tercümesi*, 368.

uygun görüş, bilgi sahibi olduğu bir konuda yemin etmesidir. Ancak daha sonra zannettiği gibi olmadığı ortaya çıkarsa bu yemine kefarete gerekmez.⁴²⁷ Bu konuda İmam Şafii den şu söz nakledilir:

“Hiçbir zaman Allah adına doğru veya yalan yemin etmedim.”⁴²⁸

Onun için Şafii mezhebine göre, genel itibariyle alışkanlık haline getirilerek yapılan yemin mekruhtur. Ancak bir vacibin yemine bağlı olması durumunda yemin etmek vacip, bir günah işlemek için yapılan yemin haram ve mekruh olmayan bir iş için yemin etmek mübahtır. Yine mekruh olan bir işin terk edilmesinin bağlı olduğu yemin şekli ise menduptur. Hanbeli mezhebinin görüşü de Şafii mezhebi gibi yapılan fiilin durumuna göre değişir.⁴²⁹ Hanefi ve Maliki mezhebine göre ise, yeminlerde asıl olan ibahadır.⁴³⁰ *Yemin-i Kamus* ise yalan olduğu bile bile bir şey için yemin etmektir. Kutub’a göre bu kişinin durumu, kefaretle günahının örtülmeyeceği kanaatindedir. Bazı mezheplerin bu görüşte olduklarını söyler ki bu görüş, Hanefi ve Maliki mezheplerinin ortak görüşüdür.⁴³¹ Onun için Kutub, İmam Malikin *Muvatta* isimli eserinden şöyle bir nakilde bulunur:

“Bu konuda duyduğum bilgilerin en güzeli şudur: *Yemin-i lağv* denilen ve ağız alışkanlığıyla yapılan yemin için kefarete gerekmez. Buna karşılık bir kimseyi memnun etmek veya haksız olarak bir mal elde etmek için, bile bile yalan yere yapılan yemin ise, kefaretle telafi edilmeyecek kadar büyük ve ağır bir günahdır.”⁴³²

Şafii mezhebine göre ise *Yemin-i Ğâmûs* için kefarete gerekli olmakla birlikte, bir hak ihlaline sebep olmuşsa, imkân dâhilinde kişiye hakkını iade edilmelidir. Hanbeli mezhebinin görüşü de Şafii mezhebi gibidir.⁴³³

Yemini mün’akide ise, kısacası şartlarına uygun yapılan yemin çeşididir. Bu yemin, bozulduğunda genel olarak kefarete gerektirir.⁴³⁴

Bu kefarete şekli Maide suresinin 89. ayetinde yüce Allah şöyle beyan eder: “*Yeminin kefareti, ailenize yedirdiğiniz ortalamasından on yoksunu duyurmak yahut*

⁴²⁷ Kurtubî, *el-Câmi‘ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 3/100.

⁴²⁸ Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 14/2443.

⁴²⁹ Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, 3/1140.

⁴³⁰ Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, 3/1139.

⁴³¹ Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, 3/1144.

⁴³² Kutub, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, 1/398.

⁴³³ Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, 3/1147.

⁴³⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, 2/355.

giydirmek ya da bir köle azat etmektir. Buna gücü yetmeyen üç gün oruç tutar. İşte yemin ettiğiniz vakit yeminlerinizin kefareti budur."⁴³⁵

Kutub, bu ayeti kerimede geçen *ortalamasından* on yoksulu duyurmanın anlamı üzerinde durur. Çünkü bu konu hakkında fıkıh âlimleri arasında itilafların olduğunu söyler, bu itilaflara prensip gereği zikretmeyeceğini söyledikten sonra, konuya dair şu açıklamalarda bulunur:

Ortalama kelimesinin zamanın şartlarına göre en iyi ve orta seviyeyi dile getiren iki anlamı bünyesinde taşıdığını söyleyen Kutub, yüce Allah, bu lafızdan muhtemelen en iyi yemek ya da orta halli bir yemek ve elbise kastetmiş olduğu gibi, her ikisini de kastetmiş olması ayetin manasına uzak değildir. Zira İslam'ın ölçüsüne göre ortalama ile en güzel kastedilir. Veya *bir köle azat etmek*, kavline gelince burada mutlak köle zikredildiği için kölenin Mümin ya da kâfir olması konusunda fıkıhçılar arasında itilaf ortaya çıkmıştır. Bu konuda Kutub, ayeti kerimede kölenin mutlak olarak mümin olmasını dile getirmediği için hürriyetine kavuşturulacak kölenin mümin ya da kâfir olmasının fark etmeyeceğini dile getirir. Bundan sonra ayeti kerimede geçen "*Bunlara gücü yetmeyen üç gün oruç tutsun*". Kavlini ele alan Kutub, bile bile yemin eden kimselerin gücü varsa sırasıyla mü'min bir köle azat etmek, buna gücü yetmiyorsa ailesinden yediği yemeğin ortalamasından on fakiri doyurmak buna da gücü yetmiyorsa üç gün oruç tutmaktır.⁴³⁶ Oruç tutmanın peş peşe mi ayrı ayrı günlerde mi tutulması gerektiği hakkında fıkıhçılar arasında itilaf olduğunu söyleyen Kutub; bu konuda ayeti kerimede herhangi bir bilgi mevcut olmadığı için beş beşe tutulmasını söyleyen fıkıhçıların bir delile dayanmadıklarını söyler. Zira Kutub'a göre Kur'ân bir konuya açıklık getirmemişse orada muhayyerlik söz konusudur. Eğer arka arkaya oruç tutmak ya da ara vererek oruç tutmak önemli olsaydı mutlaka yüce Allah, bunu dile getirirdi. Dile getirmediğine göre her iki şekilde de oruç tutulmasına bir engel olmadığını söyler.⁴³⁷ Kutub, burada Şafii mezhebinin görüşünü esas almıştır. Çünkü bu mezhebe göre kefaret orucunun peş peşe tutulması şart değildir.⁴³⁸ Hanefi mezhebine göre peş peşe tutmak şarttır.⁴³⁹ Maliki mezhebine göre üç gün kefaret orucunu peş peşe tutmak şart olmayıp sadece

⁴³⁵ el-Maide 5/89.

⁴³⁶ Ebü'l- Abbas Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Heytemi, *Tuhfetü'l- muhtac bi- şerhi'l- minhac*, (Kuveyt: Daru'z-Ziyâ, 2020), 3/452.

⁴³⁷ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 4/426.

⁴³⁸ İbn Hacer el-Heytemi, *Tuhfetü'l- muhtac bi- şerhi'l- minhac*, 3/554.

⁴³⁹ Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd, *el-İhtiyar*, 293.

menduptur.⁴⁴⁰ Hanbeli mezhebine göre ise üç gün kefarete orucunu peş peşe tutmak Hanefilerde olduğu gibi şarttır.⁴⁴¹

Burada fikhî teferruata girmenin bir yararı olmadığını söyleyen Kutub; bu konuda teferruat hakkında fikhî imamların görüşünü öğrenmek isteyenlerin fikhî kitaplarına bakmalarını tavsiye eder. Aslında bu konuda ki tüm fikhî görüşler, bir esasta toplandığını söyleyen Kutub, bu esas şöyle dile getirir:

“Bu esas şudur; kefareten maksat bozulan ahdin değerini iade etmek, yeminlerin küçük düşürülmesini önlemektir. Zira bunlar birer anlaşmadır ve yüce Allah bu anlaşmalara vefa gösterilmesini emretmiştir.”⁴⁴²

Kutub, yemin ayetinin nüzülü hakkında Buhari ve Müslim’in rivayet edilen bir hadiseyi nakleder. Kısacası bu hadisede bazı sahabeler, sabaha kadar namaz kılmaya, bazıları sene boyunca oruç tutmaya, bazıları da kadınlardan uzak durmaya yemin edince yüce Allah şu ayeti nazil eder: “*Ey iman edenler, Allah’ın size helal ettiği bazı temiz şeyleri haram kılmayın, hududu da aşmayın. Doğrusu Allah aşırı gidenleri sevmez.*”⁴⁴³ Bu ayet-i kerime ile helal ve haram kılma yetkisinin sadece Allaha ait olduğu, bu konuda Hz. Peygamber dâhil hiç kimsenin bir şeyi helal veya haram kılma yetkisine sahip olmadığını en açık delilidir. Kutub’a göre iman etmenin ilk şartı Allah’a mahsus olan ulûhiyet özelliklerini insanlara vermemektir. Yani hüküm koyma meselesi tamamen ulûhiyet davasıyla alakalı olduğunu söyleyen Kutub; insanı ve tüm canlı ve cansız varlıkları yegâne yaratıcısı Allah olduğuna göre helal-haram kılma yetkisi de ona aittir. İnsanoğlunun sahip olduğu mantıkî değerlere göre de mülk sahibi olan kimse, mülkünde dilediği tasarrufa yapar. Kutub’a göre bu mantıkî tasarrufun dışına çıkanların haddi bilmeyen mütecaviz kimseler olduğunu söyler.⁴⁴⁴ Yine meseleye sebebin hususiyeti yönünde bakıldığı zaman, Yüce Allah’ın helal kıldığı şeylerin mutlak temiz ve güzel olduğu; haram kıldığı şeylerin mutlak pis ve kötü olduğunu, açık bir şekilde beyan ettiğini görürüz. Şu halde inanmış bir kimsenin Allah’ın tercihi dışında başka bir tercih hakkı yoktur.⁴⁴⁵

Bu ayetin tefsirinde, ebu'l-A'lâ el- Mevdudi *Tefhîmu'l-Kur’ân* eserinde bir şeyi helal ve haram etmemek şartı ile aşırıya varacak şekilde, haram olan bir şeyi helalmiş

⁴⁴⁰ Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, 3/1176.

⁴⁴¹ Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, 3/1177.

⁴⁴² Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur’ân*, 4/426.

⁴⁴³ el-Maide 5/87.

⁴⁴⁴ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur’ân*, 4/422.

⁴⁴⁵ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur’ân*, 4/427.

gibi işlemek ya da helal olan bir şeyi harammış gibi işlememek, haddi aşmaktır ki yüce Allah; haddi aşanları sevmez, diye görüşünü bayan etmiştir.⁴⁴⁶

Netice olarak Kutub, yemin konusundaki fikhi hükümlerde kolay olan görüşleri tercih ettiği, ayetlerde fakihlerin ihtilaf ettikleri yerlerde, ayetin zahiri hükmüne göre bir yaklaşım ortaya koyduğu, günün şartlarına uygun olan görüşü tercih etmeğe çalıştığı görülür. Onun için Kutub, fikhi konularda bir tercihte bulunurken ilk başvurduğu delil, ayetin genel ve zahiri anlamına bağlı kalması ve delil yönünden sağlam olması için konuyu başka ayetlerden de desteklemeye çalışmasıdır. Yine görüş tercihinde ayetin dışında sahih hadis ve sahabe yaşantısına son derece dikkat eder.⁴⁴⁷

3.2. Muamelât Alanındaki Bazı Düşünceleri

Müslümanın ibadet hayatı ne kadar önemli ise muamelât hayatı da o kadar önemlidir. Bunlar, birbirlerinden ayrılmaz bir bütündür. Bu ikisinin birlikte ibadet şuuru içinde yerine getirilmesi şattır. Zira İslam düşüncesine göre kulluk amacı taşımayan hiçbir insani faaliyet ve hareket yoktur. İslam hukukunun baştan sona kadar en büyük gayesi hakiki bir kulluğu tahsis etmektir. Bu gerek yönetim ve ekonomiye dair düzenlemelerde olsun gerek ceza, aile hukukunda olsun gerekse medeni nizama dâhil diğer kanunlar olsun hepsinin tek ve en yüce hedefi, insanları kulluğun zirvesine ulaştırmaktır.

Kutub'a göre muamelât ile ilgili hükümler toplumsal ilişkileri düzenleyen kurallar oldukları için değişimin daha fazla bu alanda meydana gelmesinin doğal olduğunu söyler. Çünkü toplumsal ilişkiler, gelişmelerle birlikte oluşan yeni faktörlerin etkisiyle sürekli bir değişim halindedirler. Onun için Kutub'un bu alana dair analiz ve yorumlarını birkaç örnekle gösterilmeye çalışılmıştır.

3.2.1. Kadının Şahitliği Konusundaki Yaklaşımı

İslam hukukunda adaletin sağlanması ve haksızlığın önlenmesi için şahitlik önemli bir konudur. Çünkü hukuki sonuç doğuran sözleşmelerde iki şahidin bulundurulması, doğabilecek haksızlığı önlemeye yönelik önemli bir teminattır. Zira yüce Allah bu konuya dair şöyle buyurmuştur: *“Eğer borçlu akılcı zayıf veya eksik yahut kendisi yazdıramaz durumda olursa velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun. Şahitler iki erkek olmazlarsa, rıza göstereceğiniz*

⁴⁴⁶ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 1/589.

⁴⁴⁷ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/428.

şahitlerden bir erkekle -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki de kadın olsunlar.”⁴⁴⁸

Seyyid Kutub, Ayeti kerime *yazdırsın* şeklindeki emir kipinden hareketle muayyen zaman için alınan borçların yazılmasının ihtiyari değil; farz olduğunu söyler. Ancak cumhura göre yazmaktan amaç malların korunması ve şüphenin ortadan kaldırması içindir.⁴⁴⁹ Cumhur dâhil birçok âlime göre bu emrin ihtiyari olduğu, farz olmadığı yönündedir. Hanefî fıkıhçısı Cessâs’a göre borcun yazılmasının aslen farz olmadığını söyler.⁴⁵⁰ Görüldüğü üzere Kutub, ayeti sınırlandıran başka bir ayet ve sahih hadis yoksa Kur’anı Kerim’in zahiri hükümlerine bağlı kalmaktadır. Çünkü ona göre bu Kur’ân’ın ayetleri, içtimaî hayatı tanzim etmek için inmişlerdir. Dolayısıyla Kutub, toplumsal hayata dair ilişkileri düzenleyen ve teminat altına alan hükümlere karşı hassas bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Onun bu hassasiyeti nedeniyle çok nadir durumlarda mezhep âlimlerin ittifak ettiği bazı konularda delil göstererek farklı yorumlarda yapmıştır. Yukarıda borcun yazdırılmasının ihtiyari değil, farz olduğunu söyleyerek fıkıh âlimlerin çoğuna muhalif bir görüş ortaya koymuştur. Yine bu duruma örnek teşkil etmesi açısından Vaka suresinin 79. ayeti gösterilebilir. Bu ayet-i kerimede yüce Allah şöyle buyuruyor: *“Ona sadece tertemiz kimseler el sürebilir.”*⁴⁵¹ Kutub’a göre bu ayet, müşriklerin Kur’an-ı Kerim hakkında illeri sürdükleri bazı iddiaları reddetmektedir. Çünkü müşrikler Kur’an-ı Kerim’in şeytanlar tarafından indirildiğini iddia ediyorlardı. Onun için bu ayetin sîbak ve siyakını göz önünde bulunduran Kutub; ayetin başında bulunan “lâ” edatının olumsuzluk edatı olduğunu, dolayısıyla Allah’ın bilgisi ve muhafazası altında olan Kur’an-ı Kerim’e şeytanların dokunmadığını ve ayetin en tutarlı açıklamasının bu olduğunu söyler. Ancak fıkıh âlimlerinin çoğuna göre ayetin başındaki “lâ” edatı olumsuzluk edatı değil, yasaklama edattır. Dolayısıyla fıkıh âlimlerine göre *“Ona sadece tertemiz kimseler el sürebilir”* den maksat Kur’an-ı Kerim’e ancak abdestli olanlar dokunabilir⁴⁵². Kutub’un yorumuna göre ise Kur’an-ı kerime abdestli veya abdestsiz her mümin dokunabilir.⁴⁵³

⁴⁴⁸ el-Bakara 2/282

⁴⁴⁹ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmîl-Kur’ân*, 4/16.

⁴⁵⁰ Cassas, *Ahkâmîl-Kur’ân*, 1/484.

⁴⁵¹ el-Vakıa, 56/79.

⁴⁵² Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmîl-Kur’ân*, 17/56.

⁴⁵³ Kutub, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, 14/168.

Borç yazılırken sizin razı olacağınız iki şahidin bulunmasının gereğine vurgu yapılmaktadır. Kutub'a göre bu iki anlama gelir: birincisi, bu şahitlerin İslam toplumu nezdinde güvenilir olmaları gerekir. İkincisi, anlaşma yapan iki tarafta şahitlerin şehadetine razı olmalıdırlar. Bu şartları taşıyan ve konuyu görmüş olan kişiler şahitliğe davet edildikleri zaman bu davete karşılık vermeleri ilahi bir farz olduğunu söyleyen Kutub; yine bu hükmü, ayette emir şeklinde geçtiğine dayandırır.⁴⁵⁴

Kutub, her yönüyle İslami hükümlerin yaşandığı bir toplumda şahitlik doğal olarak erkekler tarafından yerine getirildiğini dile getirir. Çünkü sosyal hayatın içinde olan ve bu hayatın tecrübelerini bilen erkeklerdir. İstikamet üzere olan İslam toplumunda kadınlar çalışma ihtiyacını hissetmezler. Şayet İslam, kadını çalışma sahasına itseydi, kadınlık hissi ve annelik duyguları zedelendiği gibi; toplumun istikbalini sağlayan genç nesillerin yetişmesini de heder etmiş olurdu. Onun için Kutub'a göre kadınların şahitliği bir erkeğe karşı iki tane olmasının temelinde iki sebebe dayanmaktadır. Birincisi kadınlar anlaşmalar konusunda tecrübe sahibi olmadıkları gibi işin inceliklerine vakıf değildirler. İkincisi yukarıda kısmen değinildiği üzere annelik vazifesinin verdiği duygusal hal nedeniyle çok ciddi konularda infiale kapılıp yanılmaya düşme ihtimali nedeniyle alınan bir tedbirdir.⁴⁵⁵ Zaten ayet-i kerime bu durumu bizim tahminlerimize bırakmayıp sarih bir şekilde açıklamıştır. Kutub'a göre bu hüküm kadınların erkeklere göre bir eksiklik yâda kusur şeklinde olmadığı açık bir durumdur. Çünkü ayet-i kerimede erkeklerin bulunmaması durumunda değil, erkek bulunsa bile kadının bu şahitliği yapabileceğini dile getirmesi, kadına bir noksanlık haline yönelik olmadığını söyleyen Kutub; aksine haksızlığı önlemeye yönelik olduğunu dile getirir.⁴⁵⁶

3.2.2. Alışveriş Konusundaki Yaklaşımı

İslam dini toplumsal hayata son derece önem vermiştir. Bu nedenle Hz. Peygamber (s.a.v), vahyin önderliğinde İman esasına dayalı sevgi ve merhamet temelli İslam kardeşliğini yaşayan bir toplum inşa etmeye çalışmıştır. Kutub'a göre sağlam temeller üzerine inşa olunan bu toplumda gerek erkek gerekse kadın mal

⁴⁵⁴ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 14/168.

⁴⁵⁵ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 2/148.

⁴⁵⁶ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 2/148.

kazanırken ve harcarken ilahi hükümlere uygun yapmalarının gereğine değinir. Bunun için mal kazanırken hile; rüşvet, kumar, faiz ve zaruri ihtiyaç mallarının pahalılaşmasını düşünerek stok yapmak gibi toplumsal ilişkileri olumsuz yönde etkileyen davranışlardan uzak durulmasını istemektedir. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır: “*Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin; ancak karşılıklı rızanıza dayana ticaret böyle değildir ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir.*”⁴⁵⁷

Kutub’a göre bu ayet-i kerime, İslam hukukuna dair iki temel ilkeden bahsediyor. Bu iki temel ilke; terbiye ve teşri ilkesidir. Yüce Allah bir yönüyle insanları terbiye ediyor, diğer diğer yönüyle terbiye edilmiş bu insanlara teşri hükümlerini vaaz ediyor. Ne terbiye ihmal ediliyor ne de uyulması gereken İslami hükümler ihmal ediliyor. Bu şekilde hem imanı yönden terbiye olan bir toplum inşa edilirken aynı zamanda sosyal adalet ilkelerini barındıran önemli hükümler ortaya konulmaktadır. Kutub’a göre bu durum, İslam hukukunun toplumla olan bağının nedenli önem arz ettiğinin göstergesidir. Zira imanı yönden terbiyeye tabi tutulmuş bir toplum; İslam hukukunun yeşermesinin ve yaşamasının ön şartıdır. Dolayısıyla Kutub’a göre hem maddi hem de manevi yönüyle insanı kuşatan yegâne sistem İslam hukukudur ki beşeri hukuklarda bu özellik bulunmaz.⁴⁵⁸

Yine bu ayeti kerime faizi haram kılan ayetten önce mi, sonra mı nazil olduğuna dair kattı bir delilin bulunmadığını söyleyen Kutub’a göre bu ayet faizin haram kılınmasından önce nazil olmuşsa, o zaman faizi tümüyle yasaklamaya yönelik bir ön hazırlık mahiyetindedir. Çünkü faiz malları haksızlıkla yemenin zirvesidir. Yüce Allah bu ilahi fermanla başta faiz olmak üzere malları rıza ile yapılan alış veriş dışında, haksızlığa sebep olan tüm durumlardan sakındırmaya davet etmekte ve kurtuluş yolu gösterilmektedir. Toplum fertlerinin gösterilen yönde hareket etmesi ve bu ilahi hükümlere tabii olmaları son derece önemlidir. Dolayısıyla bu hükümlere ancak kendisi için sevdiği bir şeyi kardeşi içinde seven; kendisi için istemediği bir şeyi kardeşi içinde istemeyen toplum fertlerinin uyabileceği unutulmamalıdır.⁴⁵⁹

⁴⁵⁷ en-Nisa, 4/29

⁴⁵⁸ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur’ân*, 3/186.

⁴⁵⁹ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur’ân*, 3/190.

3.3. Ukubat Alanındaki Fıkhî Yaklaşımına Dair Bazı Örnekler

Seyyid Kutub'a göre İslam hukuku her yönüyle müttekâmil bir nizamdır. Onun için bu nizamın tabiatını usulünü, prensiplerini ve garantilerini anlamadan, ukubât dair teşrii kaidelerini hakkıyla anlamakta zordur. Onun için İslam hukukunun gerek ibadet gerek muamelât ve gerekse ukubât alanına ait hükümleri aynı anda toplumda yaşanması ve uygulanması gerekir. Çünkü Kutub'a göre İslami hükümlerin temeli imana dayanır. İman, vahdetten doğar, onun için imandan doğan hükümler, birbirlerinden asla ayrılmazlar.⁴⁶⁰

Kutub'a göre ceza hükümlerinin en önemli özelliği caydırıcı olmasıdır. Zira İslam da verilen cezadan amaç, insanı suç işlemekten caydırmak, ruhi yönden eğitmek ve bir daha suça bulaşmayacak vicdani bir pişmanlık yaşatarak derin bir iç muhasebeye yöneltmektir. Buna ek olarak İslami hükümlerin hâkim olduğu yerde insanların en temel zaruri ihtiyaçları sağlanmalı, suça teşvik eden amiller ortadan kaldırılmalı, huzur ve güvene dayalı bir ortam sağlanmalıdır. Hatta çalışmaya muktedir olmayan kişilere İslami yönetim onların zorunlu ihtiyaçlarını gidermeli, gayrimeşru yollara yönelmesini en baştan önlemelidir.⁴⁶¹ Bunun için İslam hukukunun topluma hâkim ve aktif bir şekilde yaşanıyor olmasının önemli olduğunu söyleyen Kutub, böyle bir ortamda ahlaki ve vicdani olarak terbiye olan insanların önünde gayri meşru yollara girip suç işlemek zorlaşacaktır.⁴⁶² Bu vesileyle Kutub'un bu konuya dair düşünce ve yorumlarının daha iyi anlaşılması için birkaç örnek verilmiştir.

3.3.1. Hirabe Cezası

Seyyid Kutub'a göre ukubât ve muamelât ile ilgili hükümler, sosyal hayata yönelik oldukları için İslam hukukunun bu alana ait hükümlerinin olumlu gelişmesi, toplumda ortaya çıkan yeni sorunlara sağlıklı çözümler üretmesi için topluma hâkim ve aktif bir yaşantıyla fiili hayatta yaşanmasının önemli olduğunu söyler. Bu minval üzere İslami hükümlerin hâkim olduğu ve yaşandığı bir yerde, insanların emniyet ve huzurunu bozan, mevcut şeri düzene ve yöneticiye karşı örgütlü saldırıda bulunan kimselerin cezalarına ait fikhî hükümler ortaya çıkar. Zira yüce Allah bu konu

⁴⁶⁰ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/150.

⁴⁶¹ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/222.

⁴⁶² Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/223.

hakkında şöyle buyurmuştur: “Allah’a ve peygamberine karşı savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası ancak ya öldürülmeleri veya asılmaları yahut el ve ayaklarının çapraz olarak kesilmesi ya da buldukları yerden sürgün edilmeleridir. Bu, onların dünyada uğradıkları aşağılayıcı cezadır. Ahirette ise onlar için büyük bir azap vardır. Ancak onları yenip ele geçirmenizden önce tövbe edenler müstesna! Biliniz ki Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.”⁴⁶³

Kutub, bu ayeti kerimde belirtilen cezanın nasıl uygulanacağı dair fıkıhçıların ihtilafa düştüklerini söyler. Bazı fıkıhçılara göre idarecilere karşı isyan eden çetenin hâkimiyet alanının dışında bir yerde olmasının şart olduğunu söyler ki, bu Hanefi mezhebinin görüşüdür.⁴⁶⁴ Diğer üç mezhebe göre ise ister hâkimiyet alanının içinde ister hâkimiyet alanı dışında olsun hiç fark etmez, isyan edenlere ayette belirtilen ceza uygulanır, demişlerdir.⁴⁶⁵ Kutub, burada ikinci görüşün pratiğe daha uygun olduğu söyleyerek çoğunluğun görüşünü tercih etmiştir.⁴⁶⁶ İbn Münzir’e göre de ayet umumilik ifade eder. Muharip yeri, şahsa tahsis etmek kimsenin yetkisinde değildir. Muhammed Sabûnî de bu görüşün ayetin umumi ifadesine uygun olduğunu; zira şehir merkezinde oluşan çeteler, çöller de yol kesen çetelerden daha tehlikeli bir durum arz ettiğini söyler.⁴⁶⁷

Kutub’a göre isyan edenler gerek Müslüman olsun gerek zimmi olsun ve gerekse müttefiklerden olsun, bunlar sadece İslam hukukuyla hükmeden idareciye karşı isyan etmiyorlar, aynı zamanda İslam hukukunun yaşandığı toplumun emniyet ve huzuruna da isyan etmiş oluyorlar. Daha da önemlisi Allah ve Resulüne de harp ettikleri için bu ağır cezayı hak etmiş olurlar. Ayeti kerimeden anlaşıldığı üzere, ancak İslam hukukuyla hükmeden idareciler, bu isyancıları yakalayıp cezayı tatbik edebilirler. Ancak Kutub’a göre tarihte insanları Allah’ın hükmüyle idare etmeyen, kendi saltanatları için bazı âlim kisvesine girmiş kişilerden fetva alarak bu cezayı uygulamanın büyük bir ihanet olduğunu da dile getirir.⁴⁶⁸

Yine Kutub, bu ayetin muhtevası hakkında farklı görüşlerin olduğunu söyler. Yani acaba idareci bu cezanın herhangi birini vermekte serbest midir? Yoksa asiler her işledikleri suça mukabil belli bir ceza mı verilir? Gibi görüşlerdir.

⁴⁶³ el-Maide 5/33-34.

⁴⁶⁴ Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, 8/3463.

⁴⁶⁵ İbn kudame, *el muğni*, 12/45.

⁴⁶⁶ Kutub, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, 4/216.

⁴⁶⁷ Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, 1/563.

⁴⁶⁸ Kutub, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, 4/217.

Kutub, Abdulkadir Udeh'in *İslam Ceza Hukuku* adlı kitabından nakiller yaparak konuyu mezhep imamların genel görüşlerine uygun şöyle özetler:

Hanefi mezhebinin fakihleri genel olarak şu kanaattedirler: Cezalar, işlenen suçun derecesine göre tertip edilmiştir. Yani her birinin işlediği suç tespit edilir ona göre ceza verilir.⁴⁶⁹ Şafii ve Hanbelî mezhebinin görüşleri de Hanefi mezhebinin görüşüne yakındır.⁴⁷⁰ Kurtubî, devlet başkanının muharipler hakkında hükümlerden herhangi birini tercih edeceğini belirtir. Çünkü sahabe ve tabiiden bir âlim cemaat göre, işlenen cinayetlere göre cezaya dair hükümlerin uygulanacağını söylemişlerdir. Yani işlenen suçun büyüklüğüne yâda küçüklüğüne göre ceza verilir.⁴⁷¹ İbni Abbas'a göre bu ayeti kerime de cezai müeyyideler sıralanırken aralarında "veya" kelimesi kullanıldığını bundan dolayı Müslüman devlet başkanının hükümleri icra ederken dilediği hükmü seçebileceğini gösterir.⁴⁷² Ancak Maliki mezhebi fakihleri konuyu farklı bir yaklaşımla ele almışlardır. Bu yaklaşıma göre İsyân edenler, Müslümanların muharip askerlerden birini öldürmüşse, ölüm cezası uygulanır. Bu konuda idareci başka ceza vermekte muhayyer değildir.⁴⁷³

Seyyid Kutub, burada Maliki mezhebinin görüşünün daha caydırıcı ve isabetli olduğunu, isyan ve zararı önlediği için bu görüşün tercihe şayan olduğunu söyler.⁴⁷⁴

Kutub, sürgün gerektiren ceza hakkında da İslam hukukçuları arasında, acaba suçu işlediği yerden mi sürgün edilir, yoksa hürriyetini elde ettiği ülkeden mi sürgün edilir, ya da hapse mi atılır yoksa bütün yeryüzünden sürgün edilerek ölüme mi terk edilir diye ihtilaf olduğunu söyler. Burada Kutub, kendi görüşü olarak, suçun işlendiği yerden, zorluk ve gurbet acısını çekeceği bir beldeye sürülmesi fikrinde olduğun dile getirir. Çünkü insan psikolojisi gereği bu acılara maruz kalan bir bünye aynı suçu işlemekten aciz olacağını söyler. Önemli olanda suça ikinci defa teşebbüs etmesini ortadan kaldırmaktır.⁴⁷⁵

Yüce Allah, ayetin devamında şöyle buyuruyor: "*bu onlara dünyada bir zillettir... ahirette ise onlar için büyük azap vardır.*"⁴⁷⁶ Ayetin bu kısmından anlaşıldığı üzere meşru İslam hukuk düzenine karşı isyan edenlere verilen ceza, diğer

⁴⁶⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, 2/424.

⁴⁷⁰ Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, 8/3462.

⁴⁷¹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 6/152.

⁴⁷² Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, 1/563.

⁴⁷³ İbni Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/239.

⁴⁷⁴ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, 4/217.

⁴⁷⁵ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, 4/218.

⁴⁷⁶ el-Maide, 5/33-34.

bazı cezalarda olduğu gibi uhrevi cezayı ortadan kaldırmadığını söyleyen Kutub, İslam'ın cana, mala ve emniyette yönelik toplumsal huzuru bozan cürümler için getirdiği cezaların insan fitratı göz önünde bulundurarak caydırıcı olmasına dikkat etmiştir.⁴⁷⁷

Ayetin bu kısmına dair Cassas da Kutub gibi dünyevi cezanın uhrevi cezayı kaldırmayacağını söyler. Ancak bu konuyu biraz daha açarak özet olarak şunları da ilave eder: Had cezasının uygulanması ile kul hakları düşer, yakalanmadan önce tövbe ederse had cezası düşer, had uygulanmadığı için de kul hakkından sorumlu olur.⁴⁷⁸

Ayetin son kısmında ise yüce Allah: “*ancak onları ele geçirmenizden önce tövbe edenler bunun dışındadırlar. Biliniz ki Allah Gafur'dur, Rahimdir.*”⁴⁷⁹ Kutub, Bu ayete dayanarak suçun iki nedenden dolayı sakıt olacağını söyler:

Birincisi: Asilerin yakalanmadan önce, kötülük yapma güçleri olduğu halde tövbe edip ıslah yolunu seçmeleri. Bu durumda onların ıslahı nefis olduklarına delildir.⁴⁸⁰

İkincisi: Onların tövbeye teşvik edilmesi savaşın zorluklarından pişman olmalara imkân sağlanmasıdır.

Yalnız Elmalı Hamdi Yazır'a göre, yakalanmadan önce tövbe ederlerse isyana ait cezalar uygulanmaz, ancak şahsi haklar çiğnenmişse, bunlara dair hukuk işlenir ve bu haklara dair cezalar uygulanır.⁴⁸¹

Kutub'a göre İslam hukukun da cezayı müeyyideler, insanın bütün duygularını dikkate alan cezalardır. Onun için İslam toplumunda yeri, zamanı ve şartları gözeterek uygulanması caydırıcılık açısından son derece önemlidir. Buna göre bu cezalar ancak İslam hukukunun hâkim olduğu bir yerde ve Müslüman yöneticiler tarafından uygulanır.⁴⁸²

3.3.2. Hırsızlık Cezası

İslam hukukunun hâkim olduğu toplumda, suç işlenecek gayrimeşru yollara sapsak azami derecede önlenmesine rağmen kişi hala gayri meşru yollara saparak

⁴⁷⁷ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/217.

⁴⁷⁸ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 3/51.

⁴⁷⁹ el-Maide, 5/33-34.

⁴⁸⁰ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/217.

⁴⁸¹ Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, 3/412.

⁴⁸² Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/217.

hırsızlık yaparsa, hırsla servet biriktirme amacıyla yapmış ya da çalmayı meslek edinmiş demektir. Böyle kimseler toplumdaki güven ve huzuru yok ettikleri gibi ahlaki yönden de toplum fertlerini ifsat ederler. Manevi yönden hırs hastalığına yakalanmış, çalarak mal biriktirme peşinde olanları ıslah edilmeleri şarttır. Zira fert ve toplumun huzuru için hırsızlık suçunu işleyen kişilerin bu kötü illetten caydırarak bir cezanın uygulanması gerekir.⁴⁸³ Onun için insanı yaratan yüce Allah, onun bozulmuş tabiatını ıslah eden ceza hakkında şöyle buyuruyor: “*Hırsızlık eden erkek ve hırsızlık eden kadının, yaptıklarından ibret verici bir ceza olarak, ellerini kesin. Allah azizdir, Hâkimdir.*”⁴⁸⁴

Kutub, bu ayeti kerimeden hareketle İslam toplumunda yaşayan fertlerin dinleri farklı da olsa, bu fertlerin, ruhunda hırsızlık içgüdüsünün yeşermesine müsaade edilmeyeceğini söyler. Çünkü yeşeren her günah, toplumun ifsadına yol açar. Bunu önlemek için ayette belirtilen ceza uygulanır. Ancak bu ceza gelişi güzel bir şekilde uygulanmaz.⁴⁸⁵ Bunun uygulanmasını zorlaştıran çok önemli fıkhi hükümler şunlardır:

Kutub’a göre bu fıkhi hükümlerden en önemlisi, başkasına ait saklı olan malını gizliden almaktır. Yine çalınan malın cezaya müstahak olması için dört dinar değerinde olması gerekir. Bu konuda İslam hukukçuları arasında ittifak olduğunu söyleyen Kutub, bu değerde ki parayı mutlaka saklı bir yerden ve gizliden almasının şart olduğunu söyler.⁴⁸⁶ Ancak fıkıh kitaplarına baktığımızda çalınan malın miktarı Hanefilere göre bir dinar veya damgalı olsun ya da olmasın on dirhem miktarıdır. Malikiler ise damgalı üç halis dirhemdir. Şafiilere göre ise saf çeyrek dinar veya ona eşit miktardır.⁴⁸⁷ Ve aralarına bu konuda ittifak olmadığı gibi çalınan malın miktarı konusunda da birlik mevcut değildir. Kutub, tefsirinde bu bilgiye dair kaynak vermediği için bilgiyi nereden aldığına dair bir bilgiye ulaşılmadı.

Şayet emanetçi kendisine teslim edilen malı alırsa, el kesme cezası uygulanmaz. Evin içine girme salahiyetine sahip olan hizmetçi hırsızlık yaparsa yine ceza uygulanmaz. Ambara getirilene kadar tarladaki mahsulü çalana ceza uygulanmaz. Evin ya da sandığın dışında bırakılan malın çalınması halinde de ceza

⁴⁸³ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4: 224.

⁴⁸⁴ el-Maide, 5/38.

⁴⁸⁵ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4: 225.

⁴⁸⁶ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4: 225.

⁴⁸⁷ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 16/275.

uygulanmaz.⁴⁸⁸ Dolayısıyla Kutub'a göre mal sahibinin malını saklı tutması, malın çalınmasına zemin hazırlayan durumlara mahal vermemesi gerekir. Tüm bunlar cezanın uygulanmasını zorlaştıran durumlardır.⁴⁸⁹ Buna ek olarak, bir işte ortak olanlardan biri hırsızlık yaparsa ceza uygulanmaz. Beytü'l-mal'den çalınması halinde yine ceza uygulanmaz. Çünkü her iki durumda çalınan malda hırsızlık yapanın payı vardır. Bu durumlarda el kesme cezası verilmez, ancak ta'zir cezası verilir.⁴⁹⁰ Yine toplumsal sorun olan kıtlık zamanında hırsızlık yapanlara el kesme cezası verilmediği gibi açlıktan dolayı hırsızlık yapanlara da bu ceza uygulanmaz. Hz. Ömer'in kıtlık yıllarında hırsızlık cezasını uygulamadığı rivayet edilmiştir.⁴⁹¹ Kurtubi'ye göre hırsızlık suçunun uygulanması için hiçbir kuşku duymayan kesin delillere dayanmasının şart olduğunu söyler. Ve bu cezanın çok sert olmasının temel amacı suçtan caydırmaaktır.⁴⁹²

Aynı zamanda “Şüphelerle, cezaları kaldırın.”⁴⁹³ Hadisini nakleden Kutub, şüphenin bulunduğu durumlarda cezanın uygulanmayacağını söyler. Açlık ve ihtiyaç şüphesi, hırsızlık cezasının uygulanmasına engel olduğu gibi ortak olma şüphesi de cezanın uygulanmasını engeller.⁴⁹⁴ Yine Kutub, şahit yok iken itiraf eden sonra itirafından dönenin şüphesi, şahitlerin şahitlikten dönmelerinin meydana getirdiği şüphe ve buna benzer durumların cezayı kaldırdığını söyler. Bu konuda Kutub, fıkıh âlimlerinin görüşlerini şöyle nakleder: Ebu Hanife'ye göre herkese mubah olan su ve benzer şeyleri saklı bir yerden çalınsa bile ceza gerekmediğini söyler. Çünkü umum herkesin ortak olma şüphesi vardır.⁴⁹⁵ Yine ağaçta olan henüz olgunlaşmamış meyve ve hasadı yapılmamış tarım ürünlerinin çalınması halinde yine ceza uygulanmaz.⁴⁹⁶ Bu konuda Muhammed Sabûnî hem ayetin ruhuna hem de asr-ı saadette yapılan uygulamalara uygun olduğu için şüpheler nedeniyle hadlerin uygulanmamasını isteyen Hanefî mezhebinin görüşünü tercih etmiştir.⁴⁹⁷ Fakat İmam Malik, İmam-ı

⁴⁸⁸ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 16/311.

⁴⁸⁹ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 4/226.

⁴⁹⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 6/202.

⁴⁹¹ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 4/226.

⁴⁹² Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 6/152.

⁴⁹³ Tirmizî, *Hudûd*, 2.

⁴⁹⁴ İbn Kudame, Muvaffakuddin, Abdullâh b. Ahmed, *el-Muğni* (Kahire: Darü'l-Hadis, 1995), 12/287.

⁴⁹⁵ Kudûrî, *Kuduri Metin ve İzahlı Tercümesi*, 353.

⁴⁹⁶ Merğînânî, *El-Hidâye*, 2/310.

⁴⁹⁷ Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, 1/567.

Şafii ve Ahmed b. Hanbel bu gibi hallerde cezanın uygulanmasından yana görüş beyan ettiğini dile getirir.⁴⁹⁸

Kutub, hırsızlık cezasına dair yukardaki fikhi hükümleri zikrettikten sonra, yüce Allah'ın hırsızlık cezasını emretmesiyle, insanların emniyet ve huzuruna ne derece önem verdiğini gösterir. Aynı zamanda bu cezanın asıl amacının caydırıcılık olduğunu, uygulamamak için zorlaştırıcı şartları getiren yüce Allah'ın kullarına karşı ne kadar müsamahalı olduğu şefkat ve merhameti ile muamelede bulunduğu en güzel delili olduğunu söyler.⁴⁹⁹

Seyyid Kutub'a göre bu cezai hükümlerin uygulanması için bütün meşru imkânlar sağlanmalı, suça götürecek bütün yolların en asgari düzeyde kapalı olması gerektiğine değinir. Sosyal hayatta her erkeğin, kadının ve çocuğun yeterli yiyecek-giyeceği, yeterli barınak ve eğitim eşitliğini sağlama ve hastalık zamanında tıbbi bakımın ücretsiz yapılmasının şart olduğunu söyler. Ayrıca çalışma çağında iş imkânlarının sağlanması, her türlü sosyal güvenlik tedbirlerinin alınmış olması gerekir. Tüm bunlar var iken hala hırsızlık yapılırsa, bu hırstan ve çalmayı meslek edinmiş olmaktan kaynaklanır ki ancak o zaman ceza uygulanır. Çünkü el kesme cezası, insan ruhundaki bu hırsızlık içgüdüsüne yönelik caydırma savaşıdır. Zira elin kesilmesi daha az mal kazanmaya sebep olur. Her dönem ve şartta kazanmanın en temel organları el ve ayaklardır. Bunlarda meydana gelen bir eksiklik, ancak ruhun derinliklerine sirayet etmiş hırs hastalığını frenleyebilir.⁵⁰⁰ Çünkü ayet-i kerimede: *“O yaratan, (yarattıklarını) hiç bilmez mi?”*⁵⁰¹ denilerek kulların fitratını bilen, o fitrata uygun hükümler koyan yegâne merci yüce Allah olduğu bize hatırlatmaktadır.⁵⁰² Bu konuda hırsızlık cezasının insanlık için en iyi hüküm olduğunu Kutub, şu sözleriyle ifade eder:

“Bu, İslam şeriatında hırsızlık cezasının istinat ettiği bir esastır. Doğrusu bu esas dünya yaratıldığından bugüne kadar hırsızlık cezalarının istinat ettiği esasların en hayırlısıdır.”⁵⁰³

İnsan fitratından habersiz beşeri kanunların hırsızlık için hapis cezasını ön gördüklerini söyleyen Kutub, böyle bir cezanın suçluları ıslah etmede yetersiz

⁴⁹⁸ Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, 16/277.

⁴⁹⁹ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 4/226.

⁵⁰⁰ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 4/227.

⁵⁰¹ el-Mülk, 67/14.

⁵⁰² Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 4/227.

⁵⁰³ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 4/227.

olduğunu söyler. Çünkü suçlu ancak hapis müddetince hırsızlık illetinden ayrı kalır. Ayrıca hapisane süresince her türlü ihtiyacı da karşılanır. Böyle bir kimse dışarı çıktıktan sonra tekrar eski fiilini daha büyük bir iştiyakla yapmaya devam etmektedir. Çünkü verilen ceza kişiye adeta bir mükâfat gibi gelmiştir. Bu durumda kişi daha da korkusuzca hırsızlık suçunu işlemeye devam edecektir.⁵⁰⁴

Ancak Kutub'a göre el kesme cezası, hırsızlık yapan kişilere uygulanınca, kişi büyük oranda kuvvet kaybına uğrar. Artık içindeki hırs sönmeye başlar. Öyle ki gün geçtikçe insanların güvenini kaybeder. Çünkü işlediği suçun eseri vücudunda taşıyor. O kesik eli mazisini herkese ilan ediyor. Böyle bir kimse bir daha suç işleme kudretini göstermediği gibi, bu akıbetle uğramamak için insanlar asla hırsızlık suçuna yanaşmazlar. Bu durum aynı şekilde kısas için de geçerlidir. Çünkü insan canına kıyan kişi aynı şekilde kendisinin de öldürüleceğini bilirse o cürmü kolay kolay işlemez. Dolayısıyla bir canı kısasa tabi tutmak zahiri olarak ürkütücü, merhamet ölçüleriyle bağdaşmayacak bir görünümde olabilir. Ancak kısas cezasının uygulanması caydırıcılık açısından birçok insanın cinayete kurban gitmesi önlemiş olur. Bu da toplumun güven ve huzur açısında hayat bulması, cinayetlerin en aza inmesidir⁵⁰⁵ Onun için yüce Allah kısas hakkında şöyle buyuruyor: “*Kısasta sizin için hayat vardır, ey akıl sahipleri, umulur ki sakınırsınız.*”⁵⁰⁶ İbn Kesir, bu ayeti en iyi açıklayan Arap dilindeki şu meşhur atasözünü nakleder: “*ölümü en iyi ölüm önler.*”⁵⁰⁷ Zira cahiliye döneminde kan davalarının çok yaygın olduklarını ve âdete bitmez tükenmez bir şekilde insanların, hakkaniyetten uzak birbirlerini öldürdüklerini dile getirir. Onun için bu ayeti kerime de “*kısas ta hayat ver.*” denilerek o günün en önemli sorununa çözüm getirmiş oluyordu.⁵⁰⁸

Elmalı, kısas ayeti hakkında şunları söyler; Tevrat'ta sadece kısas vardı, diyet yoktu ancak Yahudiler onun hükmünü değiştirdiler. Hayat, sırf Allah'ın ihsanı olduğu için kısasta kul hakkından başka Allah'ın halkıda bulunması cihetiyle Hz. Muhammet ümmetine kısas emrederken bir rahmet olarak af ve diyetle meşru kılınmıştır.⁵⁰⁹

⁵⁰⁴ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/228.

⁵⁰⁵ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 1/361.

⁵⁰⁶ el-Bakara, 2/179.

⁵⁰⁷ İbn Kesir, *Büyük Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2010), 3/693.

⁵⁰⁸ İbn Kesir, *Büyük Kur'an Tefsiri*, 3/693.

⁵⁰⁹ Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, 3/3587.

Bir toplumda eğitim ve öğretim yoluyla insanlar ıslah olurlarsa adam öldürme gibi ağır suçların işleme durumları bilimsel veriler ışığında en asgari seviyeye inerse, kısas yerine maktulün yakınlarına diyet isteme gibi farklı cezalar önerilebilir.⁵¹⁰ Zaten ayeti kerimede maktul yakınlarına kardeşlerini af etmenin daha hayırlı olduğunu şöyle dile getirir: “*Ancak her kime, kardeşi tarafından bir şey bağışlanırsa artık ona hakkaniyetle uymalı ve diyeti ona güzellikle ödemelidir. Bu, rabbinizden bir hafifletme, bir rahmettir.*”⁵¹¹

Kutub, el kesme cezasının modern çağda insanlığın ulaştığı seviyeye uygun düşmediğini söyleyen kişilerin sağlam delillere dayanmadıklarını söyler. Zira onlara göre caydırıcı sert cezalar günümüz dünyasına uygun değildir. Her gün cinayetler işlenecek olursa, insanların malları çalınacak olursa ve hayat adeta bir zindana dönse bile caydırıcı sert cezaların uygulamasını medeniyet zannetmek kadar yanlış bir şey olmadığını söyler.⁵¹²

Eğer insanlar iman konusunda eğitilerek olgun bir düzeye gelmiş kişilerden meydana geliyorsa had cezalarını gerektirecek suç işleme durumları maksimum düzeyde olacaktır. Kutub’a göre bu durum, ancak İslam hukukunun yaşandığı bir toplumda söz konusudur. Hâlbuki bu günkü toplumda, işlenen cinayetler, örgütlü bir şekilde çalınan mallar ile korku panik ve güvensiz bir ortam meydana gelmiştir. Kötülüğe irtikâp eden bir avuç insanlar için koca bir toplum huzur ve güvenden yoksun yaşaması nasıl doğru olabilir? Hâlbuki caydırıcı sert cezalar, bir toplum için rahmet, adalet, güven ve huzurun teminatıdır.⁵¹³ Toplumun güveni ve huzurunu bozan insanlara müsamaha etmek tüm toplumun hakkını onlara çiğnetmektir. Bu ne adalete ne insan haklarına nede akıl ölçülerine uygundur. Ve aynı zamanda hiç kimse kendisinin, insanlara karşı, insanların yaratıcısından daha merhametli olduğunu iddia edemez. Onun için Kutub’a zayıflık ve gevşeklikle damgalanan bir ceza hiçbir zaman gerçek ceza olmadığı gibi istenen neticeyi de vermez.⁵¹⁴

İslam ceza hukukuna dair yukarıda verdiğimiz iki örnekte görüldüğü üzere Seyyid Kutub’a göre:

1- Toplum ferlerinin dini yönden eğitilmesi ile hayatın her yönüyle bir ibadet şuuru içinde yaşanmasının sağlanması, suça giden yolların azami derecede önlenmesi

⁵¹⁰ Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Tefsiri* (Ankara: DİB, Yayınları, 2020), 1/270-272.

⁵¹¹ el-Bakara 2/178.

⁵¹² Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 4/129.

⁵¹³ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 4/128.

⁵¹⁴ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 4/128.

ve suç oranının önemli ölçüde azalmanın sağlanması yöneticilerin ve âlimlerin öncelikli görevleridir. Kutub'a göre bunlar sağlanmadan cezanın uygulanması doğru değildir.⁵¹⁵

2- Cezaya dair dini hadlerin uygulanması için, İslam hukukunun topluma hâkim olması; ibadet, muamelât ve cezalara dair tüm hükümlerin aynı anda toplumda yaşanıyor olması gerekir. Kutub'a göre beşeri hukukun hâkim olduğu bir topluma, İslam hukukunun cezaya dair hükümleri uygulanmaz. Ve aynı zamanda bu cezaya dair hükümler ancak Müslüman idareciler tarafından icra edilirler.⁵¹⁶

3- İslam ceza hukukunun, uygulanması için delillerin şüpheye mahal vermeyecek derecede sağlam ve kattı olmasından yana olan Kutub; bu konuda mezhep imamlarının ittifak ettiği görüşü ten yana tercihini yapmıştır.⁵¹⁷

4- Kutub, İslami ceza hukukunun ilahi olması nedeniyle insan fitratına uygun olduğunu, bu cezanın adil ölçüler içinde uygulanması ile caydırıcılığın ortaya çıkacağını ve suç oranını büyük oranda ortadan kalkacağını söyleyerek, İslam âlimleriyle görüş birliği içindedir.⁵¹⁸

5- Kutub'a göre İslam toplumunda hırsızlığa neden olan bütün tedbirler alındığın halde, açlık ve kıtlığın olmadığı bir yerde; hırs ile daha fazla mal elde etmek için hırsızlığı meslek edinmiş olanları caydırmak için ancak bu ceza uygulanır.⁵¹⁹

6- Ferdi olsun toplumsal olsun işlenen günahattan sonra nedamet edip tövbe etmek müminden beklenen hayırlı bir sonudur. Çünkü insan yaşadığı sürece nefis ve şeytanın vesvesesine maruz bir şekilde hayatını idame ettirmektedir. Tekrar günaha düşmemek için tövbe ile birlikte manevi hayatını salih amellerle takviye etmeli ve günaha girecek yolları ile kendi nefsi arasında kalın duvarlar üreyerek nefisini kötülüklerden muhafazaya çalışmalıdır.⁵²⁰ Bu konuda yüce Allah Maide suresinin 39. ayetinde şöyle buyuruyor: *“Ettiği zulümden sonra tövbe edip düzelen kimse, bilsin ki Allah onun tövbesini kabul eder. Allah şüphesiz bağışlayandır, merhametli olandır.”*⁵²¹

⁵¹⁵ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/123.

⁵¹⁶ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/122.

⁵¹⁷ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/126.

⁵¹⁸ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/127.

⁵¹⁹ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/124.

⁵²⁰ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/129.

⁵²¹ el-Mâide, 5/39.

SONUÇ

İslam hukukunun rabbanî bir yöntemle ortaya çıktığını söyleyen Kutub, İslam hukukunun tekrar toplumunda hayat bulması ve ortaya çıkan sorunlara çözümler üretmesinin belirli aşamalara bağlı olduğunu söyler. Bunların başında dinin temeli sayılan iman konusunda insanların yetiştirilmesi ile İslam toplumunun oluşturulması aşaması gelmektedir. Bu aşama, Hz. Peygamber(sav)'in on üç yıl boyunca iman konusunu anlattığı Mekke dönemidir. Bu dönemde toplumun sosyal hayatını ilgilendiren hukukla ilgili ayetlerin nazil olmamasının temelinde, insanları iman konusunda yetiştirmek ve fîli hayatta inandıkları İslami hakikatleri yaşayan bir İslam toplumunu inşa etmektir.

Kutub, Medine dönemi, iman konusunda yetişen İslam toplumunun cahili yaşantılardan arınması, ilahi emirleri ferdi ve toplumsal hayatta yaşamaya başlamasıyla birlikte, hayatlarını tanzim eden şeri hükümler inmeye başladığını söyler. Kısacası önce iman konusunda İslam toplumunun yetişmesi daha sonra bu toplumun yaşantısından ortaya çıkan sorunları tanzim eden İslam hukukunun ortaya çıkma aşamasıdır.

Kutub'a göre Hz. Peygamber (s.a.v) hayatta olduğu sürece vahiy inmeye devam ettiği için, toplumda ortaya çıkan sorunları vahiy ile çözüyordu. Hakkında kesin nas bulunmayan konularda Hz. Peygamber(s.a.v) engin irfanı bilgisine dayanarak bir uygulamada bulunur, eğer hata ederse Allah tarafından düzeltilirdi. Dolayısıyla Hz. Peygamber(s.a.v) döneminde İslam hukukunun oluşum süreci vahiy ve sahih sünnetle şekilleniyordu.

Hz. Peygamberin(s.a.v) vefatından sonra İslam hukuku gelişimini devam etti. Kutub'a göre İslam hukukla ilgili bu gelişim, VIII. yüzyıla kadar sürdü. İslam hukuku reşit halifeler döneminde topluma tam hâkim olduğunu söyleyen Kutub; ancak dört halifeler döneminden sonra İslam hukuku siyasi, iktisadi ve sosyal alanlarda hakkıyla uygulanmadığı onun için yavaş yavaş donuklaşmaya başladığını söyler. Kutub'a göre Bugün İslam hukukunun tekrar canlanması için İslami yaşayan bir toplumun inşa edilmesi, İslam'ın genel ve değişmez hükümleri doğrultusunda içtihat ederek ferî meselelere dair çözümler ortaya konulması, bunu yaparken geçmiş mezhep imamlarını fıkıh geleneğinin göz önünde bulundurulması gereğine işaret eder.

Kutub'a göre İslam hukuku, İslam toplumunu meydana getiren amil değildir. Aksine İslam toplumu, İslam hukukunu meydana getiren amildir. Bu düşünceyle Yusuf suresinin 55.ayetini tefsir eden Kutub'a göre Hz. Yusuf(a.s)hem göreve talip olması hem de kendisinin ehil olduğunu beyan etmesi, İslam toplumuyla alakalı fıkhi bir durum değildir. Çünkü Hz. Yusuf(a.s) döneminde tam anlamıyla bir İslam toplumu yetişmediği için Hz. Yusuf görev talebinde bulunabilmiştir. Buna karşın Hz. Peygamber(s.a.v) döneminde İslam toplumun yetişmesi ve toplumsal hayatta İslam hukukunun hâkim olması nedeniyle görev isteme ve kendini temiz gösterme caiz değildir. Kutub'a göre görevi verende görevi alanda İslam toplumdur. Bundan dolayı Kutub, İslam hukukunun dinamik bir hukuk olduğunu, yaşayan toplumun sorunlarıyla şekillendiğini söyler. Bu sebeple masa başında farazî olarak fıkıh üretmenin doğru olmadığını söyler.

Kutub'a göre İslam hukuku, ilahi ve külli kaidelerden meydana gelmiştir. Onun için İslam hukuku, kıyamete kadar meydana gelecek sorunlara insan fitratına uygun dengeli çözümler üretebilen yegâne sistemdir. Çünkü ezel ilmi ile yüce Allah, olacak ve olabilecek tüm sorunları en ince noktasına kadar bilmekte, ona göre tüm zamanları kapsayacak hükümler koymaktadır. Dolayısıyla toplumlar da ortaya çıkan sorunlar, bu hükümlerin kapsamı dâhilin de meydana gelirler, asla bu genel hükümlerin dışına çıkmazlar. Bu yönüyle de İslam hukukunun evrensel bir özelliğe sahip olduğunu söyleyen Kutub; bu özelliğin ancak pratikte İslami yaşayan toplumda devam ettirebileceğini söyler.

İslam hukuku, kaynağı ilahi olduğu için hem insana fitratına hem de kâinat kanunlarına uyumlu bir sistemdir. Çünkü insan, kâinat ve İslami hükümlerin kaynağı birdir. Bu özelliği ile diğer tüm beşeri hukuklardan ayrı bir özelliğe sahiptir. Kutub'a göre İslam hukukunun bu yapısını bilmeyenler, bazı yönlerden diğer hukuklara benzetmeye çalışırlar. Böyle yapmakla Rabbani olan bu hukuk için sağlam bir dayanak bulduklarını sanırlar. Hâlbuki sonsuz ilim sahibi Allah tarafından gönderilen İslam hukukunun buna asla ihtiyacı yoktur. Zira İslam hukukunun kendinde olup, diğer hukuklarda bulunmayan temel özellikleri vardır. Bunları Kutub şöyle açıklar: İslam hukuku maddi ve manevi iki yönlü olması, kaynağının ilahi olması, temel sabit ve tüm zamanları kapsayan hükümlerden oluşması, insan fitratına ve kâinat kanunlarına uyumlu olması ve yaşayan toplumun dinamik yapısından şekillenmesidir.

Yine Kutub'a göre İslam hukukunda yönetimi doğrudan doğruya tanrıdan alan ve onun adına yasama yapan ve yöneten teokratik bir yönetim anlayışı yoktur. Genel ve sabit hükümlerde yasama yetkisi tamamen Allah'a aittir. Fıkıh âlimleri ve devlet adamları bu konuda yasama yetkisine sahip değildirler. Fıkıh âlimlerinin görevi, hakkında açık hüküm bulunmayan ya da hakkında nas bulunup ta hükmü açık olmayan ve zamanın şartlarında ortaya çıkmış ferî meselelere dair sorunları; genel ve sabit olan ilahi hükümlerden yola çıkarak çözümler ortaya koymaktır. Devlet adamlarının görevi ise sadece Allah'ın hükümlerini uygulamaktan ibarettir.

Kutub'a göre İslami ibadet ve teşri hükümleri hakkında araştırma yapanların ısrarla hükümlerin hikmetleri üzerinde durduklarını söyler. Bu hikmetleri ifrat ve tefrite varmadan anlatılması doğaldır. Ancak tüm hikmetlerini saydıktan sonra, bu hikmetlerin dışında başka hikmetlerin mevcut olmadığını söylemek ya da başka hikmetlerinin olmadığı şeklinde bir anlama mahal vermek birçok sakıncayı doğurur. Onun için ayetlerin veya İslami hükümlerin nihai anlamlarını ve hikmetlerini beşeri aklımızla bilmemiz mümkün olmadığını söyleyen Kutub, beşer aklımızla idrak ettiklerimizle yetinmek, bilmediğimiz kısmına ise iman etmektir.

İslam hukuku rabbanî bir özellik taşıdığını ve bu yönüyle tüm beşeri hukuklardan ayrıldığını söyleyen Kutub, bu rabbanî özelliğini üç medde halinde şöyle özetler:

Birincisi; İslam hukukunda hâkimiyet kayıtsız şartsız Allah'ındır. Yasamada temel hükümler ilahidir. Bu konuda hiç kimse yasa koyma yetkisine sahip değildir.

İkincisi, kanun koymada ve yargıda Peygamber(s.a.v)'in zikredilmesi, hâkimiyetin Allaha ait olması prensibiyle çatışmayacağını söyleyen Kutub, Peygamberin dini konularda kendi arzusuna göre konuşmayacağını dile getiren Necm süresinin 3. ve 4. ayetlerini kanıt gösterir. Dolayısıyla dini konularda Hz. Peygamberin söz, fiil ve takririnden oluşan sünnet, İslam hukukunun ikinci kaynağını oluşturur.

Üçüncüsü; Hz. Peygamberin, İslam'ın teşri ruhuyla alakası olmayan beşeri alanlarda fikrini söylemiştir. Ancak zamana ve yere göre değişen dünyevi sorunları sahabeleriyle istişarede bulunarak karar vermiştir. Bu maddelerden anlaşılacağı üzere İslam hukukunda, yönetim doğrudan tanrıdan alınan ve onun adına yasama yapan ve yöneten Teokratik bir yönetim anlayışı yoktur. Yasamayı koyan Allah'tır. İnsanlar ise sadece onun yasalarına dayanarak insanları yönetirler.

Kutub'a göre fıkıh ilminin daha iyi incelenip öğrenilmesi için zorunlu bir şekilde tasnif ve baplara ayrılmıştır. Yoksa İslam hukuku tek bir kaynaktan ortaya çıkmış, bir bütündür. Asla bir bölümü diğerinden ayrıdır ya da ondan daha üstündür denemez. İbadet bölümü ne kadar önemli ise Muamelat kısmı da o kadar önemlidir. Biri olmadan diğeri olmaz diyen Kutub'a göre bunlar birbirlerinde ayrılmaz bir bütün olduklarını, her hangi birini bozmak, ayırmak veya bir noktasını değiştirmek, Allah ile yapılan iman akdini bozmak anlamına gelmektedir.

Kutub, ibadât, muamelât ve ukubât alanlarıyla ilgili hükümler ortaya koyan ayetleri tefsir ederken, bütün mezheplere eşit bir mesafede durur. Ayetlerde ihtilafa sebep olan yerlerde, Kur'ân'ın zahiri hükümlerine ve sahih hadislere bağlı kalarak, günün şartlarına ve insanın fitratına uygun çözümler ortaya koyan mezhebin görüşünü tercih eder. Çok nadir durumlarda dört mezhebin ittifak ettiği konularda delil merkezli ve günün ruhuna uygun farklı yorumlar ortaya koyar.

İslam'ın kolaylık prensibini önemseyen Kutub, Allah'a gönülden iman etmiş samimi müminler, ancak darlıkta ve genişlikte İslam hukukuna bağlı kalabilirler. Yüce Allah tarafından verilen ruhsatların kötüye kullanılarak suiistimal etmezler. Onun için inancı sağlam Müminlere İslam fakihlerinin ortaya koydukları zorlaştırıcı şartlara gerek yoktur.

Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân* eserinde ibadât, muamelât ve ukubât alanlarına ait fıkhi sorunların teferruatına girmez. Prensip gereği fıkhi sorunların detayı için fıkıh kitaplarına bakmayı tavsiye eder. Bazen tercih ettiği mezhebin ismini zikreder, bazen de zikretmez. Her hâlükârda ayetlerin ortaya koyduğu zahiri hükme bağlı kalarak, mezheplerin ittifak ettikleri sahih görüşü esas alır.

KAYNAKÇA

- Abduh, Muhammed. *Tevhid Risalesi*. İstanbul: Fecr Yayınları, 1986.
- Abduh, Muhammed-Reşid Rıza, Muhammed. *Tefsîrü'l Menâr*. İstanbul: Ekin Yayınları, 2014.
- Aksakal, Cihangir. "Seyyid Kutub ve Müslüman Kardeşler". *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 3/1 (2015).
- Akta, Aydın. "Seyyid Kutub'u ve İslamcılığını Soldan Okumak". *Tezkire Dergisi*, 49/1 (2014).
- Aktay, Yasin. *Seyyid Kutub Siyasal Teoloji, Fıkıh ve Tarihsellik*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2017.
- Altıntaş, Ramazan. "Seyyid Kutub'un Cahiliye Anlayışı". *Marif Dergisi*, Sayı, 3 (2009), 81.
- Altun, Fatmanur. *Çağa İz Bırakan Önderler Seyyid Kutub*. İstanbul: İlke Yayınları, 2005.
- Arıbaş Kenan. *Küresel Çağda Siyasi Coğrafya*. Konya: Çizgi Kitapevi, 2007.
- Ari Tayyar. *Geçmişten Günümüze Orta Doğu; Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. Bursa: MKM Yayıncılık, 2017.
- Armaoğlu Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayları, 2007.
- Atalan, Şeyda Büşra. *İslamcılıkta Kırılma Noktaları: Hasan el-Benna ve Seyyid Kutub*. Hitit Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Atalar, Kürşat. "Seyyid Kutub'un Çağdaş Müslüman Düşünceye Katkısı". *Çağdaş İslam Düşüncesi Dergisi*, 48/1 (2016).
- Atalar, Kürşat. *Çağdaş Müslüman Düşünce/Sembol Şahsiyetler*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2015.
- Atalay, Muhammet Burak. *Müslüman Kardeşler'de İdeolojik Yönelimler*. İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Atsız, Burhan. *Modern Dönemde Kur'an'a Yaklaşımlar Bağlamında Edebi Tefsir Metodu ve Emin el-Hûlî*. Atatürk Üniversitesi: Doktora Tezi, 2008.
- Aydın, Muhammet Şerif. *Arap Baharı ve Mısır'da Yansımaları*. Atılım Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi, 2014.

- Baycar, Abdulmuttalip-Acar Muhammet Ali. “Seyyid Kutub'un Düşünce Sisteminde İdeal Toplum ve Cihad”. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 2/1 (2019).
- Bayraktutan, Osman. *Tövbe Süresi 31. Ayet Bağlamında Rabb Edinme Meselesi*. Iğdır Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Behçet, Muhammed. “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Mısır Siyasi Tarihi Üzerinden Arap Bahar'ının İncelenmesi”. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21/303 (2019).
- Berekat Muhammed. *Seyyid Kutub*. İstanbul: Risale Yayınları, 1987.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, Abdullah Muhammed b. İdris. (ö. 458/1066). *Ahkâmü'l-Kur'an*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1970.
- Buleyhi İbrahim. *Seyyid Kutub ve turasuhu'l-fikri ve'l-edebi*. Kahire: Matabâu'r-Riyad, 1978.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali. (ö. 370/980). *Ahkâmu'l-Kur'ân*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1985.
- Ceziri, Abdurrahman, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Çaha Ömer ve Şahin Bicen. *Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İdeolojiler*. Ankara: Orion Yayın Evi, 2013.
- Dündar, Necan. *1950'den Günümüze (2012) Kadar İslam Düşüncesinde Türkçeye Çevrilen Eserlerin Bibliyografya Denemesi*, Süleyman Demirel Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Gadban, Munir Muhammed. *Nebevi Hareket Metodu*. İstanbul: Nehir yayınları, 1992.
- Gadban, Münir Muhammed. *Müslüman Kardeşler. Seyyid Kutub ve Gelecek*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2016.
- Güner, Nebiye Şeyma. *Seyyid Kutub'ta Cahiliye Kavramı ve Modernizm Eleştirisi*. Uludağ Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Güney, Zehra Betül. “Hasan el-Benna ve Seyyid Kutup'ta Siyasi İslam Düşüncesi”. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 6 (2018).
- Güney, Zehra Betül. “Seyyid Kutub ve İhvan İlişkisi”. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 15/2 (2019).

- Halidi, Salah Abdulfettah. *Seyyid Kutub Gözüyle Amerika*. İstanbul: Hikmet yayınları, 1987.
- Halidî, Salah Abdulfettah. *Seyyid Kutub Gözüyle Amerika*. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1987.
- Hâlidî, Salih Abdulfettah. *Seyyid Kutub*. Dımişk: Dârü'l-Kalem, 2000.
- Hilal Görgün, "Seyyid Kutub", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, Yayınları 1988), 64.
- İbn Hacer el-Heytemî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed.(ö. 974/1567). *Tuhfetü'l- muhtac bi- şerhi'l- minhac*. Kuveyt: Darü'z-Ziyâ, 2020.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *Büyük Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2010.
- İbn Kudame, Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed. (ö. 620/1223). *el-Muğnî* Kahire: Darü'l-Hadîs, 1995.
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed. (ö. 595/1198). *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. Kahire: Darü'l-Hadis, 2004.
- İpekçi Korkmaz, Yasemin. *Seyyid Kutub'un Fî Zilâli'l-Kur'an Adlı Tefsirinde Ehli Kitaba Yönelik Teolojik Eleştiriler*. Uludağ Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Karaman, Hayreddin vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Karaman, Hayreddin. *İslam Hukukunda İçtihat*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2015.
- Karaman, Hayrettin. vd. *İlmihal (I) İman ve İbadetler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Korkmaz, Ömer. *İslam Fıkında İbadet Muamelat Ayrımı*. Hitit Üniversitesi: Yüksek Lisans, 2019.
- Kudûrî, Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed. (ö. 428/1037). *Kudûrî Metin ve İzahlı Tercümesi*. İstanbul: Ensar Yayınları, 1979.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. (ö. 671/1273). *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. İstanbul: Buruc Yayınları, 2019.
- Kutub, Muhammed. *İslam Düşüncesinde Sanat*. İstanbul: Fikir Yayınları, 1979.
- Kutub, Seyyid, *Yoldaki İşaretler*, İstanbul: Dünya Yayınları, 1986.
- Kutub, Seyyid. *Fi Zilâli'l -Kur'ân*. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1991.

- Kutub, Seyyid. *İslam Kapitalizm Çatışması*. İstanbul: Hikmet Yayınları, 2007.
- Kutub, Seyyid. *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 2011.
- Kutub, Seyyid. *Tevhid'in Anlamı*. İstanbul: Şehadet Yayın, 2010.
- Kutub, Seyyid. *Beni Niçin İdam Etiler*. İstanbul: Nehir Yayınları, 1992.
- Kutub, Seyyid. *Cihan Sulhu ve İslam*. İstanbul: Hikmet Yayınları, 2007.
- Kutub, Seyyid. *İslam Düşüncesi*. İstanbul: Beka Yayınları, 2018.
- Kutub, Seyyid. *İslam Toplumuna Doğru*. İstanbul, beka yayınları, 2017.
- Kutub, Seyyid. *İslam'da Sosyal Adalet*. İstanbul: Arslan Yayınları, 1982.
- Kutub, Seyyid. *İslami Etütler*. İstanbul: Bekâ Yayınları, 2017.
- Kutub, Seyyid. *İşte İslam*. İstanbul: İhya Yayınları, 1975.
- Kutub, Seyyid. *Kur'an'da Edebi Tasvir*. İstanbul: Arslan Yayınları, 1997.
- Kutub, Seyyid, *İslam'da Cihad*, İstanbul: Özgü Yayınları, 2016.
- Kuzgun, Meral. "Arap Birliği Sağlama Sürecinde Bir Dönüm Noktası: Albay Cemal Abdülnasır Dönemi". *Orta Doğu Araştırmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Düinden Bugüne Uluslararası Orta Doğu Sempozyumu*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Merğınâni, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî (ö. 93/1197). *el Hidâye şerhu bidâyeti'l mübtedî*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990.
- Mevdûdî Ebu'l-A'lâ. *Tefhimu'l-Kur'an*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.
- Mevsılî, Abdullah b. Mahmûd. *el-İhtiyar*. İstanbul: Şamil Yayınları, 1978.
- Okur, Kaşif Hamdi. *İslam Hukukuna Giriş*. Eskişehir: Açık öğretim Fakültesi Yayını, 2015.
- Ramazan el-Büti. *Fıkhu's-Sîre*. İstanbul: Gonca Yayınları, 1987.
- Remlî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Hamza el-Ensari. (ö. 1004/1596). *Nihayetü'l-nuhtac ilâ şerhi'l-Minhâc*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1938.
- Sabûnî, Muhammed Ali. *Ahkâm Tefsiri*. İstanbul: Şamil Yayınları, 2017.
- Sarmış, İbrahim. "Seyyid Kutub'un ve Kutub'la İlgili Tartışmalar". *Haksöz Dergisi*, 223 (2009).
- Sarmış, İbrahim. *Bütün Yönleriyle Seyyid Kutub*. İstanbul: Fecr Yayınları, 2018.
- Serahsî, Ebûbekr Muhammed b. Ahmed. b. Sehl. (ö. 483/1090). *el-Mebsût*. İstanbul: Gümüşev Yayınları, 1993.

- Serdar Bekar, *İslami Mücadelede Öncü Şahsiyetler, "Cemaleddin Afgani"*. İstanbul: Ekin Yayınları, 2016.
- Suda Güler Zeynep A., *Arap Milliyetçiliği: Mısır ve Nasırcılık Tahrir Meydanında Korkuyu Yenmek*. İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2011.
- Şirbînî, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. (ö. 977/1570). *Muğni'l-Muhtac ilâ ma'rifeti elfâzi'l-Minhac*. İstanbul: Miraç Yayınları, 2012.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. (ö. 310/923). *Camii'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*. Amman: Daru'l-ilâm, 2002.
- Tağiyev, Kevser. *Ebu'l-Ala el-Mevdûdî ve Seyyid Kutub'a Göre Siyasal İçerikli Ayetlerin Tefsiri*. Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Tuğ Salih. *İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri*. İstanbul: MEB Yayınları, 1969.
- Turan, Abdulkadir. "Anlaşılmama, Yanlış Anlaşılma Ve Kasıtlı Yanlış Yorumlanma Karşısında Seyyid Kutup". *Stratejik Düşünce ve Analiz Merkezi*, (2019).
- Ufkumuz.com, "Şehadetinin 45. Yılında: "Seyyid Kutub" Erişim Tarihi, 06 Ağustos 2020.
- Yaman Ahmet - Çalış Halit. *İslam Hukuku*. Ankara: Bilay Yayınları, 2018.
- Yazır, Elmalı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kuran Dili*. İstanbul: Azim Yayınları, 2017.
- Yeşil, Ümmühan. *Seyyid Kutub'un Siyasi Düşüncesinin Teolojik Temelleri*. İstanbul Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yılmaz Hasan Kamil. *Seyyid Kutub Hayatı, Fikirleri, Eserleri*. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1980.
- Yılmaz, Fırat. *İslamcı Devletlerde Siyasi Partilerin Hukuki Rejimi*. Dicle Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Zuhaylî, Vehbe. *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*. İstanbul: Risâle Yayınları, 1991.